

SANCTI PATRIS NOSTRI

JOANNIS CHRYSOSTOMI,

ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI,

OPERA OMNIA.

PARÆNESIS SIVE ADHORTATIO AD THEODORUM LAPSUM.

1. *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum (Jer. 9. 1)?* id longe opportunius nunc dicam, quam ille quondam propheta. Licet enim non urbes plurimæ, non gentes integræ deplorandæ mihi sint, at animam desseo hujusmodi nationibus dignitate parem, imo etiam pretiosiore. Nam si vel unus qui voluntatem Dei faciat sexcentis impiis melior est, sane tu melior antea eras innumeris illis Judæorum millibus. Quamobrem nemo mihi vitio vertat, quod fletum assumam longe majorem, luctumque acerbior, quam ille propheta literis dederit. Non enim urbem eversam lugeo, non improborum hominum captivitatem, sed animæ sacræ vastitatem, ac Christiferi templi excidium atque ruinam. Si quis enim ornatum mentis tuæ, quem nunc exussit diabolus, cum splendore fulgeret probe noverit, annon ingemiscat et prophætæ luctus usurpet; si nempe au-

dierit barbaras manus sancta sanctorum polluisse, et subjectis ignibus omnia combussisse, Cherubim¹, arcam, propitiatorium, lapideas tabulas, urnam auream? Hæc siquidem, hæc calamitas tanto illa acerbior est, quanto pretiosiora illis symbola in anima tua residebant. Hæc templum illo sanctius erat: neque enim auro vel argento, sed Spiritus gratia fulgebat, ac pro arca et Cherubim Christum ejusque Patrem atque Paracletum habuit inhabitantem.

Animæ lapsæ status. — At nunc non ita se habet; sed desertum quidem est nudatumque pulchritudine illa atque decore, divino ineffabilique ornatu spoliatum: vacuum autem omni securitate atque custodia, ita ut neque janua neque vectis adsit, sed pateat omnibus animæ exitiosis fœdisque cogitationibus. Sive arrogantiae, sive fornicationis, sive avaritiæ spiritus, sive illis deteriores intrare voluerint, nemo prohibebit. Prius vero, quemadmodum cœlum his omnibus inaccessum est, ita et puritas mentis tuæ. Et fortasse incredibili-

¹ In hac emendenda parænesi usi sumus quatuor codicibus Regiis et quatuor Colbertinis. Unus Regius et duo Colbertini habent: Λόγος παραινετικός ἐν εἰδει ἐπιστολῆς εἰς Θεόδωρον, etc. Alius Colb., Εἰς Θεόδωρον ἀσχητὴν ἐκπεσόντα πρὸς μετάνοιαν. Alii ut in textu. Savilius, πρὸς Θεόδωρον ἐκπεσόντα τοῦ ἐναρέτου βίου λόγος β'. Quod autem hæc parænesis secunda ponatur in editione Saviliana, errore accidisse monetur in notis ejusdem edit. Vide in Monito supra.

¹ Unus mss., *Cherubim dico*. Mox unus cum Savil., *auream, sacrum continentem sacerdotis thui*. Alius post, *auream*, addit, *non effudit lacrymam sympathicam?* Cæteri consentiunt cum editione Morelliana cujus lectionem retinemus.

lia dixisse videbor iis, qui nunc vident vastitatem subversionemque tuam : quapropter nunc doleo lugere, neque finem lugendi faciam donec in pristino te splendore videro. Licet enim id hominum facultatem superare videatur, Deo tamen omnia facilia sunt. Ipse enim est *Qui suscitavit de terra inopem, et de stercore erigit pauperem, ut eum sedere faciat cum principibus, cum principibus populi sui.* Ipse est qui *habitare facit sterilem in domo, matrem de filiis lætantem* (Psal. 112. 7-9). Itaque ne desperes te ad optima immutandum esse. Si enim diabolus tantum potuit, ut te a vertice illo et fastigio virtutis in extremum malitiæ detruderet, multo magis te Deus poterit in pristinam reducere libertatem : nec talem modo, sed multo feliciorum te reddere quam prius fueras.

Peccatori spes numquam amittenda. — Tantum ne concidas, nec spem bonam præscindas, neu impiorum statum subeas. Neque enim peccatorum multitudo in desperationem conjicere solet, sed anima ex se impia. Quapropter Salomon non dixit simpliciter : *Quisquis venit in profundum malorum, contemnit ; sed Impius tantum* (Prov. 18. 5). Impiorum enim duntaxat est ille morbus, quando in profundum malorum venerint. Et hoc ipsis ne respiciendi quidem facultatem relinquit, neque eo revertendi, unde exciderant. Nam flagitiosa illa cogitatio tamquam jugum quoddam ligneum animæ cervicis impositum et compellens oculos in terram demittere, prohibet ne ad Dominum suum respiciat. At viri est generosi et admirandi, hujusmodi lignum contere, et licetorem qui id imposuerat excutere, ac prophætæ verba proferre : *Nam Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec miseretur nostri. Miserere nostri, Domine, miserere nostri, quia multum repleti sumus despectione* (Psal. 122. 2. 3). Ille vere divinæ sunt disciplinæ, et supremæ philosophiæ dogmata. Repleti sumus, inquit, despectione, et infinitis ærumnis afflicti : attamen ¹ ad Deum respicere non cessabimus, nec finem precandi faciemus, donec postulata nacti fuerimus. Hoc est enim animi generosi non consternari, nec a spe deturbari propter vim calamitatum, neque discedere, etiamsi repetitis subinde precibus nihil impetrarit, sed insistere donec miseretur nostri, quemadmodum ait beatus David.

2. Propterea enim diabolus nos in desperatas cogitationes injicit, ut spem erga Deum præcidat ; anchoram nempe tutam vitæque nostræ sustentaculum, ducem in via ad cælum nostram, salutem perditarum animarum. *Spe eni, inquit, salvi facti sumus* (Rom. 8. 24). Hæc, inquam, hæc velut catena ² fortis de cælo pendeas, animas sustinet nostras, et ad cæcum illud paulatim trahit eos, qui hanc firmiter tenent, et a procellis malorum præsentis vitæ abripit. Si quis igitur præ mollitiæ hanc sacram anchoram dimittat, statim decidit et suffocatur, in abyssum malitiæ demersus. Quod ³ cum sciat malignus ille,

postquam nos malorum operum conscientia tueratos sensit, irruens et ipse desperationis cogitationem plumbo graviores immittit ; quam si susceperimus, necesse est pondere statim avulsos et a catena illa abstractos in profundum malorum deprimi, in quo tu nunc versaris : quandoquidem rejecto mitis et humilis Domini mandato, crudelis illius atque tyranni implacabilisque salutis nostræ inimici præcepta exsequeris omnia, suavi jugo dirupto, levi abjecto onere, circumpositis in vicem illorum vectibus ferreis ; insuperque molam asinariam a collo tuo suspendisti. Ubi nunc steteris, postquam infelicem animam tuam demersisti, ac tibi eam necessitatem induxisti, ut deorsum semper tendas ? Mulier itaque illa quæ drachmam unam invenerat, vicinas advocabat lætitiæ suæ participes, dicens : *Congratulamini mihi* (Luc. 15. 9). Ego vero amicos omnes et meos et tuos ad rem plano contrariam nunc convocabo : nec dicam : *Congratulamini mihi* ; sed : *Lugete mecum, eundemque luctum assumite, et lamentabili nobiscum voce clamate.* Extremam quippe jacturam fecimus ; non quod tot et tot auri talenta e manibus exciderint, nec quod magna vis lapidum pretiosorum ; sed quod vir his omnibus pretiosior, qui in hoc magno et vastissimo mari nobiscum navigabat, nescio quo pacto excussus, in ipsum perniciæ profundum deciderit.

3. Quod si qui me a luctu abducere tentaverint, eos hisce prophætæ verbis alloquar : *Dimittite me, amare flebo : ne vim faciatis ad consolandum me* (Isai. 22. 4). Neque enim tali luctu nunc afficior, qui mihi, quod immoderatus sit, vitio verti possit ; sed qualem nec Paulum, nec Petrum, omni consolatione rejecta, assumere pudisset.

Deplorandi qui in peccatis versantur. — Siquidem eos, qui hanc communem mortem deplorant, jure quis pusilli animi arguerit : quando autem vice corporis anima prostrata jacet mortua, innumeris confossa vulneribus, et in ipsa etiam morte pristinae indolis optimæ ¹, valetudinis præteritæ, extinctæque pulchritudinis signa præfert, quis tam immanis et sensus expers, qui pro gemitibus et lacrymis consolationis verba proferat ? Quemadmodum enim illic non lugere, ita hic lugere philosophicum est. Qui ad cælum pervenerat, qui vitæ vanitatem deridebat, qui formam corporum perinde atque lapidea simulacra respiciebat, qui aurum quasi lutum, delicias omnes quasi cænum contemnebat ² : hic derepente febri correptus insulsæ concupiscentiæ, valetudinem, robur et speciem omnem perdidit, voluptatumque servus effectus est. Annon hunc deplorabimus, dic mihi, annon lugebimus, donec eum recuperemus ? An id humani esset animi ? Etenim mortis corporeæ destructio hic inveniri nequit, neque tamen id lugentes

¹ coll. unus loco, *indolis optimæ*, habet, *venustatis*. Savil. in margine notat, *venustatis*, pro, *indolis optimæ*. Uterque enim sensus græce pene idem sonat.

² sic Savil. et quatuor Mss. Vorel. habet, *quæ deridebat*, minus recte.

¹ Savil. et unus Reg., *attamen etiam sic positi*.

² Savil. et aliquot Mss. habent, *velut catena aurea*.

³ Reg. natus habet, *græc. item mox, postquam nos ipsos*.

νατον εἶναι τοῦτο δοκεῖ, ἀλλὰ τῷ Θεῷ α πάντα δυνατά. Αὐτὸς γάρ ἐστιν Ὁ ἐγείρων ἀπὸ γῆς πτωχόν, καὶ ἀπὸ κοπρίας ἀνυψῶν πένητα, τοῦ καθίσει αὐτὸν μετὰ ἀρχόντων, μετὰ ἀρχόντων λαοῦ αὐτοῦ. Αὐτὸς ἐστιν Ὁ κατοικίζων στεῖραν ἐν οἴκῳ, μητέρα ἐπὶ τέκνοις εὐφραϊνομένην. Μὴ τοίνυν ἀπογνῶς τὴν ἀρίστην μεταβολήν. Εἰ γὰρ ὁ διάβολος τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὡς ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἐκείνης καὶ τοῦ ὕψους τῆς ἀρετῆς εἰς ἔσχατόν σε κακίας κατενεγκεῖν, πολλῶ μᾶλλον ὁ Θεὸς ἰσχύσει πρὸς ἐκείνην σε πάλιν ἀνεγκύσαι ἢ τὴν παρῆρσιαν· καὶ οὐ τοιοῦτον μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶ μακαριώτερον ἐργάσασθαι τοῦ προτέρου. Μόνον μὴ καταπέσης, μηδὲ τὰς χρηστάς ἐλπίδας ἐκκόψης, μηδὲ πάθης τὰ τῶν ἀσεβῶν. (Ὁ γὰρ τὸ τῶν ἀμαρτημάτων πλῆθος εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλλειν εἴωθεν, ἀλλὰ τὸ ψυχὴν ἔχειν ἀσεβῆ. Διὰ τοῦτο ὁ Σολομὼν οὐχ ἀπλῶς εἶπε, Πᾶς τις ἐλθὼν ὁ εἰς βάθος κακῶν καταφρονεῖ, ἀλλ' Ὁ ἀσεβῆς μόνος^δ. Ἐκείνων γὰρ μόνων τοῦτο τὸ πάθος ἐστίν, ἐπειδὴν εἰς τὸ βάθος ἐλθῶσι τῶν κακῶν. Καὶ τοῦτό ἐστιν ὅπερ αὐτοὺς οὐκ ἀφίησιν ἀναθλέψαι, καὶ ἐπανελθεῖν ὅθεν ἐξέπεσον. Ὁ γὰρ μιᾶρος οὗτος λογισμὸς καθάπερ τις κύβων ἐπιχειρῶν ἐπὶ τὴν αὐχένα τῆς ψυχῆς, καὶ κάτω νεύειν καταναγκάζων αὐτήν, κωλύει πρὸς τὸν Δεσπότην ἀναθλέψαι τὸν αὐτῆς. Ἄνδρὸς δὲ ἐστὶ γενναίου καὶ θαυμαστοῦ συντρίψαι τοῦτο τὸ ξύλον, καὶ τὸν ἐπιτιθέντα ἑ αὐτὸ δῆμιον ἀποκρούσασθαι, καὶ τὰ τοῦ προφήτου φθέγγασθαι ῥήματα· Ὡς γὰρ ὀφθαλμοὶ παιδίσκης εἰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς, οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ἕως οὗ οἰκτειρήσῃ ἡμᾶς. Ἐλέησον ἡμᾶς, Κύριε, ἐλέησον ἡμᾶς, ὅτι ἐπιπολὴ ἐπλήσθημεν ἐξουδενώσεως. Θεῖα ἀληθῶς ταῦτα τὰ παιδεύματα, καὶ τῆς ἀνωτάτω φιλοσοφίας δόγματα. Ἐνεπλήσθημεν, φησὶν, ἐξουδενώσεως, καὶ μυρία ὑπέστημεν χαλεπά· ἀλλ' ὁμῶς τοῦ πρὸς ἱ τὸν Θεὸν ἀναθλέπειν οὐκ ἀποστησόμεθα, οὐδὲ, πρὶν ἢ λαβεῖν τὴν αἴτησιν, παυσόμεθα αἰτοῦντες αὐτόν. [3] Τοῦτο γὰρ γενναίας ψυχῆς, μὴ καταπίπτειν, μηδὲ ἀπαγορεύειν πρὸς τὸ πλῆθος τῶν κατεχόντων δεινῶν, μηδὲ πολλάκις αἰτοῦντας καὶ ἀποτυγχάνοντας ἀναχωρεῖν, ἀλλ' ἐπιμένειν, ἕως οὗ οἰκτειρήσῃ ἡμᾶς, καθῶς καὶ ὁ μακάριος Δαυὶδ φησι.

β'. Διὰ γὰρ τοῦτο ὁ διάβολος ἡμᾶς εἰς τοὺς τῆς ἀπογνώσεως ἐμβάλλει λογισμοὺς, ἵνα ἐκκόψῃ τὴν ἐλπίδα τὴν πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ἄγκυραν τὴν ἀσφαλῆ, τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἡμετέρας ζωῆς, τὴν χειραγωγὴν τῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν φερούσης ὁδοῦ, τὴν σωτηρίαν τῶν ἀπολλυμένων ψυχῶν. Τῇ γὰρ ἐλπίδι, φησὶν, ἐσώθημεν. Αὕτη γὰρ, αὕτη, καθάπερ σειρὰ τις ἰσχυρὰ ἢ τῶν οὐρανῶν ἐξαρτηθεῖσα, τὰς ἡμετέρας διαδαστάζει ψυχὰς, κατὰ μικρὸν πρὸς τὸ ὕψος ἐκεῖνο ἀνέλκουσα τοὺς σφόδρα ἐχομένους αὐτῆς, καὶ τοῦ κλύδωνος ἡμᾶς τῶν βιωτικῶν κακῶν ὑπεραίρουσα. Ἄν οὖν τις μαλακισθῇ καὶ ἀφῆ ἢ τὴν ἄγκυραν ταύτην τὴν ἰσρὰν, κατέπεσέ τε εὐθέως καὶ ἀπεπνίγη εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς κακίας ἐλθὼν. Ὅπερ εἰδῶς ἰ ὁ πονηρὸς,

^α Savil. et unus codex ἀλλὰ Θεῷ.

^β Unus πάλιν ἐγκύσαι. Mox non παρῆρσιαν, sed ἀρετὴν legit Savil.

^γ Sic Savil. et omnes fere mss. Morel. vero πᾶς τις ὁ ἐλθ.

^δ Sic omnes praeter unum cod. qui habet μόνον. Paulo post Colb. unus βάθος ἐμπέσωσι τῶν.

^ε Savil. et aliquot mss. ἐπιθέντα, Morel. et alius ἐπιτιθέντα, quod retinere visum est. Ibid. unus et Sav. αὐτῶ.

^ς Savil. et unus Reg. ἀλλ' ὁμῶς καὶ οὕτω διακείμενοι τοῦ πρὸς, et tei omnes ut in textu.

^ζ Aliquot mss. σειρὰ τις χρυσῆ, Savil. τις χρυσῆ σειρὰ. Quatuor mss. ut in textu. Mox duo mss. ἐξαρτηθεῖσα.

^η Colb. unus et Sav. τις μετὰ μαλακισθεῖς ἀφῆ.

^θ Reg. unus ἄπερ εἰδῶς. Idem mox ἕως ἑαυτοῦ... βρυχόμε-

ἐπειδὴν ἡμᾶς αὐτοὺς τῷ τῶν πονηρῶν πράξεων βαρυνόμενους συνειδῶτι αἰσθηταί, ἐπελθὼν καὶ αὐτὸς τὸν ἐκ τῆς ἀπογνώσεως λογισμὸν ὄντα μολύβδου βαρύτερον ἐπιτίθησι· κἂν αὐτὸν παραδεξώμεθα, ἀνάγκη λοιπὸν κατασπασθέντας εὐθέως τῷ βάρει, καὶ τῆς σειρᾶς ἀπορραγέντας ἐκείνης κατελθεῖν εἰς τὸ βάθος τῶν κακῶν, ἔνθα καὶ αὐτῆς γέγονας νῦν, τοῦ μὲν πρᾶου καὶ ταπεινοῦ Δεσπότητος τὰ προστάγματα ἀφεῖς, τοῦ δὲ ὠμοῦ καὶ τυράννου ἰ καὶ ἀσπόνδου τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐχθροῦ τὰ ἐπιτάγματα ἐξανύων ἅπαντα, καὶ τὸν χρηστὸν διαβρῆξας ζυγόν, καὶ τὸ φορτίον ῥίψας τὸ ἐλαφρὸν, καὶ τοὺς σιδηροῦς ἀντ' ἐκείνων κλοιοὺς περιθεῖς^κ, ἔτι καὶ τὴν μύλον ἐξήρησας τὸν ὄνικόν τοῦ τραχήλου τοῦ σοῦ. Ποῦ οὖν στήσῃ λοιπὸν καταποντίζων τὴν ἀθλίαν σου ψυχὴν, τοῦ κάτω φέρεσθαι διηνεκῶς τοιαύτην σαυτῷ τὴν ἀνάγκην ἐπιθεῖς; Ἡ μὲν οὖν τὴν μίαν δραχμὴν εὐροῦσα γυνή, τὰς γείτονας ἐκάλεε τῆς εὐφροσύνης κοινωνοὺς, Συγχαρήτε μοι, λέγουσα· ἐγὼ δὲ τοὺς φίλους ἅπαντας τοὺς τε ἐμοὺς καὶ τοὺς σοὺς ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις παρακαλέσω νῦν, οὐ, Συγχαρήτε μοι, λέγων, ἀλλὰ, Συμπενθήσατε ἰ, καὶ θρήνον ἀναλάβετε τὸν αὐτόν, καὶ γοερὸν σὺν ἡμῖν ἀνακράξατε. Ζημία γὰρ ἡμᾶς ἐσχάτη κατεῖληφεν, οὐχ ὅτι χρυσίου τάλαντα τόσα καὶ τόσα τῆς ἐμῆς ἐξέπεσε χειρὸς, οὐδ' ὅτι λίθων τιμίων πολλὸς ἀριθμὸς, ἀλλ' ὅτι τούτων ἀπάντων ὁ τιμιώτερος συμπλέων ἡμῖν ταύτην τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην καὶ εὐρύχωρον, οὐκ οἶδ' ὅπως ἐξολισθήσας, πρὸς αὐτὸν τῆς ἀπωλείας τὸν πυθμένα κατέπεσεν.

γ'. Εἰ δὲ τινὲς με τοῦ θρηνεῖν ἀπάγειν πειρῶνται, τὰ τοῦ προφήτου πρὸς αὐτοὺς φθέγγομαι λέγων· Ἄφετέ με, πικρῶς κλαύσομαι· μὴ κατισχύσητε παρακαλεῖν με. Οὐ γὰρ τοιοῦτον πένθος πενθῶν νῦν, ὡς καὶ κατάγνωσιν φέρειν ἡμῖν τὴν ἀμετρίαν τῶν ὀδυρμῶν, ἀλλ' ὑπὲρ οὗ, κἂν εἰ Παῦλος^μ, κἂν εἰ Πέτρος ἦν, οὐκ ἂν ἤσχύνθησαν κλαίοντες καὶ πενθοῦντες καὶ πᾶσαν παράκλησιν [4] διυθόμενοι. Τοῖς μὲν γὰρ τὸν κοινὸν τοῦτον θάνατον ὀδυρομένοις εἰκότως ἂν τις ἐγκαλέσειε μικροψυχίαν πολλήν· ὅταν δὲ ἀντὶ σώματος ψυχὴ προκέρται νεκρὰ, μυρίας ἔχουσα τὰ ὠτειλάς, καὶ ἐναυτῇ τῇ νεκρότῃ τὴν εὐφυῖαν ἑαυτῆς ἐμφαίνουσα τὴν προτέραν, καὶ τὴν εὐεξίαν^ν, καὶ τὸ κάλλος τὸ ἀποσβεσθὲν, τίς οὕτως ὠμὸς καὶ ἀσυμπαθῆς, ὡς ἀντὶ θρήνων καὶ ὀδυρμῶν παραμυθητικούς λόγους προσάγειν; Ὡς περὶ γὰρ ἐκεῖ τὸ μὴ πενθεῖν φιλοσοφίας ἐστίν, οὕτως ἐνταῦθα τὸ πενθεῖν. Ὁ πρὸς τὸν οὐρανὸν φθάσας, ὁ τῆς τοῦ βίου ματαιότητος καταγελῶν, ὁ τὰ κάλλη τῶν σωματικῶν ὡς τὰ ἐν λίθοις ὄρων, ὁ χρυσῶ μὲν ὡς πηλοῦ, τρυφῆς δὲ ἀπάσης ὡς βορβόρου καταφρονῶν^ο, οὗτος ἡμῖν ἐξαίφνης πυρετῶ κατασχεθεῖς ἐπιθυμίας ἀτόπου, καὶ τὴν ὑγίειαν καὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν ὥραν ἅπασαν διέφθειρε, καὶ δοῦλος γέγονε τῶν ἡδονῶν. Τοῦτον οὖν οὐ δακρύσομεν, εἰπέ μοι, καὶ κοφώμεθα^ρ, ἕως ἀνακτησώμεθα πάλιν αὐτόν; Καὶ ποῦ ταῦτα ἀνθρωπίνης ψυχῆς; Τῆς μὲν γὰρ τοῦ σώματος νεκρώσεως τὴν λύσιν οὐκ ἐστὶν εὐρεῖν ἐνταῦθα, καὶ ὁμῶς οὐδὲ τοῦτο τοὺς πενθοῦντας τῶν θρήνων ἀφίστησι· ψυχῆς δὲ νέκρωσιν ἐνταῦθα μόνον ἐστίν

^ι Sic omnes fere mss. Edit. Morel. ὠμοῦ τυράννου.

^κ Colb. unus ἐπιτιθείς. Savil. autem legit περιθείς additque σεαυτῷ.

^λ Reg. unus ἀλλὰ συμπενθήσατε, καὶ θρήνων ἀναλάβετε τῶν αὐτῶν.

^μ Sic Savil. et omnes mss. uno excepto; Morel. vero καὶ εἰ Παῦλος, καὶ εἰ Πέτρος. Ibid. Colb. unus post πενθοῦντες addit καὶ θρηνοῦντες.

^ν Colb. unus τὴν εὐμορφίαν αὐτῆς τὴν προτέραν καὶ τὴν εὐεξίαν. Savil. in margine notat εὐμορφίαν pro εὐφυῖαν. Infra Savil. in marg. παρακλητικούς pro παραμυθητικούς. Ibid. alii προσάγειν, alii προσάγειν habent.

^ο Sic Sav. et aliquot mss. Mox καταγελῶν μινυσταίε

ἀφανίσαι δυνατόν· Ἐν γὰρ τῷ ἴδιῳ, φησὶ, τίς ἐξομολογήσεται σοι; Πῶς οὖν οὐ πολλῆς βλακείας ἐστὶ. τοὺς μὲν τὸν τοῦ σώματος θάνατον πενθοῦντας οὕτω σφοδρῶς αὐτοῦ ποιεῖν, καὶ ταῦτα εἰδότες ὅτι οὐκ ἀναστήσουσι τὸν κείμενον τοῖς ὀδύρμασι· ἡμᾶς δὲ μηδὲν τοιοῦτον ἐπιδεικνυσθαι, καὶ ταῦτα ἐπισταμένους ὅτι πολλάκις ἐστὶν ἐλπίς τὴν ἀπολωλυτὴν ψυχὴν εἰς τὴν προτέραν ζωὴν ἐπαναγαγεῖν; Πολλοὶ γὰρ καὶ νῦν καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων ἢ τῶν ἡμετέρων ἐκ τῆς ὀρθῆς περιτραπέντες στάσεως καὶ ἐκ τῆς ἐστενοχωρημένης κατακρημνισθέντες ὁδοῦ, οὕτω διανέστησαν πάλιν, ὡς ἀποκρῦψαι τοῖς δευτέροις τὰ πρότερα, καὶ τὸ βραβεῖον λαβεῖν, καὶ τὸν στέφανον ἀναδήσασθαι, καὶ μετὰ τῶν νικῶντων ἀνακρηρυχθῆναι, καὶ εἰς τὸν τῶν ἀγίων ἀριθμηθῆναι χρόνον. Ἔως μὲν γὰρ ἂν ἐν τῇ καμίνῳ τις ἐστήκη ὡς τῶν ἡδονῶν, κἂν μυρία τοιαῦτα ὑποδείγματα ἔχη, ἀδύνατον αὐτῷ τὸ πρᾶγμα εἶναι δοκεῖ· ἂν δὲ ἀρχὴν βραχείαν μόνον λάβῃ τῆς ἐκεῖθεν ἐξόδου, προῖον αἰετὸν μὲν σφοδρότερον τοῦ πυρὸς κατόπιν ἀφήσει, τὰ δὲ ἐμπροσθεν καὶ πρὸ τῶν ποδῶν δρόσου καὶ πολλῆς γέμοντα τῆς εὐκολίας ἔψεται· μόνον μὴ ἀπογνώμεν, μηδὲ ἀπαγορεύσωμεν τὴν ἐπάνοδον· ὁ γὰρ τοῦτο παθὼν, κἂν μυρίαν ἰσχὺν καὶ προθυμίαν κακημένος ᾖ, μάτην κέκτηται. Τὴν γὰρ θύραν ἀποκλείσας ἑκατὶ ἑαυτῷ τῆς μετανοίας, καὶ τὴν εἰς τὸ στάδιον εἰσοδὸν ἀπυτειχίσας, πῶς δυνήσεται ἐξω μένων ἢ μικρὸν ἢ μέγα ἐργάσασθαι ἀγαθόν ἡ; Διὰ τοῦτο πάντα μηχανᾶται ὁ πονηρὸς, ἵνα τοῦτον ἐν ἡμῖν φυτεύσῃ τὸν λογισμόν· οὐκ ἔτι γὰρ αὐτῷ ἰδρώτων δεῖσαι καὶ πόνων πρὸς τὴν ἡμετέραν ἀντίστασιν· πῶς γὰρ, τῶν κειμένων καὶ πεπτωκότων καὶ ἀνταίρειν οὐκ ἐθελόντων αὐτῷ; Ὁ μὲν γὰρ τοῦτον δυνήσεται διαδύναμι τὸν δεσμὸν [5] καὶ τὴν ἰσχὺν ἀνακτήσεται τὴν αὐτοῦ, καὶ εἰς ἐσχάτας οὐ παύσεται αὐτῷ καλαίων ἀναπνοάς, κἂν εἰς μυρία ἄλλα πέσῃ πτώματα, ἀναστήσεται πάλιν, καὶ συγκόψει τὸν ἐχθρόν· ὁ δὲ τοῖς τῆς ἀπογνώσεως δεθείς λογισμοῖς, καὶ τὴν ἰσχὺν παραλύσας τὴν αὐτοῦ, πῶς δυνήσεται περιγενέσθαι καὶ ἀντιστῆναι, ἐξαναγίας φυγῶν;

δ'. Καὶ μή μοι τοὺς ὀλίγα ἡμαρτηκότας εἶπης, ἀλλ' ἔστω τις πάσης κακίας ἀνάμεστος, καὶ πάντα πράττετω τὰ ἀποκλείοντα τῆς βασιλείας αὐτῶν, καὶ οὗτος μὴ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἀπίστων, ἀλλὰ τῶν πιστῶν, καὶ εὐσεβεστῶτων τῷ Θεῷ πρότερον ὢν, ὑστερον γενέσθω πόρνος, μοιχὸς, μαλακὸς, κλέπτης, μέθυσος, ἀρτενοκοίτης, λοιδορὸς, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ὅμοια· οὐδὲ γὰρ τοῦτον ἐγὼ ἀποδέξομαι ἀπογινώσκοντα ἑαυτοῦ ἡ, κἂν εἰς ἐσχάτον γῆρας ἐλάσῃ μετὰ τῆς ἀφάτου καὶ τεληκαύτης κακίας. Εἰ μὲν γὰρ πάθος ἦν ἡ ἐργὴ τοῦ Θεοῦ, καλῶς ἂν τις ἀπέγινω, ὡς οὐ δύναμενος οὐδέσαι τὴν γλῶσσαν, ἣν διὰ τῶν τοσούτων ἀντήρως κακῶν ἐπεισθῆκε ἀπαθὲς τῷ Θεῷ ἐστι, κἂν κολάζῃ, κἂν τιμωρῆται, οὐ μετ' ἐργῆς τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ μετὰ κηδεμονίας καὶ φιλευθροπίας πολλῆς· δὲ ὁ σφίδρα θαρσεῖν γρή, καὶ πεποιθέναί τῃ τῆς μετανοίας δυνάμει. Καὶ γὰρ τοῖς εἰς αὐτὸν ἡμαρτηκόσιν οὐ δι' ἑαυτὸν εἰώθεν ἐπεξέρχεσθαι· οὐδεμίᾳ γὰρ εἰς τὴν φύσιν ἐκεῖνην διαβαίνει βλάβη· ἀλλὰ πρὸς τὸ συμφέρον ἡμῶν σκοπῶν, καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ χεῖρονα γενέσθαι τὴν διαστροφὴν τὴν ἡμετέραν μελετώντων αὐτοῦ καταφρονεῖν καὶ ὑπερορᾶν. Καθάπερ

γὰρ ὁ τοῦ φωτὸς ἐκτὸς ποιῶν ἑαυτὸν, ἐκεῖνο μὲν ἐξτρίψωσεν οὐδὲν, ἑαυτὸν δὲ τὰ μέγιστα σκότιον ἢ κατακλεισθεῖς· οὕτω καὶ ὁ τῆς παναλκοῦς ἐκεῖνης δυνάμεως καταφρονεῖν ἐθισθεῖς, ἐκεῖνην μὲν ἐβλάψεν οὐδὲν ἡ, ἑαυτὸν δὲ τὴν ἐσχάτην ἐβλάψεν βλάβην. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς τὰς τιμωρίας ἡμῖν ἀπειλεῖ, καὶ ἐπάγει πολλάκις, οὐχ ὡς ἑαυτὸν ἐκδικῶν, ἀλλ' ἡμᾶς ἔλκων πρὸς ἑαυτὸν. Καὶ γὰρ καὶ ἰατρὸς ἐπὶ ταῖς τῶν παραπαιόντων ὕβρεσιν οὐκ ἀλγεῖ μὲν, οὐδὲ δάκνεται, ὁμοῦς δὲ πάντα πράττει καὶ πραγματεύεται· ὑπὲρ τοῦ παῦσαι τοιαῦτα ἀσχημονοῦντας ἐκείνους, οὐ τὰ ἑαυτοῦ ἰσκοπῶν, ἀλλὰ τὴν ἐκείνων ὠφέλειαν· κἂν ἐπιδειξύνται μικρὸν τι σωφροσύνης καὶ νήψεως, χαίρει καὶ εὐφραίνεται καὶ πολλῷ σφοδρότερον ἢ τὰ φάρμακα ἐπιτίθησιν, οὐχ ὑπὲρ τῶν προτέρων αὐτοὺς ἀμυνόμενος, ἀλλὰ τὴν ὠφέλειαν ἡ αὐξῆσαι θέλων, καὶ πρὸς καθαρὰν ὑγίαιαν ἐπαναγαγεῖν· οὕτω καὶ ὁ Θεός, ὅταν εἰς τὴν ἐσχάτην μανίαν ἐκπέσωμεν, οὐκ ἀμυνόμενος ὑπὲρ τῶν προτέρων, ἀλλ' ἀπαλλάξαι τῆς νόσου βουλόμενος, ἅπαντα καὶ λέγει καὶ ποιεῖ· καὶ τοῦτο ἱκανὸν μὲν καὶ ἀπὸ τῶν ὀρθῶν λογισμῶν συνιδεῖν.

ε'. Εἰ δὲ τις ἡμῶν ἀμφισθητοῖς τούτων ἕνεκεν, καὶ ἀπὸ τῶν θεῶν ταῦτα ἢ πιστωσόμεθα λόγιον Τίς γὰρ [6], εἰπέ μοι, τοῦ Βαβυλωνίων βασιλέως γέγονε μιαιώτερος; ὅς ποσαύτην τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως πείραν λαθῶν, ὡς τὸν προφήτην προσκυνῆσαι τὸν αὐτοῦ, καὶ κελεῦσαι αὐτῷ μαναὰ σπεῖσαι καὶ θεῖον, πάλιν εἰς τὸν πρότερον ἐξηγήθη τυφρὸν, καὶ τοὺς μὴ προτιμήσαντας αὐτὸν τοῦ Θεοῦ, δεδεμένους εἰς τὴν κάμινον ἐνέβαλεν. Ἄλλ' ὁμοῦς τὸν οὕτως ὡμὸν ἢ καὶ ἀσεβῆ καὶ θηρίον μᾶλλον ἢ ἄνθρωπον, εἰς μετάνοιαν προσκαλεῖται ἢ, καὶ δίδωσιν αὐτῷ καὶ ἑτέρας τοῦ μεταβαλέσθαι ἀφορμὰς, πρῶτον μὲν αὐτὸ τὸ ἐν τῇ καμίνῳ θαῦμα γεγονὸς, μετὰ δὲ ἐκεῖνα τὴν ὕβριν, ἣν εἶδα μὲν ὁ βασιλεὺς, ἤρμηνευσεν δὲ ὁ Δανιὴλ, ἱκανὴν οὔσαν καὶ λιθίνην κάμψαι ψυχὴν ἢ καὶ πρὸς τοῦτοις μετὰ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων παραίνεσιν, καὶ αὐτὸς ὁ προφήτης συνεβαύλευε λέγων· Διὰ τοῦτο, βασιλεῦ, ἡ βουλή μου ἀρεσύντω σοι, καὶ τὰς ἀμαρτίας σου ἐν ἐλεημοσύναις λύτρωσαι ἢ, καὶ τὰς ἀνομίας σου ἐν οἰκτιρμοῖς περιήτω· ἵσως ἔσται μακροθυμία τοῖς παραπτώμασί σου. Τί λέγεις, ὦ σοφὸς καὶ μακάριε; ἔστι καὶ μετὰ τὴν ποσαύτην ἀπόπτωσιν πάλιν ἐπάνοδος, καὶ μετὰ ποσαύτην νόσον ὑγίαια, καὶ μετὰ τὴν ποσαύτην μανίαν πάλιν ἐλπίς σωφροσύνης ἢ; Πάσης ἑαυτὸν προλαθῶν ἐστέρησεν ἐλπίδος ὁ βασιλεὺς, πρῶτον μὲν ἀγνοήσας τὸν κολήσαντα αὐτὸν, καὶ εἰς τὴν τιμὴν ἀγαγόντα ἐκεῖνην, καίτοι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ προνοίας τεκμήρια διηγεῖσθαι ἔχων, καὶ ἐπ' αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων αὐτοῦ γεγονημένα πολλά· μετὰ δὲ τοῦτο πάλιν τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ τῆς προγνώσεως ἐναργῆ σημεῖα λαθῶν, καὶ μαγικὴν, καὶ ἀστρονομίαν, καὶ πάσης τῆς διαβολικῆς μαγγανείας τὴν

ἢ Savil. ἐν σκότει. Colb. ἢ ἐν σκότιο.

ἢ Duo mss. μὲν οὐδὲν, hic omisso ἐβλάψεν. Paulo post Colbert. unus ἡμῶν καὶ ἀπειλεῖ, et sic etiam Savil.

ἢ Duo mss. οὐ τὸ ἑαυτοῦ, et sic etiam Savil.; Morel. autem et alii οὐ τὰ ἑαυτοῦ.

ἢ Colbert. unus σφοδρότερα.

ἢ Sav. τὴν ὠφέλειαν ταύτην. Colb. unus τὴν καλὴν ταύτην ἀρχὴν.

ἢ Sav. et aliquot mss. τοῦτο. Alii et Mor. ταῦτα. Infra vero maxime est vox Heb. פתח, Græce expressa, quæ significat *patens* aut *domum*. Vox sequens, θεῖον, vulgo sulphur, sed hic suffimentum et odores exprimere videtur. In Bibliis legitur εὐωδία.

ἢ Colb. unus ἀλλ' οὕτως τὸν τοιοῦτον ὡμὸν.

ἢ Sic Savil. et aliquot mss. Morel. προκαλεῖται.

ἢ Quatuor mss. ἱκανὴ ἢν κάμψαι ψυχὴν καὶ λιθίνην. Savil., Morel. et alii, ut in textu.

ἢ Legit Savilius καθαρὸν, IXX ut in textu.

ἢ Unus et Sav. μανίαν ἐλπίσαι σωφροσύνην τοῦ. Ibid. omnes mss., duobus exceptis, πάσης ἑαυτὸν προλαθῶν ἐστέρησεν ἐλπίδος ὁ βασιλεὺς. Sav. πάσης ἑαυτὸν προλαθῶν ἀπολογίας ἀπεστέρησεν ὁ βασιλεὺς. Unus item codex ἀπολογίαν τὴν αὐτῆν. Mor. et unus codex κατὰ τὴν ἐκείνην προλαθῶν ἐστέρησεν ἐλπίδος ὁ βασιλεὺς.

ἢ Unus habet σφοδρότερος, ut et Savil.

ἢ Ita Savil. et tres manuscripti, melius quam Morel. et alii καὶ ἐκ τῶν προγόνων. Mox aliquot mss. τραπέντες.

ἢ Montf. habet ἕως μὲν γὰρ ἐν τῇ καμίνῳ τις ἐστήκη. Rescripserunt ἐστήκη, adjecto ἂν, Benedictinæ secundæ editores, a quibus hanc correctionem mutuamur. Mox unus cod. et Savil. ἐκ δὲ λαθῶν. Edit. Patroci.

ἢ Ἄγαθόν δεest in quibusdam mss.

ἢ Unus καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ.

ἢ Sic Savil. et aliquot mss. Morel. ἀπογινώσκοντα τὰ ἑαυτοῦ. Mox Colb. unus μετὰ τῆς ἀφάτου ταύτης κακίας. Paulo post idem et Savil. δύναμενος λοιπὸν οὐδέσαι.

ἢ Διὸ δεest in quibusdam mss.

a fletu cohibet; animæ vero mors hic tantum destrui potest: *In inferno enim quis, inquit, confitebitur tibi (Psal. 6. 6)?* Quo pacto igitur non summæ stoliditatis fuerit, cum ii qui corporis mortem lugent, tam vehementer ¹ id faciant, licet sciant se defunctum ad vitam lacrymis non revocatuos esse; nos nihil hujusmodi exhibere, qui scimus spem esse de anima mortua in pristinam vitam reducenda? Siquidem multi et hoc tempore et majorum nostrorum ævo, a recta statione subversi et ab angusta via præcipites dati, ita surrexere denuo, ut posteriore vita priorem obtegerent, palmam acciperent, corona redimirentur, cum victoribus prædicarentur, et sanctorum choro annumerarentur. Quamdiu tamen quis in fornace voluptatum consistit, etiamsi innumera hujusmodi exempla proposita habeat, ipsi res esse supra vires apparet: at si vel tantillam cœperit illinc egredi, ad ulteriora semper procedens, statum illum diligentius quam ignem a tergo relinquet, ea vero quæ ante se posita sunt roris facilitatisque plena conspiciet: tantum ne desperemus, neve de reditu dubitemus: nam qui sic affectus est, ingenti licet fortitudinis et alacritate præditus sit, eam frustra possidet. Cum enim januam sibi pœnitentiæ semel occluserit, et ad stadium intercluserit aditum, quomodo extra positus poterit vel magnum vel modicum quidpiam boni ² operari? Quapropter malignus ille nihil non machinatur, quo nobis hanc cogitationem alius defigat: nam postea non sudandum ei, nec laborandum erit ut nos oppugnet; nimirum jam lapsos et jacentes, atque ei obsistere nolentes. Qui enim ab hoc vinculo se expedire poterit, pristinam fortitudinem recuperebit, nec cessabit ad extremum usque halitum cum illo pugnare: etiamsi vero in sexcentos lapsus proruat, surget iterum, et hostem conficiet. Contra vero qui desperationis cogitatione ligatur, fractus viribus, quomodo superare poterit vel obsistere, cum ex adverso fugiat?

4. *Quævis scelera pœnitentiâ delentur.* — Nec dicas hæc ad eos qui modice deliquerunt pertinere: sed pone quempiam omni flagitiis plenum, qui nihil non egerit, quod a regno illo excludat, qui a principio, non ex infidelium, sed ex fidelium, eorumque qui Deo placuerant numero fuerit, deinde vero, scortator, mæchus, mollis, fur, ebriosus, pæderastes, calumniator evaserit, et alia ³ id genus crimina admisit: ne hanc quidem si desperet approbaturus sum, etiamsi ad extremam usque senectam in nefariis illis atrocibusque flagitiis perseveraverit. Nam si ira Dei animi agritudo esset, jure quis desperaret, utpote qui non posset ⁴ flammam tot sceleribus excitatam extinguere; quia vero divinum numen agritudine animi vacuum est, ac licet puniat, licet vindictam sumat, non ira commotus id agit, sed curam et amore nostri semper gerit: ideo ⁵ bono esse animo

par est, et vi pœnitentiæ confidere. Siquidem eos, qui in se peccaverunt, non sui causa solet ulcisci: nihil enim potest in hujusmodi naturam damni induci; id vero agit ad nostram spectans utilitatem, ne in deteriore statu perversitas nostra decidat, dum ipsum rem contemnere ac despiciere putamus. Quemadmodum enim is qui a luce recedit, nihil luci sed sibi multum damni infert, dum in tenebras se conjicit: sic qui omnipotentem illam virtutem contemnere solitus est, ipsam quidem nihil lædit, extremam vero sibi perniciem adfert. Hac de causa Deus vindictam nobis comminatur, sæpeque immittit, non ut se ulciscatur, sed ut nos ad se pertrahat. At enim medicus de contumeliis delirantium non dolet, neque offenditur; sed tamen nihil non agit, ut eos ita turpiter se gerentes compescat, non suam spectans, sed illorum utilitatem: si autem ægri vel tantillum sanæ mentis ostendant, gaudet et lætatur, multoque vehementius remedia admovet, non quod pœnas contumeliæ expetat, sed ut utilitatem augeat ¹, imo et perfectam sanitatem inducat. Eodem modo Deus, postquam nos in extremam decidimus amentiam, non ut præterita ulciscatur, sed ut nos a morbo liberet, nihil non dicit et facit: quod sane quivis recto usus ratiocinio perspicere valet.

5. Si vero quispiam hæc in dubium vocaverit, ex divinis Scripturis ea ipsa confirmare in promptu est. Nam quis, quæso, rege Babyloniorum sceleratior fuit? qui cum tantam Dei potentiam expertus esset, ut prophetam ejus adoraret, juberetque ei manna ², id est dona, et odores offerri, rursus in pristinam reversus superbiam eos, qui ipsum Deo præferre noluerant, ligatos in fornacem conjecit. Attamen hunc ita crudellem, impium, feramque potius quam hominem, ad pœnitentiâ provocat, aliasque offert ipsi resipiscendi occasiones; primo ipsum miraculum quod in fornace contigit; deinde visionem, regi oblatam, quam interpretatus est Daniel, quæ poterat vel lapideam animam flectere: tandem post illam ex rebus ipsis factam admonitionem, ipse propheta consilium dedit his verbis: *Propterea, rex, consilium meum tibi placeat, et peccata tua in elemosynis redime, et iniquitates tuas in miserationibus pauperum: forsitan erit longanimitas delictis tuis (Dan. 4. 24).* Quid dicis, o sapiens et beate? estne post tantum lapsum reditus, et post tantum morbum sanitas? rursumne post tantam amentiam spes resipiscentiæ? Omnem prius spem sibi præcidit rex, primo cum creatorem suum, eumque qui se ad tantum honorem evexerat, igneravit, etiamsi ejus potentiæ atque providentiæ argumenta bene multa, tum erga se, tum erga progenitores suos exhibita, enarranda haberet. Deinde vero, cum post data sapientiæ et præscientiæ ejus signa conspicua, postquam magicam, astronomiam, omnemque diabolicarum præstigiarum scenam eversam vidisset, graviera

¹ Unus habet, *vehementius*, ut et Savil.

² Deest, *boni*, in quibusdam Vss.

³ Unus habet, *et alia omnia*.

⁴ Coll. et Savil., *non jam posset*.

⁵ Deest, *ideo*, in quibusdam Vss.

¹ Consert. unus, *sed ut pulchrum illud vitium augetur*.

² *Manna* est vox hebraica, quæ significat *manas*, sive *donum*.

prioribus admisit. Nam ea quæ sapientes illi magi Gazareni explicare non poterant, sed confitebantur majora esse, quam humana facultas caperet, ea Dei nutu interpretatus puerulus captivus, ipsum hujusmodi miraculo eousque dedaxit, ut non modo crederet, sed etiam orbi terrarum toti fieret ejus dogmatis præceptor et doctor publicus: ita ut si ante signum hujusmodi venia indignus erat, quod Deum ignoraret, multo indignior post illud miraculum et post confessionem suam atque doctrinam aliis declaratam. Neque enim nisi plane credidisset ipsum solum esse verum Deum, tantum servo ejus honorem detulisset, nec hujusmodi mandata cæteris dedisset. Attamen post hujusmodi confessionem in idololatriam iterum delapsus est: et qui prostratus in faciem servum Dei adoraverat, tanto postea furore correptus est, ut Dei servos, qui ipsum adorare noluerant, in fornacem immitteret. Quid igitur? num Deus apostatam ultus est, ut ulcisci debebat? Quinimo majora ipsi potentiæ suæ signa præbuit, ipsumque post tantam vesaniam ad pristina iterum reduxit. Quodque mirabilius est, ne ob prodigiorum magnitudinem fides ipsis negaretur, in nullo alio signum fecit, nisi in ipsa fornace, quam accenderat ille contra pueros quos ligatos eo conjecit. Sane res mira stupendaque fuisset, si flammam exstinxisset: at clementissimus ille, ut majorem metum adferret, gravioremque terrorem incuteret, ejusque cæcitatem penitus solveret, majus quippiam et mirabilius operatus est. Cum enim permisisset illam succendi quantum ipse volebat, ita suam ostendit potentiam, ut inimicorum machinamenta non dissolveret, sed eadem permanentia irrita faceret. Ne quis vero ipsos post superatas flammam conspicens, phantasma esse putaret, eos comburi permisit, qui ipsos injecerant, ostendens verum ignem esse id quod cernebatur; alioquin non naphtham, stupam, palmites, totque corpora combussisset. Sed ejus imperio nihil potentius: universaque rerum natura illi obsequitur, qui eam ex nihilo produxit, quod sane tunc demonstratum est: etenim flamma cum corruptibilia corpora accepisset, ab iis quasi incorruptibilibus abstinuit, depositumque salvum reddidit, idque multo cum splendore. Quemadmodum enim ex regiis ædibus reges, sic ex fornace pueri exierunt; nullo tunc regem aspiciere dignante, sed omnium oculis, dimisso illo, ad tam mirabile spectaculum conversis: ac neque diadema, neque purpura, neque aliud quidpiam regis pompæ, turbas infidelium perinde permovit, atque species illorum fidelium, qui longo quidem tempore in igne versati sunt, sed perinde exierunt, ac si per somnium hæc perpassi essent. Atenim quod in nobis facilius consumitur, nempe capillorum natura, tunc adamante fortius flammam omnia devorantes superavit. Neque id solum mirabile erat, quod in ignis medium coniecti nihil paterentur, sed quod etiam loquerentur continuo: nemo autem nescit eos qui in flammis versantur, donec clausis labiis sunt, modico saltem tempore incendio resistere; si autem os aperuerint, statim ignem a corpore avolare. Verumtamen tot editis

miraculis, omnibusque attonitis, tam præsentibus et spectantibus quam absentibus, qui id per literas edidicerunt, rex ille qui alios docuerat, obstinatus mansit, et ad pristinam reversus est improbitatem. Ac ne sic quidem illum Deus punivit, sed patienter tulit, ac per somnium perque prophetam commonens, cum tali via nihilo melior evaderet, pœnam demum immisit, non præterita ulciscens, sed futura præscindens mala, et improbitatem ne ulterius procederet coercens: neque tamen usque in finem; postquam enim paucis illum annis castigasset, pristino reddidit honori, nullo damno multatum ex pœna, sed bonum omnium maximum lucratum, ut nempe firmiter fidei erga Deum hæreret, ac de peccatis prioribus pœnitentiam ageret.

6. Numquam aversatur Deus sinceram pœnitentiam.

— Hujusmodi quippe est Dei erga homines clementia: numquam aversatur sinceram pœnitentiam; sed etiamsi quis in extremum improbitatis pertigerit, et hinc ad virtutis viam redire voluerit, ipsum suscipit et amplexatur, nihilque non agit ut eum in pristinum statum restituat. Quodque majoris est clementiæ, etsi quis non integram pœnitentiam exhibeat, brevem tamen illam et ad modicum exhibitam non abnuat, sed magnam huic mercedem tribuit: quod sane manifestum est ex iis, quæ de populo Judæorum dicit Isaias propheta his verbis: *Propter peccatum paulisper contristavi eum, et percussi eum, et averti faciem meam ab eo: et contristatus est, et ambulavit mœstus; et sanavi eum, et consolatus sum eum* (Isai. 57. 17. 18). Testis autem nobis erit impiissimus rex ille, qui ab uxore quidem peccatis traditus est: at ubi primum luxit, et sacco indutus facinora sua damnavit, ita sibi Dei misericordiam conciliavit, ut omnia sibi imminencia mala evitaret. Nam Deus Heliæ dixit: *Vidisti quomodo compunctus est Achab a facie mea? Non inducam malum in diebus ejus, eo quod fleverit a facie mea* (3. Reg. 21. 29). Post hunc etiam Manasses (2. Paral. 33. 13), qui omnes insania superavit atque tyrannide, et legalem evertit cultum, templum clausit, et idolorum errorem florere fecit, omniumque qui ante fuerant impiissimus fuit, cum postea resipuisset, relatus est in numerum amicorum Dei. Si autem conspecta iniquitatum suarum magnitudine, de reditu ac de mutatione desperasset, omnibus certe quæ postea consequutus est excidisset: nunc autem, non ad molem peccatorum suorum, sed ad immensam Dei commiserationem respiciens, disruptis diaboli vinculis, surrexit et decertavit, bonumque cursum consummavit. Non solum autem ex verbis, quæ ad eos loquutus est, sed etiam ex aliis per prophetam pronuntiatis Deus omnes desperationis cogitationes præsciudit: *Hodie, inquit, si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra sicut in exacerbatione* (Psal. 94. 9).

Non ex tempore, sed ex affectu pœnitentia aestimatur. — Illud autem hodie per totam vitam dici potest, imo, si libet, ad senectutem usque: non enim ex temporis longitudine, sed ex animi affectu pœnitentia

σκηνὴν ἀνατραπέισαν ἰδὼν, χαλεπώτερα τῶν προτέρων ἐπεδείξατο. Ἄ γὰρ οἱ σοφοὶ μάγοι Γαζαρηνοὶ διασαφῆσαι οὐκ ἴσχυσαν, ἀλλ' ὁμολόγουν μείζονα ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν εἶναι, ταῦτα παιδίον αἰχμάλωτον ἐπιλύσασθαι ποιήσας αὐτῷ, οὕτως αὐτὸν ἐπηγάγετο ἐκείνῳ τῷ θαύματι, ὡς μὴ μόνον αὐτὸν πιστεῦσαι, ἀλλὰ καὶ τῆ οἰκουμένην πάσῃ τοῦ δόγματος τούτου γενέσθαι κήρυκα καὶ διδάσκαλον σαφῆ. Ὡστε εἰ καὶ πρὶν σημεῖον τοιοῦτον λαθεῖν ἀσύγγνωστος ἦν ἀγνοῶν τὸν Θεὸν, πολλῶ μᾶλλον μετ' ἐκείνο τὸ θαῦμα, καὶ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ, καὶ τὴν διδασκαλίαν τὴν εἰς ἐτέρους γεγεννημένην ^a. Οὕτε γὰρ ἂν μὴ πιστεύσας καλῶς, ὅτι μόνος ἐστὶν ὁ Θεὸς ἀληθής, τσαύτην εἰς τὸν ἐκείνου θεράποντα τιμὴν ἐπεδείξατο, καὶ τοιαῦτα τοῖς ἄλλοις ἐνομοθέτησεν. Ἄλλ' ὅμως μετὰ τὴν τοιαύτην ὁμολογίαν εἰς εἰδωλολατρείαν πάλιν ἐξέπεσε, καὶ ὁ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ προσκυνήσας δοῦλον, οὗτος εἰς τοσοῦτον ἐξεβακχεύθη μανίας, ὥστε τοὺς τοῦ Θεοῦ δούλους μὴ προσκυνούοντας αὐτὸν εἰς κάρινων ἐμβαλεῖν. Τί οὖν; μετῆλθεν ὁ Θεὸς τὸν ἀποστάτην, ὡς μετελθεῖν ἔδει; Μείζονα μὲν οὖν αὐτῷ τεκμήρια τῆς οἰκείας παρέσχε δυνάμεως, μετὰ τὴν τσαύτην ἀπόνοιαν ἔλκων ἐπὶ τὰ πρότερα ^b πάλιν αὐτόν· καὶ τὸ δὴ θαυμαστότερον· ἵνα γὰρ μὴ ἀπιστῆται πάλιν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῶν θαυμάτων τὰ γινόμενα, οὐκ ἐν ἄλλῳ τινὶ τὸ σημεῖον ἐποίησεν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς καμίνου, ἣν [7] ἀνῆψεν αὐτὸς ἐπὶ τῶν παίδων, οὓς ἔδησε καὶ ἐνέβαλεν. Ἦν μὲν οὖν καὶ τὸ σθέσαι τὴν φλόγα θαυμαστόν καὶ παράδοξον· ὁ δὲ φιλόανθρωπος ὑπὲρ τοῦ μείζονα ἐνθεῖναι φόβον, καὶ πλείονα ποιῆσαι τὴν ἐκπληξιν, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ λῦσαι τὴν πόρωσιν, τὸ τούτου μείζον ἐποίησε καὶ παραδοξότερον. Ἄφει; γὰρ αὐτὴν ἐκκαυθῆναι τοσοῦτον, ὅσον ἠθέλησεν ἐκείνος, οὕτω τὴν οἰκείαν ἐνδείκνυται δύναμιν, οὐ καταλύων τὰ μηχανήματα τῶν ἐχθρῶν, ἀλλ' ἐστῶτα ἄκυρα ποιῶν. Ἴνα δὲ μὴ τις αὐτοὺς ἰδὼν περιγεγονότας τῆς φλογὸς, φάντασμα εἶναι νομίση, συνεχώρησε καυθῆναι τοὺς ἐμβαλόντας αὐτοὺς, δεικνύς ὅτι πῦρ μὲν ἦν ἀληθῶς τὸ ὀριώμενον· οὐ γὰρ ἂν νάφθαν καὶ στύππιον ^c καὶ κληματίδας καὶ τοιαῦτα κατέφαγε σώματα· τῆς δὲ αὐτοῦ προσταγῆς ἰσχυρότερον οὐδέν· ἀλλ' ἔπεται τῶν ἄντων ἀπάντων ἡ φύσις τῷ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος αὐτὴν εἰς τὸ εἶναι παραγαγόντι· ὅπερ οὖν καὶ τότε ἐδείκνυτο· σώματα γὰρ ἡ φλόξ ἀπολαβοῦσα φθαρτὰ, καθάπερ ἀφθάρτων ἀπέσχετο, καὶ σώαν τὴν παρακαταθήκην ἀπέδωκε, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς λαμπρότητος. Ὡσπερ γὰρ ἐκ βασιλείων τινῶν βασιλεῖς, οὕτως ἀπὸ τῆς καμίνου προήεσαν οἱ παῖδες ἐκεῖνοι, οὐδενὸς εἰς τὸν βασιλέα ἀνεχομένου λοιπὸν ὄραν, ἀλλὰ πάντων τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπ' ἐκείνου μεταθέντων ^d ἐπὶ τὴν παράδοξον θεωρίαν, καὶ οὕτε τὸ διὰ δόγμα, οὕτε ἡ ἀλουργίς, οὕτε ἄλλο τι τῆς φαντασίας τῆς βασιλικῆς, οὕτω τοὺς ὄχλους τῶν ἀπίστων ἐπέστρεψεν, ὡς ἡ θεὰ τῶν πιστῶν ἐκείνων, ἐγχρονισάντων μὲν τῷ πυρὶ, οὕτω δὲ ἐξελθόντων ἐκεῖθεν, ὡς τοὺς ἐν ὄνειρα τοῦτο παθόντας εἰκὸς ἦν. Καὶ γὰρ ὁ πάντων εὐθραυστότερόν ἐστι τῶν ἐν ἡμῖν, ἡ τῶν τριχῶν φύσις, ἀδάμαντος τότε ἰσχυρότερον ἐκράτει τῆς παμφάγου φλογὸς. Καὶ οὕτω μόνον ἦν τὸ θαυμαστόν, ὅτι εἰς μέσον ^e ἀπορρίφεντες ἔπαθον οὐδέν, ἀλλ' ὅτι καὶ φθειγόμενοι ἦσαν διαπαντός· ἴσασι δὲ πάντες ὅσοι τοῖς καιομένοις παραγεγόνασιν, ὡς ^f ἕως μὲν ἂν ἔχωσι μεμυκῶτα ἐκεῖνοι τὰ χεῖλη, κἂν βραχὺ γοῦν ἀντέχουσι πρὸς τὸν ἐμπρησμόν· εἰ δὲ συμβαίη

διᾶραι τὸ στόμα αὐτῶν ^g, εὐθέως ἀφίπταται τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ. Ἄλλ' ὅμως τοσοῦτων γενομένων θαυμάτων, καὶ πάντων καταπλαγέντων τῶν παρόντων καὶ θεωμένων, καὶ τῶν ἀπόντων διὰ γραμμάτων τοῦτο μεμαθηκότων, ὁ τοὺς ἄλλους διδάξας βασιλεὺς ἀδιόρθωτος ἔμεινε, καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανῆει ^h κακίαν. Καὶ οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐκόλασεν, ἀλλ' ἐμακροθύμησεν ἐτι, καὶ δι' ὄνειράτων καὶ διὰ τοῦ προφήτου συμβουλεύων αὐτῷ. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν οὐδενὶ τούτων βελτίων ἐγένετο, τότε ἐπάγει τὴν τιμωρίαν λοιπὸν, οὐκ ὑπὲρ τῶν ἤδη γεγονότων ἀμυνόμενος, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἐκκόπτων δεινὰ, καὶ τὴν εἰς τὸ ἐμπροσθεν ἀναστέλλων κακίαν, καὶ οὐδὲ τοῦτο εἰς τέλος, ἀλλ' ἐπ' ὀλίγοις αὐτὸν παιδεύσας ἔτεσι, τῆ προτέρα πάλιν ἀπέδωκε τιμῇ, ζημιωθέντα μὲν ἀπὸ τῆς κολάσεως οὐδέν, κερδάναντα δὲ τὸ πάντων μέγιστον τῶν ἀγαθῶν, τὸ στερόνως τῆς εἰς τὸν Θεὸν ἔχεσθαι πίστεως, καὶ μεταγινῶναι ἐπὶ τοῖς πρότερον ἡμαρτημένοις αὐτῷ.

[8] ^g. Τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ φιλάνθρωπία· οὐδέποτε μετάνοιαν γινομένην εἰλικρινῶς ἀποστρέφεται. ἀλλὰ κἂν πρὸς αὐτό τις τῆς κακίας ἐλάσῃ τὸ πέρας, κάκειθεν ὑποστρέψαι πάλιν ἔληται πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδόν, καὶ δέχεται καὶ προσίεται τοῦτον, καὶ πάντα ποιεῖ ὥστε αὐτὸν εἰς τὴν προτέραν κατάστασιν ἐπαναγαγεῖν ⁱ. Καὶ τὸ πολλῶν τούτου φιλάνθρωπότερον· κἂν γὰρ μὴ πᾶσάν τις ἐπιδείξηται τὴν μετάνοιαν, οὐδὲ τὴν βραχεῖαν καὶ πρὸς ὀλίγον γεγεννημένην παραπέμπεται, ἀλλὰ καὶ ταύτη ⁱ τίθησι πολλὸν τὸν μισθόν· καὶ τοῦτο δὴλον ἐξ ὧν Ἡσαΐας ὁ προφήτης περὶ τοῦ τῶν Ἰουδαίων λαοῦ οὕτως ἰπὼς φησι· *Δι' ἁμαρτίαν βραχὺ τι ἐλύπησα αὐτόν, καὶ ἐπάταξα αὐτόν, καὶ ἀπέστρεψα τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἐλυπήθη, καὶ ἐπορεύθη στυγνός, καὶ ἰασάμην αὐτόν, καὶ παρεκάλεσα αὐτόν. Μαρτυρήσεις δ' ἂν ἡμῖν καὶ ὁ ἀσεβέστατος βασιλεὺς ἐκεῖνος, ὁ γεγονὼς μὲν ἐκδοτος τοῖς ἁμαρτήμασιν ὑπὸ τῆς γυναικός· ἐπειδὴ δὲ μόνον ἐπένησε, καὶ σάκκον περιεβάλετο, καὶ κατέγνω τῶν πλημμεληθέντων αὐτῷ, οὕτως ἐπεσπάσατο ^k τοῦ Θεοῦ τὴν ἔλεον, ὡς πάντων αὐτὸν ἀπαλλάξαι τῶν ἐπληρημένων κακῶν. Εἶπε γὰρ ὁ Θεὸς τῷ Ἠλίᾳ· *Ἐώρακας πῶς κατενύγη Ἀχαάβ ἀπὸ προσώπου μου; Οὐκ ἐπάξω τὴν κακίαν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ, ἀνθ' ὧν ἐκλαυσεν ἀπὸ προσώπου μου. Καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν ὁ Μανασσῆς πάντα τῆ μανία παρελάσας καὶ τῆ τυραννίδι, καὶ τὴν νομικὴν ἀνατρέψας λατρείαν, καὶ τὸν ναὸν ἀποκλείσας, καὶ τὴν τῶν εἰδώλων πλάνην ποιήσας ἀνθεῖν, καὶ πάντων τῶν ἐμπροσθεν γενόμενος ἀσεβέστερος, ἐπειδὴ μετενόησεν ὕστερον, εἰς τοὺς τοῦ Θεοῦ κατετάττετο φίλους. Εἰ δὲ εἰς τὸ μέγεθος ἀπειδὼν τῶν οἰκειῶν ἀνομιῶν, ἀπέγνω τὴν ἐπάνοδον καὶ τὴν μεταβολὴν, πάντων ἂν ἐξέπεσεν, ὧν μετὰ ταῦτα ἐπέτυχεν· νῦν δὲ, ἀντὶ τῆς ὑπερβολῆς τῶν ἡμαρτημένων αὐτῷ, εἰς τὸ ἀπειρον τῆς εὐσπλαχνίας ἰδὼν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ δεσμὰ διαρρήξας τοῦ διαβόλου, διανέστη, καὶ ἠγωνίσαστο, καὶ τὸν δρόμον ἐτέλεσε τὸν καλόν. Οὐ μόνον δὲ διὰ τῶν εἰς τούτους γεγεννημένων, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν τοῦ προφήτου ῥημάτων ἐκκόπτει τοὺς τῆς ἀπογνώσεως λογισμοὺς ὁ Θεὸς, οὕτως ἰ λέγων· *Σήμερον ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν, ὡς ἐν τῷ παραπικρισμῷ.***

Τὸ δὲ σήμερον, ἐν παντὶ τῷ βίῳ λέγεσθαι δυνατόν, καὶ πρὸς αὐτῷ ⁱ δὲ, εἰ βούλει τῷ γήρα· οὐ γὰρ χρόνων κοσότητι, ἀλλὰ διαθέσει ψυχῆς ἡ μετάνοια κρίνεται. Καὶ γὰρ οἱ

^g Morel., Sav. et unus eod. στόμα αὐτοῦ, alii αὐτῶν.

^h Duo manuscripti ἐπᾶνεισι, et sic Savil. in margine. Morel. autem. Savil. in textu, et alii ἐπανῆει.

ⁱ Legebatur ἀγαγεῖν, sed præstat lectio Sav. ἐπαναγαγεῖν. Ed. j Savil. et unus eod. ταύτης. ^k Duo mss. ἐπισπασόμενος.

^l Sic omnes, excepto Morel., qui habet πρὸς αὐτόν. Paulo post unus ἰδὼν τῶν ἀπογνώσεων αὐτοῦ. Morel. Sav. et alii ἰδὼν τῶν ἀπογνώσεων αὐτοῦ.

^a Sic Savil. et omnes fere mss. Morel. γενομένην.

^b Unus ἐπὶ τὰ πρότερον. Duo alii ἐπὶ τὸ πρότερον. Savil., Morel. et reliqui ἐπὶ τὰ πρότερα.

^c Savil. et aliquot mss. στυππιῶν. Mox duo προταγῆς.

^d Sic Sav. et omnes fere mss. Ed. Morel. μεταθέντων.

^e Savil. et unus eod. ἀπορρίφεντες. Quatuor alii ἀπορρίφεντες.

Νενευῖται οὐ πολλῶν ἐδεήθησαν ἡμερῶν, ὥστε ἐξαλείψαι τὴν ἀμαρτίαν αὐτῶν, ἀλλ' ἔσχυσε βραχὺς τῆς ἡμέρας καιρὸς ἅπασαν ἀφανίσαι τὴν ἀνομίαν αὐτῶν· καὶ ὁ ληστής δὲ οὐκ ἐν χρόνῳ μακρῷ τὴν εἰς τὸν παράδεισον εἰσοδὸν ἤνυσεν, ἀλλ' ὅσην ἂν ἀναλώσειεν ὠρανῆτις ῥῆμα φθεγγόμενος ἐν, ἐν τῷ αὐτῷ ῥοπῇ τὰ ἐν παντὶ τῷ βίῳ ἡμαρτημένα ἅπαντα ἀπολουσάμενος, καὶ πρὸ τῶν ἀποστόλων τὸ τῆς εὐδοκίμῆσεως βραβεῖον ἐλάμβανεν. Ὁρῶμεν δὲ καὶ τοὺς μάρτυρας, οὐκ ἐν πολλοῖς ἔτεσιν, ἀλλ' ἐν ἡμέραις ὀλίγαις, πολλάκις δὲ καὶ ἐν μιᾷ μόνον^a, τοὺς λαμπροὺς ἐπιτιθεμένους στεφάνους.

[9] ζ'. Ὡστε προθυμίας ἡμῖν χρεῖα πανταχοῦ καὶ πολλῆς διαθέσεως· κἄν οὕτω τὸ συνειδὸς παρασκευάσωμεν, ὥστε μετὰ τῆς σφοδρότητος καὶ τὴν προτέραν μισησαί κακίαν, καὶ τὴν ἐναντίαν ἐλέσθαι ὁδὸν, μεθ' ὅσης ὁ Θεὸς βούλεται· καὶ ἀπαιτεῖ, οὐδὲν ἀπὸ τῶν χρόνων ἔλαττον ἔξομεν· πολλοὶ γοῦν ἔσχατοι γενόμενοι τοὺς πρώτους ὑπερηκόντισαν^b. Οὐ^c γὰρ τὸ πέσειν χαλεπὸν, ἀλλὰ τὸ πεσόντα κεῖσθαι καὶ μὴ ἀνίστασθαι, ἀλλὰ ἐθελοκακοῦντα καὶ βλακεύοντα, τοῖς τῆς ἀπογνώσεως λογισμοῖς τὴν τῆς προαιρέσεως ἀποκρύπτειν ἀσθένειαν. Πρὸς οὓς καὶ ὁ προφήτης διαπορούμενος^d ἔλεγε· *Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται, ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει*; Εἰ δὲ τινὰς τῶν μετὰ τὸ πιστεῦσαι πάλιν ἐκπεσόντων ζητοῖς παρ' ἡμῶν, καὶ ταῦτα μὲν ἅπαντα^e ὑπὲρ τούτων εἴρηται· ὁ γὰρ πεσὼν τῶν ἐστῶτων πρότερον ἦν, οὐ τῶν κειμένων· πῶς γὰρ ἂν ὁ τοιοῦτος πέσοι; Εἰρήσεται δὲ καὶ ἕτερα, τὰ μὲν διὰ παραβολῶν, τὰ δὲ διὰ σαφεστέρων πράξεων τε καὶ λόγων. Καὶ γὰρ τὸ πρόβατον ἐκεῖνο, τὸ τῶν ἐνενήκοντα καὶ ἐννέα ἀποσχισθὲν, εἶτα πάλιν ἐπαναχθὲν, οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν, ἢ τὴν τῶν πιστῶν δεικνυσὶν ἐκπτώσιν τε καὶ ἐπάνοδον· πρόβατον γὰρ ἦν, καὶ τοῦτο οὐχ ἑτέρας ποιμνῆς τινὸς, ἀλλὰ τοῦ τῶν λοιπῶν ἀριθμοῦ, καὶ ὑπὸ τῷ ποιμένι πρότερον ἐνέμετο, καὶ ἐπλανήθη πλάνην οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τὰς νάπας, τουτέστι μακρὰν τινα ὁδὸν, καὶ πολλῷ τῆς εὐθείας ἀπέχουσαν. Ἄρ' οὖν εἴασεν αὐτὸ πλανηθῆναι; Οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐπανήγαγεν^f, οὐκ ἐλάσας, οὐδὲ μαστίξας, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ὤμων λαβῶν. Καθάπερ γὰρ οἱ τῶν ἰατρῶν ἀριστοὶ τοὺς νοσοῦντας νόσον μακρὰν μετὰ πολλῆς τῆς θεραπείας ἐπὶ τὴν υἰγιαίναν ἐπανάγουσιν, οὐ μόνον κατὰ τὸν τῆς ἰατρείας νόμον αὐτοὺς θεραπεύοντες, ἀλλ' ἔστιν ὅπου καὶ χαριζόμενοι· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς σφοδρὰ διαφθαρέντας οὐ μετὰ πολλῆς ἄγει τῆς σφοδρότητος ἐπὶ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἡρέμα καὶ κατὰ μέτρον, καὶ διαβαστάζων πανταχοῦ, ὥστε μὴ πλέον^g γενέσθαι τὸ σχίσμα, μηδὲ μακροτέραν τὴν πλάνην. Οὐχ αὐτὴ δὲ μόνον ἢ παραβολὴ τοῦτο ἠνίξαστο, ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ παιδὸς τοῦ ἀσώτου. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος οὐκ ἀλλοτριὸς τις ἦν, ἀλλ' υἱὸς, καὶ ἀδελφὸς τοῦ εὐηρεστηκότος παιδὸς, καὶ εἰς κακίαν οὐ τὴν τυχοῦσαν ἐξώκειλεν, ἀλλ' εἰς αὐτὴ τὸ πέρας, ὡς ἂν τις εἴποι, τῶν κακῶν, ὁ πλούσιος καὶ ἐλεύθερος καὶ εὐγενὴς οἰκετῶν καὶ ξένων κατ' ἐμισθωτῶν ἀθλιώτερον διατεθείς. Ἄλλ' ὅμως πάλιν εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς ἐπανῆλθε, καὶ τὴν προτέραν δόξαν ἀπέλαθεν. Εἰ δὲ ἀπεγνώκει τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς, καὶ τοῖς συμβεβηκόσιν ἀπαγορεύσας^h ἔμεινεν ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας, οὐκ ἂν ἔτυχεν ὦν περ

καὶ ἔτυχεν, ἀλλὰ λιμῷ διαφθαρεῖς τὸν ἀπάντων οἰκτιστον ὑπέμεινε θάνατον· ἐπειδὴ δὲ μετενόησε, καὶ οὐκ ἀπέγνω, μετὰ τὴν τῷ αὐτῷ διαφθορὰν ἐπὶ τῆς αὐτῆς φαιδρότητος γίνεται ἰ πάλιν, καὶ τὴν καλλίστην περιβάλλεται στολὴν, καὶ μειζόνων ἀπολαύει τοῦ μὴ καταπεπτωκότος ἀδελφοῦ. *Τοσαῦτα γὰρ εἶπη, φησὶ, δουλεύω σοι, καὶ οὐδέποτε ἐντολήν σου παρήλθον* [10], *καὶ οὐδέποτε μοι ἔδωκας ἔριφον, ἵνα μετὰ τῶν φίλων μου εὐφρανθῶ*· ὅτε δὲ ὁ υἱὸς σου οὗτος ὁ καταφαγὼν σου τὸν βίον μετὰ πορνῶν ἦλθεν, ἔθυσας αὐτῶν τὸν μόσχον τὸν σιτευτὸν· τῷ αὐτῷ ἢ τῆς μετανοίας ἰσχύς.

ἢ· *Τοσαῦτα οὖν ἔχοντες ὑποδείγματα ἰ μὴ παραμείνωμεν τοῖς κακοῖς, μηδὲ ἀπογνώμεν τὴν καταλλαγὴν, ἀλλ' εἴπωμεν καὶ αὐτοὶ, Πορεύσομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ ἐγγίσωμεν τῷ Θεῷ*. Αὐτὸς γὰρ ἡμᾶς οὐδέποτε ἀποστρέφεται, ἀλλ' ἡμεῖς ἑσμεν οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς· Θεὸς γὰρ, φησὶν^k, *ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐ Θεὸς πόρρωθεν*. Καὶ διὰ τοῦδε τοῦ προφήτου πάλιν ἐγκαλῶν αὐτοῖς ἔλεγεν· *Οὐχὶ αἱ ἀμαρτίαι ὑμῶν διστῶσιν ἀναμέσον ὑμῶν καὶ ἐμοῦ*; Ἐπειδὴ οὖν τοῦτο ἐστὶ τὸ πόρρω ποιῶν ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ, περιέλωμεν τὸ χαλεπὸν τοῦτο διάφραγμα, καὶ τὸ κωλύον οὐδὲν γενέσθαι^l ἐγγύς. Ἄκουσον δὲ καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τοῦτο γεγενῆσθαι. Παρὰ Κορινθίοις ἐπίσημός τις ἀνὴρ ἀμαρτίαν εἰργάσατο τοιαύτην, οἷα οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὠνομάζετο. Πιστὸς δὲ οὗτος ἦν, καὶ τῶν ὠκειωμένων Χριστῶ· τινὲς δὲ αὐτὸν καὶ τῶν ἱερωμένων εἶναι φασὶ. Τί οὖν; ἄρα ἐξέκοψεν αὐτὸν τῆς τῶν σωζομένων μερίδος^m ὁ Παῦλος; Οὐδαμῶς· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ μυρία ἄνω καὶ κάτω Κορινθίους ἐγκαλῶν, ὅτι αὐτὸν εἰς μετάνοιαν οὐ κατέστησαν· βουλόμενος δὲ ἡμῖν δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἐστὶν ἀμάρτημα, ὃ μὴ δύναται λαθῆναι, πάλιν ἔλεγε περὶ αὐτοῦ τοῦ χαλεπώτερα τῶν ἐθνικῶνⁿ ἡμαρτηκότος· *Παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν πρὸ τῆς μετανοίας· ἐπειδὴ δὲ μετενόησεν, *Ἰκανὸν τῷ τοιοῦτῳ ἢ ἐπιτιμία, φησὶν, ἢ ὑπὸ τῶν πλειόνων*· καὶ ἐπέστελλε παρακαλέσαι πάλιν αὐτὸν, καὶ προσέσθαι τὴν μετάνοιαν, ὥστε αὐτὸν μὴ πλεονεκτηθῆναι ὑπὸ τοῦ σατανᾶ. Καὶ ἔθνος δὲ ὁλόκληρον τὸ τῶν Γαλατῶν μετὰ τὸ πιστεῦσαι, καὶ σημεῖα ἐργάσασθαι, καὶ πολλοὺς πειρασμοὺς ἐνεγκεῖν^p διὰ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὸν Χριστὸν, καταπεσόντας πάλιν ἀνίστησιν. Ὅτι μὲν γὰρ ἐθαυματούργουν, ἐδήλωσεν εἰπὼν· *Ὁ οὖν ἐπιχορηγῶν ὑμῖν τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐνεργῶν δυνάμεις ἐν ὑμῖν*· ὅτι δὲ καὶ πολλὰ τῆς πίστεως ἐνεκεν ἤθλησαν, καὶ τοῦτο ἐδήλωσε λέγων· *Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ, εἴ γε καὶ εἰκῆ*. Ἄλλ' ὅμως μετὰ τὴν τῷ αὐτῷ ἐπίδοσιν, ἀμαρτίαν ἡμαρτον ἱκανῆν ἀλλοτριῶσαι αὐτοὺς τοῦ Χριστοῦ· περὶ ἧς αὐτὸς ἀποφαίνεται λέγων· *Ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς οὐδὲν ὑμᾶς ὠφελήσει καὶ πάλιν, ὅτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος*

ⁱ Sav. et Colb. unus ἐπὶ τῆς προτέρας λαμπρότητος γίνεται. Paulo post Savil. et duo codd. μὴ καταπεσόντος ἀδ.

^j Savil. et unus ταῦτα οὖν ἔχοντες τὰ ὑπ.

^k Sic Savil. et duo mss. In Morel. et alijs φησὶ deest. Savil. καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ δὴ τούτου, ut et Morel. qui habet δὲ pro δὴ. Mox αὐτοῖς deest in duobus mss. Ibid. Savil. et quidam ἀναμέσον ἐμοῦ τε καὶ ὑμῶν.

^l Reg. unus γενέσθω. Mox Savil. et Colb. unus ἀπ' αὐτῶν... τοῦτο γεγονός παρά.

^m Savil. et tres mss. σωζομένων ἐλπίδος.

ⁿ Savil. et duo mss. τῶν ἐθνῶν.

^o Colb. τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Ἄλλὰ. Mox idem τοιοῦτῳ, φησὶν, ἢ ἐπιτιμία αὐτῆ ἢ ὑπὸ τῶν πολλῶν. Mox unus habet προσέσθαι τὴν μετ., duo προσέσθαι.

^p Savil. et unus codex, ὑπενεγκεῖν. Paulo post Savil. et duo mss. ὅτι μὲν γὰρ. In alijs γὰρ deest. Postea unus cod. καὶ τοῦτο ἐδὲ ἐξ ἐλέγων. Ibid. Savil. et omnes pene mss. εἴ γε καὶ εἰκῆ. In edit. Morel. καὶ deest.

τοσαύτη, et sic etiam quidam mss., commutato verborum situ.

^a Savil. et aliquot mss. ἐν μιᾷ μόνῃ.

^b Savil. et tres mss. πρώτους οὕτως ὑπερ. Paulo post unus ἀπογνώσεως λόγοις τὴν τῆς προαιρέσεως ἐπισηρῶν ἀσθένειαν.

^c Savil. legit οὕτε γὰρ, moxque τοσοῦτον χαλεπὸν pro simplici χαλεπὸν.

^d Διαπορούμενος. Hanc Savilianam lectionem vulgatæ διαπορούμενος prætulimus. Edit.

^e Ἄπαντα deest in tribus mss.

^f Colb. unus ἀρ' οὖν ἀφῆκεν αὐτὸ πλανηθῆναι; οὐδαμῶς ἀλλ' ἐπανήγαγε καὶ συνήγαγεν οὐκ ἐλάσας... ἰατρῶν ἀρίστων τῶν νοσοῦντων τινὰ νόσον.

^g Colb. unus διαβαστάζων αὐτοὺς πανταχοῦ, ὥστε μὴ πλέον. Mox Savil. et duo mss. μόνῃ ἡμῖν ἢ παραβολῇ.

^h Savil. et unus cod. συμβεβηκόσιν αὐτῷ ἀπαγορεύσας.

astimatur. Ninivite siquidem non multis diebus ¹ opus habuerunt, ut peccatum delerent suum ², sed exiguum diei tempus potuit universam eorum abolere iniquitatem: et latro non multo tempore paradisi ingressum impetravit, sed eo spatio quo verbum unum profertur, eo momento abstersis totius vite sue peccatis, etiam ante apostolos probationis præmium accepit. Videmus etiam martyres, non multis annis, sed etiam diebus paucis, imo vel una die splendidas consequutos coronas.

7. Quapropter ubique nobis alacritate, seduloque animi affectu est opus: quod si ita paremus conscientiam, ut tanta vehementia pristinam malitiam detestemur, et contrariam viam deligamus, quantam Deus imperat ac requirit, nihil ob temporis brevitatem habebimus minus, quandoquidem multi novissimi priores longe antecesserunt³. Non enim cecidisse grave est, sed lapsum jacere, nec resurgere, sed malis ultro hærentem et torpentem desperatis cogitationibus propositi imbecillitatem tegere. Cujusmodi hominibus quasi dubitans propheta dicebat: *Num qui cadit non resurget, et qui avertitur non revertetur* (Jerem. 8. 4)? Quod si quospiam a nobis quæras, qui postquam crediderant ceciderint, hæc sane omnia ⁴ de illis dicta sunt: nam qui cecidit ex eorum numero est, qui prius steterunt, non qui jacerunt: qui enim jacet quomodo cadat? Alia quoque dicuntur tum per parabolas, tum per clariora facta vel dicta: o enim ovis illa a nonaginta novem separata, et postea reducta, nihil aliud nobis declarat, quam fidelium lapsum et reditum: siquidem hæc ovis non alterius gregis erat, sed ex reliquarum numero, ab eodemque pastore prius pascebatur: atque errore non vulgari abducta est, sed per montes et saltus, remotaque via, et a recta longe distante. Num ergo neglexit errantem? Nequaquam: sed reduxit non compellens et verberans: imo humeris reportans. Quemadmodum enim medici peritiores agros diuturno morbo ⁵ vexatos summa cura valetudinem restitunt, non modo medicinæ legibus utentes, sed interdum indulgentes ægris, ita quoque Deus admodum corruptos non vehementi impulsu ad virtutem ducit, sed paulatim et sensim supportans ubique, ne vel major scissura, vel gravius erratum accidat. Neque id illa solum parabola subindicatur, sed et alia etiam de filio prodigo. Siquidem hic non alienus erat, imo filius, fraterque illi qui patri acceptus erat: is in improbitatem lapsus est non vulgarem, sed in ipsum, ut ita dicam, maiorum extremum: dives, liber, nobilis, famulis, extraneis mercenariisque miserius effectus est. Attamen pristinum in statum rediit, amissamque gloriam receperat. Si desperasset, et ob calamitatem despondens animum in aliena terra mansisset, nunquam conse-

quutus erat ea, quæ postmodum recepit, sed fame consumptus, miserima omnium morte periisset: verum quia resipuit, nec desperavit, post tantam corruptionem, eundem ipsum assèquutus fortunæ splendorem, pulcherrimo induitur amictu, et majoribus fruitur bonis, quam frater non lapsus. *Tot annis, inquit ille, servio tibi, et nunquam mandatum tuum præterivi, et nunquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis lætarer: sed postquam filius tuus hic, qui devoravit substantiam tuam cum meretricibus, venit, occidisti illi vitulum saginatum* (Luc. 15. 29. 30). Tanta est virtus pœnitentiæ.

8. *Nullum est peccatum cui remedium afferri non possit.* — Tot tantisque exemplis ¹ excitati ne maneamus in malis, nec de conversione desperemus; sed dicamus et nos, *Vadam ad Patrem meum, et appropinquemus Deo.* Numquam enim ille nos aversatur, sed ipsi ab eo longe recedimus: *Deus enim, inquit ², appropinquans ego sum, et non Deus procul* (Jer. 23. 25). Ac per hunc prophetam rursus incusat eos ³ his verbis: *Nonne peccata vestra dividunt inter vos et me* (Isai. 59. 2)? Cum itaque hæc nos removeant a Deo, molestissimum hoc septum, quod arceat ab accessu, de medio tollamus. Audi jam ex rebus ipsis id quod dicimus comprobari. Apud Corinthios vir quidam illustris tale peccatum admiserat, quale ne apud gentiles quidem memorabatur. Is autem fidelis erat de familiaribus Christi: sunt qui sacerdotem quoque fuisse dicant. Quid igitur? Paulusne ipsum a sorte eorum, qui salutem consequuntur, abscidit? Nequaquam: ipse quippe est qui sexcenties Corinthios variis modis carpit, quod eum ad pœnitentiam non redogent: ut autem ostendat nobis nullum esse peccatum, cui remedium afferri non possit, rursus de illo, qui gravius quam gentes peccaverat, ita loquitur: *Tradite illum satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi* (1. Cor. 5. 5). Sed id quidem ante pœnitentiam: postquam autem resipuit: *Sufficit, inquit, illi, qui ejusmodi est, objuratio ⁴ quæ fit a pluribus* (2. Cor. 2. 6): scripsitque eis, ut consolarentur eam, et ejus pœnitentiam admitterent, ne circumveniretur a satana. Item universam Galatarum nationem post susceptam fidem, post patrata signa, et multas pro Christi fide superatas tentationes, lapsos, inquam, Galatas iterum erigit. Quod enim miracula fecissent, ille declarat his verbis: *Qui ergo tribuit vobis spiritum, et operatur virtutes in vobis* (Galat. 3. 5): quod vero multa pro fide certamina inierint, id etiam declaravit his verbis: *Tanta passi estis sine causa, si tamen sine causa.* Attamen post tantum virtutis incrementum, peccatum admisierunt, quod posset eos a Christo alienos facere: de quo ipse hæc profert sententiam: *Ecco ego Paulus dico vobis, si circumcidamini, Christus nihil vobis*

¹ Deus habet, multis annis atque diebus.

² Savil. et aliquot Mss., peccatum delerent istum.

³ Savil. et tres Mss., longe sic antecesserunt.

⁴ Vox, omnia, deest in tribus Mss.

⁵ Cell. unus, quodam morbo.

¹ Savil. et unus Mss., his exemplis.

² Sic Savil. et duo manuscripti. in Morcl. et alius deest, inquit.

³ Deest, eos, in duobus Mss.

⁴ Cell. habet, objuratio illa.

proderit : et iterum, *Quicumque in lege justificamini a gratia excidistis* (Gal. 5. 2 et 4). Attamen post hujusmodi lapsum, ipsos recipit, dicens : *Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis* (Gal. 4. 19), ostendens, etiam post extremam corruptionem posse rursus Christum divinitus efformari in nobis; non enim vult mortem peccatoris, sed ut convertatur et vivat (Ezech. 33. 11).

9. *Gehenna ignis daemonibus, regnum caelorum nobis deputatur.* — Convertamur itaque, o dilectum caput, et voluntatem Dei perficiamus. Ideo quippe nos creavit et produxit, ut caelestium bonorum consortes faceret, ut regnum caelorum tribueret ¹, non ut in gehennam conjiceret, ignique traderet : hic enim ignis non propter nos, sed propter diabolum constitutus est; regnum vero nobis paratum primitus et assignatum est. Utrumque vero subindicat cum dicit iis quidem qui a dextris sunt : *Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi* (Matth. 23. 34); iis vero qui a sinistris : *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum* ², paratum; non utique vobis, sed diabolo et angelis ejus ³. Non igitur nobis parata est gehenna, sed diabolo et angelis ejus; regnum autem a constitutione mundi nobis adornatum est. Ne itaque nos thalami ingressu indignos reddamus : quamdiu enim ⁴ hic sumus, etiamsi millies peccemus, omnia licet eluere peccatorum poenitentiam exhibentibus : cum autem illuc abducti fuerimus, etiamsi ingentem poenitentiam exhibeamus, nihil nobis proderit; sed quantumvis dentibus frendamus, quantumvis lugeamus, quantumvis obsecremus, ne extremo quidem digito quispiam nobis aliquid refrigerii distillabit; sed ea ipsa audiemus, quae dives olim ille, nempe, *Magnum chaos inter nos et vos firmatum est* (Luc. 16. 26). Resipiscamus itaque, obsecro, dum hic degimus, et Dominum agnoscamus, ut agnoscere oportet. Tunc enim solum de poenitentia desperandum erit, cum in inferno constituti erimus : ibi namque solum hoc remedium infirmum inutileque est : dum autem hic versamur, etiamsi in ipsa senectute adhibeatur, vim habet maximam. Quapropter diabolus nihil non machinatur, ut desperationis radicem nobis ponat : novit enim, si vel tantillum resipuerimus, id non sine mercede futurum esse. Sed sicut is qui calicem aquae frigidae porrexerit, depositam habet retributionem, sic is, quem de admissis a se facinoribus poenitet, licet dignam poenitentiam non exhibeat, ejusdem tamen retributionem accipiet. Nihil enim bonorum, quantumvis exiguum sit, a justo ⁵ iudice respicietur. Nam si peccata cum tanta accuratatione disquiruntur, ut etiam de verbis et cogitationibus poenas demus, quanto magis bona opera, seu magna, seu parva fuerint, nobis illo tempore computabuntur. Quare licet ad pristinam illam diligentiam redire non

valeas, sed quovis tandem modo a praesenti morbo et luxuria te abducas, ne hoc quidem tibi infructuosum erit : fac in eas opus, et aditum ad certamina aperias : quamdiu enim extra manebis, jure tibi difficile arduumque ¹ videbitur. Nam antequam periculum fiat, quantumvis faciles et expeditae res fuerint, magnam tamen difficultatis speciem praese ferre solent; cum autem eas strenuo audacique animo adivimus, magna pars laboris evolat; ac fiducia, loco tremoris desperationisque subiugressa, metum minuit, facilitatem auget, bonamque spem roborat. Ideo malignus ille Judam ex hac vita abduxit, ne initio resipiscendi facto, per poenitentiam ad locum unde exciderat rediret. Ego enim, etsi supra fidem loqui videar, neque illud (Judae) peccatum majus esse dixerim, quam auxilium, quod nobis a poenitentia offertur. Quamobrem rogo et obsecro, omni depulsa satanica cogitatione ab anima tua, ad hanc salutem redeas. Si namque confestim ad illud te fastigium conscendere juberem, id jure moleste ferres, utpote rem difficillimam; cum autem id tantum nunc ² postulem, ut praesentibus malis nihil adicias, sed surgens ad iter contrarium te convertas, quid cunctaris? cur refugis, et ad posteriora te retrahis? Annon vidisti quosdam qui in deliciis, et in ebrietatibus et in jocis ³, et in reliquo hujus vitae ludibrio mortui sunt? Ubi nunc sunt qui tumidi superbia cum multis sequacibus per forum incedebant? qui sericis induti vestibus et unguentum olentes, parasitosque alentes, scenae semper affixi erant? ubi nunc ostentatio illa et pompa? Abiit coenarum sumptus, musicorum turba, assentantium clientela, risus immodicus, animi remissio, mentis effusio, vita mollis, otiosa, luxu perditam. Quo nunc evolarunt omnia? quid factum est de corpore, quod pridem tanto famulitio, tanta munditia abundabat? Perge nunc ad sepulcrum : contemplare pulverem, cineres, vermes, loci ⁴ deformitatem intueri, et amare suspira. Atque utinam ad cineres damnum sisteret; jam autem a sepulcro et a vermibus cogitatum transfer ad immortalem illum vermem, ad ignem inexstinguibilem, ad fremitum dentium, ad tenebras exteriores, ad afflictionem et angustiam, ad parabolam Lazari et divitis, qui tot pecuniis instructus, purpuraque indutus, ne stillam quidem aquae postea in potestate habuit ⁵, in tanta calamitate constitutus. Hujus enim vitae conditio somniis nihilo melior est. Quemadmodum enim qui metalla effodiunt, aut aliam quamdam poenam luunt hac graviorem, si quando sub duris illis laboribus et acerbissima vita dormitantes per somnium se viderint in deliciis, et rerum affluentia, experrecti postea, nullam somniis gratiam habent : sic et dives ille, cum in praesenti vita, quasi in somnio, divitiis abundasset, posteaquam hinc emigra-

¹ Savil. et unus Colb., *nobis tribueret*.

² Sic Savil. et quatuor Mss. Morel. et duo alii, *in ignem exteriorem*.

³ Colb. unus habet, *paratum diabolo et angelis ejus, non vobis*.

⁴ Savil. et unus Ms., *enim*, recte. In aliis deest, *enim*.

⁵ In uno Colb. deest, *justo*.

¹ Sic Savil. et duo Mss. Tres alii, *interdictumque*.

² Savil. et duo Mss., *nunc*, recte. In aliis et Morel., *nunc*, deest.

³ Deest, *et in jocis*, in uno Colb. et in editione Montefalci. Injuncti vocis loco Savil. habet, *in voracitate*.

⁴ Savil. habet, *tumidi*. Tres Mss., *imaginis*.

⁵ Savil. et aliquot Mss., *ibi habuit*.

ἔξεπέσατε^a· καὶ μετὰ τὴν τσσαύτην ὁμῶς παράπτωσιν, προσίεται αὐτοὺς, λέγων· *Τεκνία μου, οὐς πάλιν ὠδίνω, ἄχρησ οὐ μορφωθῆ Χριστός ἐν ὑμῖν*· δεικνύς, ὅτι μετὰ^b τὴν ἐσχάτην διαφθορὰν δυνατὸν πάλιν ἀνωθεν μορφωθῆναι τὸν Χριστὸν ἐν ἡμῖν· οὐ γὰρ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν.

[11] θ'. Ἐπιστρέψωμεν οὖν, ὦ φίλη κεφαλῆ, καὶ τὸ θέλημα ἐξανύσωμεν τοῦ Θεοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο ἡμᾶς ἔκτισε, καὶ εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν, ἵνα τῶν αἰώνιων ποιήσῃ μετασχεῖν^c ἀγαθῶν, ἵνα τὴν βασιλείαν παράσχη τῶν οὐρανῶν, οὐχ ἵνα εἰς γέενναν ἐμβάλῃ, καὶ τῷ πυρὶ παραδῶ· τοῦτο γὰρ οὐ δι' ἡμᾶς, ἀλλὰ διὰ τὸν διάβολον γέγονεν· ἡ βασιλεία δὲ ἡμῖν εὐτρέπισται, καὶ παρεσκευάσται πάλαι. Καὶ ταῦτα ἀμφότερα ὑποδεικνύς, ἔλεγε τοῖς μὲν ἐκ δεξιῶν· *Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου*· τοῖς δὲ ἐξ εὐωνύμων, *Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ κατηραμένοι, εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον^d τὸ ἡτοιμασμένον, οὐκ ἔτι ὑμῖν, ἀλλὰ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ*. Οὕτως οὐ δι' ἡμᾶς ἡ γέεννα γέγονεν, ἀλλὰ δι' ἐκείνον καὶ τοὺς ἀγγέλους ἐκείνου· ἡ δὲ βασιλεία πρὸ καταβολῆς κόσμου ἡμῖν παρεσκευάσται. Μὴ τοίνυν ἀναξίους ἑαυτοῦς τῆς τοῦ νυμφῶνος εἰσόδου παρεσκευάσωμεν· ἕως μὲν γὰρ^e ἂν ὦμεν ἐνθάδε, κἂν μυρία ἀμάρτωμεν, ἐνεστι πάντα ἀπολούσασθαι, μετάνοιαν τῶν ἀμαρτηθέντων ἐπιδειξαμένους· ἡνίκα δὲ ἂν ἀπαχθῶμεν ἐκεῖ, οὐδ' ἂν σφοδροτάτην ἐπιδειξώμεθα τὴν μετάνοιαν, ἔσται τι πλεονοῦν, ἀλλὰ κἂν τοὺς ὀδόντας βρῶμεν, κἂν κοπώμεθα, κἂν μυρία παρακαλῶμεν, οὐδὲ ἄκριτις ἐπιστάξει τῷ δακτύλῳ φλεγόμενοις ἡμῖν, ἀλλ' ἀκουσώμεθα ταῦτα, ἄπερ καὶ ὁ πλούσιος τότε ἐκείνος, ὅτι *Χάσμα μέγα μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν ἐστήρικται*. Ἀναγῆψωμεν οὖν ἐνταῦθα, παρακαλῶ, καὶ τὸν Δεσπότην ἐπιγινώσκον τὸν ἑαυτῶν, ὡς ἐπιγινῶναι χρή. Τότε γὰρ μόνον ἀπογινῶναι δεῖ τὴν ἀπὸ τῆς μετανοίας ἐλπίδα, ὅταν ἐν τῷ ἄδη γενώμεθα· ἐκεῖ γὰρ μόνον τοῦτο τὸ φάρμακον ἀσθενέος καὶ ἀχρηστοῦ· ἐνταῦθα δὲ ὄντων ἡμῶν, κἂν ἐν αὐτῷ τῷ γήρῳ ἐπιτεθῆ, πολλὴν ἐπιδείκνυται τὴν ἰσχύν. Διὸ καὶ ὁ διάβολος πάντα κινεῖ, ἵνα βιζιώσῃ τὸν τῆς ἀπογνώσεως ἐν ἡμῖν λογισμόν· οἶδε γὰρ, ὅτι κἂν μικρὸν μετανοήσωμεν, οὐκ ἀμισθὶ τοῦτο πράξομεν. Ἄλλ' ὡσπερ ὁ ποτήριον ψυχροῦ^f ἐπιιδιδοῦς ἀποκειμένην ἔχει τὴν ἀμισθίην, οὕτω καὶ ὁ μετανοήσας ἐφ' οἷς ἔπραξε δεινοῖς, κἂν μὴ τῶν ἀμαρτημάτων ἀξίαν ἐπιδείξηται τὴν μετάνοιαν, καὶ αὐτῆς ταύτης ἔξει τὴν ἀντίδοσιν. Οὐδὲν γὰρ ὅλως τῶν ἀγαθῶν, κἂν μικρὸν ἦ, παροφθῆσεται παρὰ τοῦ δικαίου^g κριτοῦ. Εἰ γὰρ ἀμαρτήματα μετὰ τσσαύτης ἐξετάζεται τῆς ἀκρίβειας, ὡς καὶ ῥημάτων καὶ ἐνθυμημάτων τινύειν τιμωρίας ἡμᾶς, πολλῷ μᾶλλον τὰ κατορθώματα, κἂν μεγάλα ἦ, κἂν μικρὰ, λογισθήσεται κατ' ἐκείνον ἡμῖν τὸν καιρὸν. Ὅστε κἂν μὴ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀκρίβειαν πάλιν ἐπανελθεῖν δυναθῆς, ἀλλὰ τὸ τυχὸν γοῦν τῆς παρουσίας νόσου καὶ ἀσελγείας ἀποστήσῃ σεαυτὸν, οὐδὲ τοῦτο ἔσται ἀνόνητον· μόνον ἀρχὴν ἐπίθετος τῷ πράγματι,

^a Savil. et omnes mss. ἐξεπέσατε. Morel. ἐξεπέσατε.

^b Savil. et unus ὅτι καὶ μετὰ. Post haec quatuor mss. ἐπιστρέψαι. Savil. autem, Morel. et unus ἐπιστρέψαι.

^c Savil. et unus Colb. ἡμᾶς ante μετασχεῖν, et mox ἡμῖν ante παράσχη habent.

^d Sic Sav. et quatuor mss. Mor. et duo alii ἐξώτερον. Ibid. Colb. unus ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, οὐχ ὑμῖν οὕτως. Sav. ἡτοιμασμένον οὐχ ὑμῖν, ἀλλὰ, etc. Ibid. Sav. et aliquot mss. ἀγγέλοις αὐτοῦ. Mor. et alii ἐκείνου. Paulo post unus ἀπὸ καταβολῆς. Ib. quatuor mss. παρεσκευάστο.

^e Sav. et unus ἕως μὲν γὰρ, recte. In aliis γὰρ deest. Paulo post nullum variant tum eidd. tum mss. Sav. habet ἔστιν ἀπαντα ἀπολούσασθαι, μετάνοιαν τῶν ἡμαρτηθέντων ἐπιδειξαμένους ἀξίαν. Tres mss. ἐνεστιν ἀπαντα ἀποδυσάμενους μετάνοιαν τῶν ἡμαρτηθέντων ἐπιδειξασθαι, unus addit ἀξίαν. Morel. ἐνεστι πάντα

^f τολούσασθαι μετάνοιαν τῶν ἡμαρτηθέντων ἐπιδειξαμένους.

καὶ τὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας εἰσοδὸν ἀνοιξὸν· ἕως δ' ἂν ἔξω μὲνης, εἰκότως δύσκολον [12] καὶ ἄπορον^h τοῦτό σοι φαίνεται. Πρὸ γὰρ τῆς πείρας, κἂν σφόδρα ἦ τὰ πράγματα κοῦφα καὶ φορητὰ, ὁμῶς ἔμφασιν ἡμῖν παρέχειν εἴωθε δυσκολίας πολλῆς· ὅταν δὲ ἐν αὐτοῖς διὰ τῆς πείρας γενώμεθα, καὶ κατατολήσωμεν, τὸ πλεον τῆς ἀγωνίας ἐξίσταται, καὶ τὸ θαρρεῖν ἀντὶ τοῦ τρέμειν καὶ ἀπογινώσκειν ἐπεισελθὸν ἐλαττοῖ μὲν τὸν φόβον, αὖξει δὲ τὴν εὐμάρειαν, καὶ τὰς χρηστὰς ἐλπίδας ἰσχυροτέρας ποιεῖ. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν Ἰούδαν ἀπήγαγεν ἐνθένδε ὁ πονηρὸς, ἵνα μὴ τῆς προσηκούσης λαβόμενοςⁱ ἀρχῆς, ἐπανέλθῃ διὰ τῆς μετανοίας ὅθεν ἐξέπεσεν. Ἐγὼ γὰρ, εἰ καὶ παράδοξον τὸ λεγόμενον, οὐδὲ ἐκεῖνο τὸ ἀμάρτημα μείζον εἶποιμι ἂν εἶναι τῆς ἀπὸ τῆς μετανοίας βοήθειας ἐγγινόμενης ἡμῖν. Διὸ δὴ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, πᾶσαν τὴν σατανικὴν ἔννοιαν ἐξορίσαντα τῆς ψυχῆς, ἐπὶ τὴν σωτηρίαν ταύτην ἐλθεῖν^j. Εἰ μὲν γὰρ ἀθρόως καὶ ὁμοῦ πρὸς ἐκείνην σε τὴν κορυφὴν πάλιν ἀναθῆναι ἐκέλευον, εἰκότως ἂν ἐδυσχέραινες, ὡς πολλῆς τῆς δυσκολίας οὕτως ἐν τούτῳ· εἰ δὲ τοσοῦτον ἀπαιτῶ μόνον νῦν^k, ὅσον μὴ προσθεῖναι τοῖς παροῦσι κακοῖς, ἀλλ' ἀναστάντα ἐντεῦθεν τὴν ἐναντίαν ὑποστρέψαι πάλιν, τίνοσ ἐνεκενὸν κνεῖς καὶ ἀναδύη, καὶ εἰς τοῦπίσω καθέλκεις σαυτόν; Οὐχ εὐρακας τοὺς ἐν τρυφῇ καὶ μέθῃ καὶ παιδιᾷ^l καὶ τῇ λοιπῇ τελευτήσαντας χλευασίᾳ τοῦ βίου; Ποῦ νῦν εἰσιν οἱ μετὰ πολλοῦ μὲν τοῦ τύφου, πολλῶν δὲ τῶν ἀκηλοῦθων σοδοῦντες ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς; οἱ τὰ σηρικὰ ἐνδεδυμένοι, καὶ μύρων ἀποπνέοντες^m, καὶ παρασίτους τρέφοντες. καὶ τῆ σκηρῆ προσηλωμένοι διαπαντός; ποῦ τούτων ἡ φαντασία ἐκείνη νῦν; Οἴχεται ἡ τῶν δειπνῶν πολυτέλεια, τὸ τῶν μουσικῶν πλήθος, ἡ τῶν κολάκων θεραπεία, ὁ γέλως ὁ πολὺς, ἡ τῆς ψυχῆς ἀνεσις, ἡ τῆς διανοίας διάχυσις, ὁ βίος ὁ ὑγρὸς καὶ ἀνειμένος καὶ περιττός. Ποῦ νῦν ἀπέπηⁿ πάντα ἐκείνα; τί γέγονε τὸ τσσαύτης θεραπείας ἀπολαῦτον σῶμα καὶ καθαρότητος; Ἄπιθι πρὸς τὴν σορὸν, θέασαι τὴν κόνην, τὴν τέφραν, τοὺς σκιάλκας, τοῦ τόπου^o τὸ εἶδεσθαι θέασαι, καὶ στενάξον πικρόν. Καὶ εἴθε μέγρι τῆς τέφρας ἡ ζημία ἦν· νῦν δὲ ἀπὸ τῆς σοροῦ καὶ τῶν σκιάλκων τούτων μετάγαγε τὸν λογισμόν ἐπὶ τὸν ἀτελεύτητον ἐκείνον σκιάλκα, ἐπὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, ἐπὶ τὸν βρυγγμὸν τῶν ὀδόντων, ἐπὶ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ἐπὶ τὴν θλίψιν καὶ τὴν στενοχωρίαν, ἐπὶ τὴν παραβολὴν τὴν τοῦ Λαζάρου καὶ τοῦ πλουσίου, ὅς τοσοῦτων χρημάτων κύριος ὢν, καὶ πορφύραν ἐνδιδυσκόμενος, οὐδὲ σταγόνας ὕδατος ἐγένετο κύριος P, καὶ ταῦτα ἐν ἀνάγκῃ τσσαύτη καθεστώς. Οὐδὲν τῶν ὀνειρᾶτων ἄμεινον τὰ ἐνταῦθα διακείται. Καθ' ἅπερ γὰρ οἱ τὰ μέταλλα ἐργαζόμενοι, ἦ καὶ ἐτέραν τινὰ τινύοντες κόλασιν ταύτης χαλεποτέραν, ὅταν ὑπὸ τῶν πολλῶν μόχθων ἐκείνων καὶ τῆς πικροτάτης ζωῆς ἀπονυστάξαντες ἴδωσιν ἐν ὄνειροις, ἐν τρυφαῖς^p καὶ εὐθηνίαις ἑαυτοῦς, οὐδεμίαν μετὰ τὸ ἐγεροθῆναι τοῖς ὄνει-

^h Sic Savil. et duo mss. Tres alii καὶ ἀπόρρητον. Paulo post duo mss. ἔμφασιν ἡμῖν τὰ πράγματα παρέχειν. Savil. ἔμφασιν ἡμῖν πάλιν παρέχειν. Morel. et alii ut in textu.

ⁱ Colb. unus ἐπιλαβόμενος.

^j Sav. et quatuor mss. ταύτην εἶθε. Alii ταύτην ἐπανελθεῖν, et ita Morel. Paulo post Colb. unus ἐκέλευον ἐνθα ἦς, εἰκότως. Ita et in Savil.

^k Savil. et duo mss. μόνον νῦν, recte. In aliis et Morel. νῦν deest. Ibid. Colb. unus ἀλλὰ σπάντα ἐνταῦθα.

^l Καὶ παιδιᾷ. Deest in uno Colb. Hujus vocis loco Savil. habet ἀδελφᾶρις.

^m Savil. et tres mss. μύρων πνέοντες. Duo alii μύρα πνέοντες. Morel. et unus codex μύρων ἀποπνέοντες.

ⁿ Savil. in marg. et unus cod. ἀπέστη.

^o Savil. τοῦ τύφου, tres mss. τοῦ τύπου, Morel. et alii τοῦ τόπου.

^p Savil. et aliquot mss. ὕδατος κύριος ἐκεῖ γέγονε. Mox Savil. et unus cod. καθεστώς. Τί τῶν ὄν. Idem Savil. in marg. καθεστώς ὄντιος· οὐδὲν τῶν. Alii ut in textu. Infra pro τινῶν-

ροισ ἴσασι χάριν νῦτω καὶ ὁ πλούσιος [13] ἐκεῖνος καθάπερ ἐν ὄνειρῳ τῷ παρόντι βίῳ πλουτήσας, μετὰ τὴν ἐνθένδε * ἀποδήμειαν, τὴν πικρὰν ἐκείνην ἐκολάζετο κόλασιν Ταῦτα ἐνόησον, καὶ τὸ πῦρ ἀντιστήσας ἐκεῖνο τῷ κατέχοντί σε νῦν τῷ τῶν ἐπιθυμιῶν ἐμπρησμῷ, ἀπαλλάγηθι τῆς καμίνου ποτέ. Ὁ μὲν γὰρ ταύτην ἐνθάδε ἀποσθῆσας καλῶς, οὐδὲ ἐκείνης λήφεται πείραν· εἰ δέ τις ταύτης μὴ περιγένοιτο, σφοδρότερον αὐτὸν ἀπελθόντα ἐνθένδε καθέξει τότε ἐκείνη. Πόσον βούλει σοι παρεκταθῆναι ἢ τοῦ παρόντος βίου τὴν ἀπόλαυσιν νρόνον; Ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἶμαι σοι πλέον ἢ πεντήκοντα ἔτη λείπεσθαι, ὥστε πρὸς ἔσχατον γῆρας ἐλθεῖν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῦτό που δῆλόν ἐστιν ἡμῖν· οἱ γὰρ μηδὲ μέχρι τῆς ἐσπέρας ὑπὲρ τῆς ζωῆς ἔχοντες θαρρόειν τῆς ἑαυτῶν, πῶς ἂν ὑπὲρ τοσοῦτων δισχυρίσαιντο ἑτῶν; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶν ἀδελόν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς τῶν πραγμάτων μεταβολῆς· πολλάκις γὰρ τῆς ζωῆς ἐκταθείσης εἰς χρόνον μακρὸν, οὐ συνεξετάθη τὰ τῆς τροφῆς, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ ἐπέστη καὶ ἀπεπήδησε ἂ. Πλὴν ἀλλ' εἰ βούλει, κείσθαι τῷ λόγῳ, καὶ ζήσεσθαι ἔτη τοσαῦτα, καὶ μηδεμίαν ὑποστήσεσθαι μεταβολὴν, τί τοῦτο πρὸς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας, καὶ τὰς κολάσεις τὰς πικρὰς καὶ ἀφορήτους ἂ ἐκείνας; Ἐνταῦθα μὲν γὰρ καὶ τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰ χαλεπὰ τέλος ἔχει, καὶ τοῦτο τάχιστον· ἐκεῖ δὲ ἀθανάτοις ἀμφοτέρα παρεκτείνεσθαι αἰῶσι, καὶ τῇ ποιότητι δὲ τοσοῦτον τῶν νῦν διενήνοχεν, ὅσον οὐδὲ ἐστὶν εἰπεῖν.

ἰ. Μὴ γὰρ ἂ ἐπειδὴ πῦρ ἤκουσας, τοιοῦτον εἶναι νομίτης ἐκεῖνο τὸ πῦρ· τοῦτο μὲν γὰρ, ὅπερ ἂν λάβῃ, κατέκαυσε καὶ ἀπῆλλαξεν ἂ· ἐκεῖνο δὲ τοὺς ἀπὸς κατασχεθέντας καίει διαπαντός, καὶ οὐδέποτε παύεται· διὰ τοῦτο καὶ ἀσβεστον εἶρηται. Καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἡμαρτηκότας ἀφθαρσίαν ἐνδύσασθαι δεῖ, οὐ πρὸς τιμὴν, ἀλλ' ὥστε διτρυγὰς ἐφῶδιον ἔχειν τῆς τιμωρίας ἐκείνης· τοῦτο δ' ὅσον ἐστὶ δεινόν, ὃ μὲν λόγος ἂ οὐκ ἂν ἰσχύσειε παραστήσαι ποτε, ἀπὸ δὲ τῆς πείρας τῶν μικρῶν δυνατὸν βραχεῖάν τινα ἐννοίαν τῶν μεγάλων ἐκείνων λαβεῖν. Εἰ γὰρ ποτε ἐν βαλανεῖῳ γένοιτο σφοδρότερον κατεσκευασμένῳ ἢ τοῦ ἀέοντος, τότε μοι τὸ τῆς γεέννης ἐνόησον πῦρ· καὶ εἴ ποτε πάλιν ὑπὸ πυρετοῦ καταφλεγεθείης χαλεποῦ, πρὸς ἐκείνην τὴν φλόγα τὸν νοῦν μετάστησον, καὶ τότε δυνήσῃ διαστεῖλαι ἰ καλῶς. Εἰ γὰρ βαλανεῖον καὶ πυρετὸς οὕτως ἡμῶς θλίβει καὶ θορυβεῖ, ὅταν εἰς τὸν ποταμὸν τοῦ πυρός ἐμπέσωμεν ἐκεῖνον τὸν ἐλκόμενον πρὸ τοῦ βήματος τοῦ φοβεροῦ, πῶς τότε διακείσμεθα; Ἄρα βρῦξομεν τοὺς ὀδόντας ὑπὸ τῶν πόνων καὶ τῶν ἀφορήτων ἀλγηδόνων ἐκείνων ὃ δὲ ἐπαμύνων ἐστὶ οὐδεὶς· ἀλλ' οἰμώξομεν μεγάληα, σφοδρότερον ἐπιτιθεμένης ἰ ἡμῖν τῆς φλογός, ὀφθόμεθα δὲ οὐδένα, πλὴν τῶν κολαζομένων σὺν ἡμῖν, καὶ τῆς ἐρημίας τῆς πολλῆς. Τί ἂν τις εἴποι τὰ ἀπὸ τοῦ σκότους δείματα ταῖς ἡμετέραις ἐγγινόμενα ψυχαῖς; ὡς περ γὰρ οὐκ ἐστὶν ἀναλωτικὸν ἐκεῖνο τὸ πῦρ, οὕτως οὐδὲ φωτιστικόν· οὐδὲ γὰρ ἂν σκότος ἦν. Τὸν τοίνυν ἀπὸ τούτου θόρυβον ἐγγινόμενον τότε ἡμῖν, καὶ τὸν τρόμον καὶ τὴν

παράλυσιν καὶ τὴν ἕκασασιν τὴν πικρὰν ἐκεῖνος μόνος παραστήσαι ὁ καιρὸς ἰκανός ἂ. [14] Πολλὰ γὰρ καὶ ποικίλα ἐκεῖ τὰ βασανιστήρια, καὶ νιφάδες πάντοθεν κολάσεων ἐπάγονται τῇ ψυχῇ. Εἰ δὲ λέγοι τις, Καὶ πῶς ἀρκέσαι δύναται ἂν ἡ ψυχὴ πρὸς τοσοῦτον πλῆθος τιμωριῶν, καὶ ἀτελευτήτους αἰῶνας διαμείναι κολαζομένη ἰ; ἐννοησάτω τὰ ἐνταῦθα γινόμενα, πῶς πολλοὶ πολλάκις πρὸς νόσον μακρὰν καὶ χαλεπὴν ἤρκεσαν. Εἰ δὲ καὶ ἐτελεύτησαν, οὐ τῆς ψυχῆς ἀναλωθείσης, ἀλλὰ τοῦ σώματος ἀπαγορευσάντος, ὡς εἴ γε ἐκεῖνο μὴ ἐνεδίδου, οὐκ ἂν ἐπαύσατο βασανιζομένη ἡ ψυχὴ. Ὅταν οὖν ἀφθαρτον τοῦτο λάβῃ καὶ ἀνάλωτον, οὐδὲν τὸ κωλύον εἰς ἀπειρον ἐκταθῆναι τὴν κόλασιν. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν ὁμοῦ τὰ ἀμφοτέρα συνελθεῖν, σφοδρότητα λέγω κολάσεων ἢ καὶ παραμονὴν, ἀλλὰ θάτερον θατέρῳ μάχεται, διὰ τὸ τὴν τοῦ σώματος φύσιν εἶναι φθαρτὴν, καὶ μὴ φέρειν ἀμφοτέρων τὴν σύνθετον· τῆς ἀφθαρσίας δὲ ἐπελθούσης ἢ λοιπὸν, τῆς μάχης ταύτης διάλυσις γένοιτ' ἂν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας εἰς ἀπειρον ἡμᾶς ἀμφοτέρα καθέξει τὰ δεινὰ. Μὴ τοίνυν ὡς τῆς ὑπερβολῆς τῶν βασανιστηρίων ἂ ἀναλισκούσης ἡμῶν ἢ τὴν ψυχὴν, οὕτω διατεθώμεν νῦν· οὐδὲ γὰρ τὸ σῶμα δυνήσεται τοῦτο ἐν ἐκείνῳ παθεῖν τῷ καιρῷ, ἀλλὰ μενεῖ μετὰ τῆς ψυχῆς αἰωνίως κολαζόμενον, καὶ πέρασ ἕτερον ἐστὶ οὐδέν. Πόσῃ οὖν βούλει τροφῆν, καὶ πόσον καιρὸν ἀντιθεῖναι τῇ κολάσει ταύτῃ καὶ τῇ τιμωρίᾳ; Βούλει χρόνον ἑτῶν ἑκατὸν καὶ δις τοσοῦτον; καὶ τί τοῦτο πρὸς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας; Ὅπερ γὰρ ὄναρ ἡμέρας μιᾶς ἐν τῷ βίῳ παντὶ, τοῦτο ἡ τῶν ἐνθάδε ἀπόλαυσις ἐστὶ πρὸς τὴν τῶν μελλόντων κατὰστασιν. Ἔστιν οὖν ἄρα ὅστις ὑπὲρ τοῦ χρηστὸν ὄναρ ἰδεῖν διαπαντός κολάζεσθαι ἔλοιτ' ἂν; καὶ τίς οὕτως ἀνόητος, ὡς ἐπὶ ταύτην ἐλθεῖν τὴν ἀντίδοσιν; Οὕτω γὰρ διαβάλλω τὴν τροφῆν, οὐδὲ τὴν ἐν αὐτῇ κειμένην πικρὴν ἀποκαλύπτω νῦν· οὐ γὰρ οὗτος τῶν λόγων τούτων ὁ καιρὸς, ἀλλ' ὅταν αὐτὴν ἐκφυγεῖν δυνήθῃς. Νῦν μὲν γὰρ ἐνεχόμενος τῷ πάθει, καὶ ληρεῖν ἡμᾶς ὑποπτεύσεις, εἰ τὴν ἡδονὴν καλοῖσμεν ἢ πικρὰν· ὅταν δὲ ἀπαλλαγῆς τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι τοῦ νοσήματος, τότε εἶση καὶ τὴν κακίαν αὐτοῦ καλῶς. Διὸ τούτους ἐν ἐτέρῳ καιρῷ τοὺς ἰ λόγους ταμειουσάμενοι, ἐκεῖνο ἐροῦμεν νῦν· Ἔστω εἶναι τροφὴν τὴν τροφῆν, καὶ ἡδονὴν τὴν ἡδονὴν, καὶ μηδὲν ἔχειν ἀνιαρὸν μηδὲ ἐπονείδιστον, τί πρὸς τὴν ἀποκειμένην κόλασιν ἐροῦμεν; τί δὲ τότε πράξομεν, ἡσθόντες μὲν ὡς ἐν σκιᾷ καὶ εἰκόνη τανῦν, ἔργῳ δὲ τὴν βάσανον αἰωνίαν τινυύοντες ἂ ἐκεῖ, καὶ ταῦτα ἐξὸν ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὰ τε εἰρημένα στρεβλωτήρια διαφυγεῖν, καὶ τῶν ἀποκειμένων ἀπολαῦσαι καλῶν; Καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἔργον, τὸ μὴ εἰς μῆκος ἡμῖν ἐκταθῆναι τοὺς ἀγῶνας μακρὸν, ἀλλ' ἐν βραχεῖ καὶ ἀκαριαίῳ καὶ ὀφθαλμοῦ ριπή (τοῦτο γὰρ ἡ παρούσα ζωὴ πρὸς ἐκείνην) ἀγωνισαμένους, ἐν τοῖς ἀπείροις στεφανωθῆναι ἰ αἰῶσιν. Οὐχ ὡς ἔτυχε δὲ καὶ τοῦτο τότε [15] τὰς τῶν κολαζομένων ἀνιάσει ψυχὰς, ὅταν ἐννοήσωσιν ὅτι, παρὸν ἐν ταῖς ὀλίγαις ἡμέραις ταύταις κατορθῶσαι τὸ πᾶν, ἀμελήσαντες τοῖς ἀθανάτοις ἑαυτοὺς παρέδωκαν κακοῖς. Ὅπερ ἵνα μὴ πάθωμεν, διαναστῶμεν ἕως καιρὸς εὐπρόσ-

* Savil. et unus τὴν ἐντεῦθεν. Paulo post unus cod. ταῦτα νοήσας.

ἰ Savil. in marg. et unus cod. παραμείναι. Mox Savil. et alii duo ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἶμαι, Morel. et alii ut in textu. Tres alii ἐγὼ μὲν γὰρ οὐκ οἶμαι. Quæ diversum sensum exprimiunt. Vide in Monito. Paulo post Savil. et omnes pene mss. οὐδὲ τοῦτό που δῆλον. Morel. οὐ τοῦτό πως δῆλον.

ἂ Savil. et unus ἀπεπήδησε. Morel. et alii ἀπεδήμησε.

ἰ Quatuor mss. ἀποβήτους, minus recte, ni fallor.

ἂ Unus codex et Savil. habet μηδὲ γάρ.

ἰ Unus codex ἀπῆλασεν, Savil. ἔληξεν.

ἰ Sic Sav. et omnes fere mss. Mor. δεινόν, ὁ λόγος. Ib. Sav. et tres mss. παραστήσαι, melius quam Mor. et alii παραστήσασθαι.

ἰ Savil. ἐκκεκαυμένῳ, et mox κατεφλέχθης in indicativo.

ἰ Sic Savil., Morel. et aliquot mss. Alii διαστήσαι, alii διαναστήσαι.

ἰ Coib. unus οἰμώξομεν σφόδρα ἐπιτιθεμένης. Savil. οἰμώξο-

ἰ Savil. et Coib. unus τὴν πολλὴν ἐκείνην, ἐκεῖνος σαφῶς παραστήσαι μόνος ἰκανός ὁ καιρὸς.

ἰ Addit Sav. ἡ σάρξ. moxque habet compositum ἐπήρκεσαν.

ἰ Sic Savil. et tres mss. Morel. verò κολάσεως. Unus Reg. totum locum sic habet, σφοδρότερον λέγω κόλασιν καὶ παραμονὴν, ἀλλὰ τάχιον θάτερον θατέρῳ.

ἰ Savil. et unus Reg. ἐπισειθούσης.

ἰ Savil. κολαστηρίων.

ἰ Unus Reg. et Savil. ἡμῖν.

ἰ Savil. et unus Reg. ἀποκαλοῖσμεν.

ἰ Sic Savil. et quatuor mss. Morel. et alii ἐν ἐτέρῳ τούς. Infra unus Reg. ἀνιαρὸν καὶ ἐπίπονον, τί πρὸς τὴν.

ἰ Savil. ἔργῳ δὲ αἰωνίαν τὴν κόλασιν τινυύοντες. In quatuor mss. αἰωνίαν deest.

verat, duro supplicio plectebatur. Hæc cogita, et ignem illum conferens cum eo, quo nunc detineris, cupiditatum incendio, tandem a fornace illa te expedi. Nam qui hanc hic probe restinxit, nec illam aliam experietur: si quis vero hanc non superaverit, vehementius hinc profectus in illa tunc cruciabitur. Quanto tempore vis tibi præsentis vitæ usuram extendi? Equidem non puto tibi plus quinquaginta annis vitæ superesse, ut ad extremam senectutem venias; imo ne hoc quidem certum nobis est: nam qui ne usque ad vesperam de vita securi sumus, quomodo tot fore vitæ annos affirmare possumus? Neque id tantum latet, sed etiam futura rerum mutatio: persæpe enim, licet vita in longum tempus producat, non pari gradu procedunt voluptates: sed statim atque affuerunt dilabuntur. Verum per me licet, pone si vis te tot annos victurum esse, nec ullam fore in rebus tuis mutationem: quid hoc est ad infinita sæcula, quid hoc ad acerbos illos et intolerabiles¹ cruciatus? Illic enim tam bona, quam mala finem habent, et quidem celerrimum; illic vero utraque immortalibus sæculis æquantur: nec dici potest quantum differant a præsentibus.

10. *Ignis inferni non huic igni similis.* — Etenim cum ignem audis, cave putes esse huic igni similem: hic enim quidquid corripit, devorat et absumit; ille vero quos semel apprehendit, perpetuo comburit, nec unquam desistit; ideoque inexstinguibilis dicitur. Si quidem etiam peccatores oportet induere immortalitatem, non ad honorem, sed ut perpetuum sit illius supplicii viaticum: id vero quam sit horrendum, nullo unquam potest sermone declarari; sed a minimarum rerum experimento tenuem magnarum possumus conjecturam capere. Si quando fueris in balneo nimium effervescente, tunc de gehenna ignis cogita: et si quando acriori febre arseris, ad flammam illam mentem traducito; et tunc poteris probe distinguere. Nam si balneum et febris nos adeo cruciant et conturbant, cum in fluvium ignis illum inciderimus fluentem, ante horrendum illud tribunal, quo animo futuri sumus? Saue dentibus stridebimus oppressi laboribus et intolerandis cruciatibus, et nemo suppetias feret; sed ingemiscemus graviter, flamma nobis vehementius instante; neminem videbimus præter cruciatuum consortes, et immanem solitudinem.

Infernalium pœnarum descriptio. — Quis enarraverit terrores a tenebris illis injectos animis nostris? Quemadmodum enim ignis ille non consumit, ita neque lucet: alioquin non essent tenebræ. Perturbationem itaque nobis immissam, tremorem, resolutionem, stuporem, illud solum tempus declarare² potest. Multa quippe illic variaque tormenta, cruciatuumque ingens procella undique immittitur in animam. Quod si quis dixerit: Quomodo tantam vim cruciatuum ferre possit anima, et infinitis sæculis in

supplicio perdurare? is cogitet ea quæ in hac vita contingunt, quomodo scilicet multi diuturnum gravemque morbum toleraverunt. Si autem mortem obierint, id accidit non quod anima consumpta sit, sed quod corpus defecerit; si non cessisset illud, nunquam anima cruciari desiisset. Quare postquam corpus hoc incorruptibile et indissolubile acceperit, nihil impediet quominus pœna in æternam protrahatur. Illic autem non potest utrumque simul contingere, vehementia nempe supplicii et diuturnitas: sed alterum cum altero pugnat, eo quod corporis natura corruptioni obnoxia earum concursum non ferat: immortalitate autem succedente, solvetur hæc pugna, et magna cum violentia in æternum nos utraque mala tenebunt. Ne itaque, ac si cruciatuum vehementia animam nostram consumi oporteat, eo modo nunc affecti simus: neque enim corpus tunc consumi poterit ut in præsentibus; sed cum anima æternum in suppliciis manebit, nec finis ullus erit. Quantas igitur delicias et quantum temporis illis suppliciis vis comparari? visne centum annos, aut duplo amplius? Quid hoc erit si comparetur cum sæculis infinitis? Quod enim est somnium unius diei ad totam vitam collatum, id ipsum est rerum præsentium usura, futurorum statui comparata. Num aliquis est, qui suave somnium optet, ea conditione ut per totam vitam crucietur? equis ita stultus est, ut ad talem retributionem accedat? Nihil dum dicam contra delicias, nec quanta illic resideat amaritudo nunc aperiam: neque enim jam tempus est hæc enarrandi, sed cum primum eas effugere potueris. Nunc etenim quia morbo illo detineris, nugari tibi videamur, si voluptatem amarum dicamus: cum autem per Dei gratiam ab ægitudine liberatus fueris, tunc ejus miseriam probe cognosces. Quare iis in aliam opportunitatem transmissis, hoc nunc dicemus. Ponamus delicias esse vere delicias, et voluptatem vere voluptatem, nihilque habere ingratum vel vituperio dignum: quid de supplicio destinato dicemus? quid vero tunc faciemus, qui in præsentibus vita his quasi in umbra et imagine potiti sumus, re autem ipsa illic æternum³ supplicium luemus: idque cum brevissimo tempore prædictos cruciatus effugere, et reposita bona adipisci licuisset? Hoc est enim opus clementiæ divini, quod nobis certamina non in longum tempus protrahantur, sed cum brevi et in ictu oculi (momentanea enim est præsens vita illi comparata) decertaverimus, infinitis in sæculis coronemur; idque tunc damnatorum animas exeruciabit, quando cogitabunt se, cum posset per paucos istos dies omnia emendare, negligentia usos immortalibus sese malis tradidisse. Quod ne patiamur, surgamus, donec tempus acceptabile, donec dies salutis adest, donec vis magna est pœnitentiæ. Neque enim prædicta solum mala nos sequiter agentes excipient, imo et alia illis multo graviora. Hæc enim sunt quæ in gehenna parantur, et iis longe acerbiora: a tantis autem excidisse bonis

¹ Quatuor Mss. habent, *infandos*.

² Savil. et Colb. unus habent, *perspicue declarare*.

³ Savil., *æternum*; vox deest in quatuor Mss. quæ.

tantum infert doloris, afflictionis, angustiae, ut etiamsi nullum aliud esset supplicium peccatoribus destinatum, illud solum posset graviolem aliis gehennae cruciatibus inferre poenam animaeque perturbationem.

11. *Aeternae vitae felicitas.* — Animo tecum reputa vitae illius statum et conditionem, quantum scilicet capere potes: nam pro rei dignitate nullo sermone declarari valet: sed ex iis quae audivimus, quasi per aenigmata, obscuram quamdam ejus rei conjecturam faciamus. *Aufugit, inquit, dolor, tristitia et gemitus (Isai. 35. 10).* Quid igitur ea vita feliciter est? Non est ibi metuenda paupertas et aegritudo, nullus ibi laedit, nullus laeditur, nullus irritat nec irritatur, nullus irascitur, aut invidet, aut absurda concupiscentia exardescit, nemo de necessariorum comessatu anxius est, nemo super magistratu aut principatu dolet: omnis enim affectuum procella sedata extinguitur, omnia in pace, letitia et gaudio, omnia tranquilla et serena, omnia dies, splendor, lux: non lux hodierna, sed alia tanto hac splendidior, quanto lucerna lux diei. Nulla ibi nocte neque nubium concursu obscuratur; nec ardet, nec corpora adurit. Nulla enim nox, neque vespera ibi, non frigus nec aestus, non alia tempestatum mutatio; sed alius adest status talisque, qualem ii solum intelligent, qui adepti fuerint; non illic senectus, nec senectutis incommoda, sed omnia, quae ad corruptionem spectant, de medio tolluntur, quia incorruptibilis gloria ubique dominatur. Quodque omnium optimum est, Christi consortio fruuntur cum angelis, cum archangelis, cum superioribus potestatibus. Contemplare nunc caelum, et ea, quae super caelos sunt, cogitatu transcendere: cogitatu totius creaturae transmutationem; non enim ut nunc est manebit, sed multo pulchrior erit et clarior, et quantum plumbo fulgidius est aurum, tantum hac rerum praesentium conditione praestantior erit illa, quemadmodum ait beatus Paulus: *Quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis (Rom. 8. 21).* Nunc enim, utpote corruptionis particeps, multa patitur, quae corpori conveniunt; tunc vero his omnibus exuta, incorruptibilem nobis decorem exhibebit. Quoniam enim natura incorruptibilia corpora acceptura est, ipsa quoque denique in melius commutabitur. Nulla tunc erit seditio aut pugna: magna quippe erit in choro sanctorum concordia, omnibus semper inter se consentientibus. Non illic diabolus timendus, non demonum insidiae, non gehennae comminatio, non mors, neque humana haec, neque illa alia multo gravior; sed omnis hujuscemodi metus solutus est. Ac sicut puer regius, primum simplici modo educatur, timoribus atque minis coercetur, ne per indulgentiam pejor evadat, seque paterna indignum reddat hereditate; postquam autem regiam dignitatem adeptus est, his omnibus confestim depositis, purpura diademateque ornatus, ac numeroso satellitio stipatus, magna cum libertate praesidet, abjecto ab anima sua statu illo humili atque demisso, aliaque substituta rerum conditione: ita tunc continget sanctis omnibus. Ne

putes autem haec ceu quadam verborum pompa jactari, ad montem pergamus ubi Christus transfiguratus est: contemplemur illum splendore magno fulgentem, licet tamen ipse non totum futuri saeculi splendorem exhibuerit. Nam quod attemperatione quadam, non accurata rerum demonstratione, talis apparuerit, ex ipsis evangelistae verbis ostenditur. Quid enim ait? *Resplenduit sicut sol (Matth. 17. 2).* Incorruptibilium autem corporum gloria non tantam emittit lucem, quantum corpus hoc corruptibile, neque talem ut a mortalibus oculis videri possit; sed incorruptilibus et immortalibus oculis est opus ad ejus contemplationem. In monte autem tantam ipsis aperuit, quantum sine oculorum laesione ferre poterant: neque tamen sustinere potuerunt, sed ceciderunt in faciem suam¹. Dic mihi, quaeso, si quis te in locum quemdam splendidum² induceret, ubi omnes sederent aureis induti vestibus, et in medio coetu alium ostenderet, qui et vestem et capitis coronam haberet ex lapidibus tantum pretiosis compactas, deindeque polliceretur te in numerum hujus populi adscripturum esse; annon quidvis faceres, ut tale promissum consequerere? Aperi nunc oculos, et illud respice theatrum, non hujusmodi viris frequentatum, sed iis, qui et auro, et lapidibus pretiosis, et radiis solaribus, et omni qui sub aspectum cadit splendore, longe digniores sunt: non hominibus modo, sed etiam iis qui homines multo spatio antecellunt, angelis nempe, archangelis, thronis, dominationibus, principatibus, potestatibus. De rege namque, qualis sit ne dicere quidem possumus; adeo sermonem et mentem omnem excedit ejus pulchritudo, species, splendor, gloria, majestas, magnificentia. Totne³ bonis, dic mihi, nos privabimus, ut declinemus exigui temporis laborem? Nam si nullus quotidie moriendum esset, si gehenna ipsa sustinenda foret, ut Christum in gloria sua venientem conspiceremus, et sanctorum choro annumeraremur, nonne omnia illa ferenda essent? Audi quid dicat beatus Petrus: *Bonum est nos hic esse (Matth. 17. 4).* Quod si ille obscura quadam conspecta futurorum imagine, omnia statim rejecit ab animo, ob inditam a tali visione voluptatem: quid dicetur quando ipsa rerum veritas aderit, quando, apertis regis aedibus, ipsum regem conspiciere licebit, non ultra in aenigmatibus, neque per speculum, sed facie ad faciem, non ultra per fidem, sed per speciem?

12. *Amissio regni caelestis gravior aeternis cruciatibus.* — Multi sane sunt, qui absurdo judicio usi, a gehenna solum liberari peroptant: ego vero gehenna multo graviolem esse poenam puto, non assequutum esse gloriam illam, eique qui inde exciderit opinor non adeo lugendum esse de gehennae malis, ut de amisso caelorum regno: hic enim est cruciatus omnium acerbissimus. Nunc certe cum regem videmus frequenti cum satellitio regiam adeuntem, clientes ejus,

¹ Deest, suam, in uno Cod.

² Savil. et unus Cod. pro, in locum quemdam splendidum, labat, in theatrum.

³ Savil. et unus post, totne, addunt, ac tantis.

δεκτος, εἰς ἡμέρα σωτηρίας, εἰς πολλή τῆς μετανοίας ἢ ἰσχύς. Οὐδὲ γὰρ τὰ εἰρημένα μόνον ἡμᾶς ἐκδέξεται βαθυμήσαντας κακὰ, ἀλλὰ καὶ ἕτερα πολλῶ τούτων χαλεπώτερα. Ταῦτα μὲν γὰρ ἐν τῇ γέννη, καὶ τούτοις πικρότερα· ἢ δὲ τῶν ἀγαθῶν ἀπόπτωσις τοσαύτην ἔχει τὴν ὀδύνην, τοσαύτην τὴν θλίψιν καὶ τὴν στενοχωρίαν, ὡς εἰ καὶ μηδεμία τιμωρία τοῖς ἐνταῦθα ἀμαρτάνουσιν ἔκειτο, αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν ἀρκέσαι τῶν ἐν τῇ γέννη βασανιστηρίων πικρότερον θακεῖν^a, καὶ συνταράξει τὰς ἡμετέρας ψυχὰς.

12'. Ἐννόησον γὰρ μοι τῆς ζωῆς τὴν κατάστασιν ἐκεῖνης, καθ' ὅσον ἐννοῆσαι δυνατόν· πρὸς γὰρ τὴν ἀξίαν οὐδεὶς ἡμῖν ἀρκέσαι λόγος· ἀλλ' ἐξ ὧν ἀκούομεν ὡσπερ διὰ τινων αἰνιγμάτων λάβωμέν τινα φαντασίαν αὐτῆς ἀμυδράν. Ἄπεδρα, φησὶν, ἐδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός. Τί οὖν ταύτης μακαριώτερον γένοιτ' ἂν τῆς ζωῆς; Οὐκ ἔστιν ἐκεῖ πέναν δεῖσαι καὶ νόσον· οὐκ ἔστιν ἀδικοῦντα οὐδὲ ἀδικούμενον ἰδεῖν, οὐ παροξύνοντα καὶ παροξυνόμενον, οὐκ ὀργιζόμενον, οὐ βασκαίνοντα, οὐκ ἐπιθυμία ἀτόπω φλεγόμενον, οὐκ ὑπὲρ τῆς τῶν ἀναγκαίων ἀλύοντα χορηγίας, οὐκ ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ δυναστείας κοπτόμενον· πᾶσα γὰρ ἡ ζάλη τῶν ἐν ἡμῖν παθῶν σθεσθεῖσα ἀπόλλυται, καὶ πάντα ἐν εἰρήνῃ καὶ εὐφροσύνῃ ἔσται καὶ χαρᾶ^b, πάντα εὐδία καὶ γαλήνῃ, πάντα ἡμέρα καὶ λαμπρότης καὶ φῶς, φῶς οὐ τοῦτο τὸ νῦν, ἀλλ' ἕτερον τούτου τοσοῦτον λαμπρότερον, ὅσον λυχνιαίου τοῦτο φαιδρότερον. Οὕτε γὰρ ἐκεῖ νυκτὶ, οὔτε συνδρομῇ κρύπτεται^c νεφῶν^d· οὐ καίει καὶ φλέγει τὰ σώματα· οὔτε γὰρ νύξ, οὔτε ἐσπέρα ἐκεῖ, οὐ κρύος, οὐ θάλλπος, οὐκ ἄλλη τις τροπῶν μεταβολή· ἀλλ' ἕτερα τις κατάστασις τοιαύτη, ἣν οἱ καταξιωθέντες εἰσονται μόνον· οὐκ ἔστι γῆρας ἐκεῖ, οὔτε τὰ τοῦ^e γῆρου κακὰ, ἀλλὰ πάντα ἐκποδῶν γίνεται τὰ τῆς φθορᾶς, τῆς ἀφθάρτου δόξης κρατούσης πανταχοῦ. Τὸ δὲ τούτων ἀπάντων μείζον, τὸ τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν ὁμιλίας ἀπολαύειν διηνεκῶς, μετὰ ἀγγέλων, μετὰ ἀρχαγγέλων, μετὰ τῶν ἀνωτέρω δυνάμεων. Ἴδε τὸν οὐρανὸν νῦν, καὶ διαθέθι τῷ λογισμῷ πρὸς^f τὰ ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν, λόγισαι τῆς κτίσεως ἀπάσης τὸν μετασχηματισμὸν· οὐ γὰρ τοιαύτη μενεῖ, ἀλλὰ πολλῶ καλλίων ἔσται καὶ φαιδρότερα, καὶ ὅσω μᾶλλον μολύβδου πρὸς χρυσὸν ἀποστίλθοντα τὸ μέσον, τοσοῦτον τῆς κατασκευῆς ταύτης ἔσται βελτίων ἢ τότε, καθὼς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος φησὶν· Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς. Νῦν μὲν γὰρ ἅτε φθορᾶς μετέχουσα, πολλὰ πάσχει οἷα τὰ τοιαῦτα σώματα πάσχειν εἰκός· τότε δὲ ταῦτα ἀποθυσάμενη πάντα, ἀφθαρτον^g ἡμῖν ἐπιδειξεται τὴν εὐπρέπειαν· ἐπειδὴ γὰρ ἀφθαρτα μέλλει δέχεσθαι σώματα, καὶ αὐτὴ λοιπὸν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μετασχηματισθήσεται. Οὐδαμοῦ τότε στάσις καὶ μάχη· πολλὴ γὰρ ἡ συμφωνία τοῦ χοροῦ τῶν ἁγίων, [16] πάντων ὁμογνωμονούντων ἀλλήλοις αἰεὶ. Οὐκ ἔστιν ἐκεῖ διάβολον δεῖσαι, καὶ δαιμόνιον ἐπιθυλάς, οὐ γέννης ἀπειλήν, οὐ θάνατον, οὐ τοῦτον τὸν νῦν, οὐ τὸν πολλῶ τούτου χαλεπώτερον ἐκεῖνον, ἀλλὰ πᾶς ὁ τοιοῦτος λέλυται φόβος. Καὶ καθάπερ παιδίον βασιλικὸν πρότερον ἐν εὐτελεῖ τραφόμενον σχήματι, καὶ ὑπὸ φόβον ὄν καὶ ἀπειλάς, ὥστε μὴ τῇ ἀνέσει γενέσθαι χεῖρον καὶ τῆς πατρικῆς ἀνάξιον κληρονομίας, ἐπειδὴν εἰς τὸ βασιλικὸν ἐλθεῖν^h ἀξίωμα δέη, πάν-

τα ἀθρώως ἐκεῖνα μεταμφοσάμενον ἐξαίφνης μετὰ τῆς ἀλουργίδος, καὶ τοῦ διαδήματος, καὶ τοῦ πλήθους τῶν δορυφόρων, μετὰ πολλῆς προκάθηται τῆς παρόρησίας, τὰ ταπεινά καὶ κατηφῆ βίβαςⁱ ἀπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ ἕτερα ἀντ' ἐκείνων λαθῶν· οὕτω καὶ τότε συμβήσεται τοῖς ἁγίοις πᾶσι. Καὶ ὅτι οὐ κόμπος τὰ ῥήματα, πορευθῶμεν ἐπὶ τὸ ὄρος τῷ λόγῳ, ἐνθα μετεμορφώθη Χριστός· ἴδωμεν αὐτὸν λάμποντα ὡσπερ ἑλαμψε· καίτοι γε οὐδὲ οὕτω πᾶσαν ἡμῖν ἐδειξε^j τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος λαμπρότητα. Ὅτι γὰρ συγκατάθεσις τὸ φαινόμενον ἦν, ἀλλ' οὐκ ἐπίδειξις τοῦ πράγματος ἀκριβῆς, ἀπ' αὐτῶν ὄηλον τῶν ῥημάτων τοῦ εὐαγγελιστοῦ. Τί γὰρ φησὶν; Ἐλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος. Ἡ δὲ τῶν ἀφθάρτων σωματικῶν δόξα οὐ τοσοῦτον ἀφίησι τὸ φῶς, ὅσον τοῦτο τὸ σῶμα τὸ φθαρτὸν, οὐδὲ τοιοῦτον οἶον καὶ θνητοῖς ὀμμασι γενέσθαι χωρητὸν, ἀλλὰ ἀφθάρτων καὶ ἀθανάτων δεόμενον ὀφθαλμῶν πρὸς τὴν θεάν αὐτοῦ. Τότε δὲ ἐπὶ τοῦ ὄρους τοσοῦτον αὐτοῖς ἀπεκαλύψεν, ὅσον ἰδεῖν δυνατόν ἦν, καὶ μὴ βλάψαι^k τὰς τῶν ὀρώντων ὕψεις· καὶ οὐδὲ οὕτως ἤνεγκαν, ἀλλ' ἔπεσον ἐπὶ πρόσωπον αὐτῶν. Εἰπέ μοι, εἴ τίς σε εἰς τόπον τινὰ φαιδρὸν ἤγαγεν, ἐνθα πάντες ἐκάθηρτο χρυσᾶς ἀναβεβλημένοι στολᾶς, καὶ ἐν μέσῳ τῷ πλήθει ἕτερον τινα ἐπέδειξεν ἀπὸ λίθων τιμίων μόνον καὶ τὰ ἱμάτια καὶ τὸν στέφανον ἔχοντα τὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, εἰτά σε ἐπηγγείλατο εἰς ἐκεῖνον κατατάξαι τὸν δῆμον, ἄρ' οὐκ ἂν πάντα ἔπραξας, ὥστε τῆς ἐπαγγελίας ταύτης τυχεῖν; Ἀναπέτασον οὖν καὶ νῦν τῷ κυρίῳ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ βλέψον εἰς ἐκεῖνο τὸ θέατρον, οὐκ ἀπὸ τῶν τοιοῦτων συγκαίμενον ἀνδρῶν, ἀλλ' ἀπ' ἐκείνων, οἳ καὶ τοῦ χρυσοῦ, καὶ τῶν λίθων τῶν τιμίων, καὶ τῶν ἀκτίνων τῶν ἡλιακῶν, καὶ πάσης τῆς ὀρωμένης φαιδρότητός εἰσι τιμιώτεροι, καὶ οὐκ ἐξ ἀνθρώπων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν πολλῶ^l τούτων τιμιωτέρων, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, θρόνων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν. Περὶ γὰρ τοῦ βασιλείως οὐδὲ εἰπεῖν ἐνὶ οἴῳ ἔστιν· οὕτως ἅπαντα λόγον καὶ νοῦν ἐκεῖνο διαφεύγει τὸ κάλλος, ἡ ὠραιότης, ἡ λαμπρότης, ἡ δόξα, ἡ μεγαλωσύνη, ἡ μεγαλοπρέπεια. Τοσοῦτων οὖν ἀγαθῶν^m ἀποστερήσομεν ἑαυτοὺς, εἰπέ μοι, ἵνα μὴ μικρὸν κακοπαθήσωμεν χρόνον; Εἰ γὰρ μυρίους καθ' ἑκάστην ἡμέραν θανάτους ὑπομένειν ἐχρῆν, εἰ γὰρ τὴν γέννησιν αὐτὴν, ὑπὲρ τοῦ τὸν Χριστὸν ἐρχόμενον ἰδεῖν ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸν τῶν ἁγίων καταλεγῆναι χορὸν, οὐκ ἐχρῆν [17] ἅπαντα ὑπομένειν ἐκεῖνα; Ἀκουσον τί φησὶν ὁ μακάριος Πέτρος· Καλὸν ἔστιν ἡμῶς ὧδε εἶναι. Εἰ δὲ ἐκεῖνος ἀμυδράν τινα τῶν μελλόντων εἰκόνα ἰδὼν, πάντα ἐξαίφνης ἐβρίβεν ἀπὸ τῆς ψυχῆς διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὕψεως ἐκεῖνης ἠδονὴν αὐτοῦ ἐντεθεῖσαν τῇ ψυχῇ· τί ἂν τις εἴποι, ὅταν αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ ἀλήθεια παραγένηται, ὅταν, τῶν βασιλείων ἀνοιγέντων, κατοπτεύειν ἐξῆ τὸν βασιλέα αὐτῶν, μηκέτι ἐν αἰνίγματι, μηδὲ δι' ἐσόπτρουⁿ, ἀλλὰ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, μηκέτι διὰ πίστεως, ἀλλὰ διὰ εἶδους;

16'. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ τῶν ἀλογωτέρως διακειμένων τὸ τῆς γέννης ἀπαλλαγῆναι ἀγαπητὸν εἶθοντα μόνον ἐγὼ δὲ τῆς γέννης πολλῶ χαλεπωτέραν κόλασιν εἶναι φημι τὴ μὴ γενέσθαι ἐν ἐκεῖνῃ τῇ δόξῃ, καὶ τὸν ἐκπεσόντα ἐκαίθην οὐχ οὕτως οἴμαι δεῖν πένθεῖν τὰ ἐν τῇ γέννη κακὰ, ὡς τὴν ἀπόπτωσιν τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν· τοῦτο γὰρ μόνον πάντων χαλεπώτερον εἰς κολάσεως λόγον ἔστί. Νῦν

^a Duo mss. δάκνειν. Ibid. unus συνταράττειν.

^b Sav. et unus cod. πάντα εἰρήνη ἔσται καὶ εὐφροσύνη καὶ χαρὰ.

^c Savil. et unus cod. καλύπτεται. Paulo post Savil. κρυμῶι, unus cod. κρυμός, Morel. et alii κρύος.

^d Sic effert hunc locum Savilius; legebat Montf. ... καὶ λαμπρότης καὶ φῶς, καὶ οὐ τοῦτο... τούτου τοσοῦτον λ. ὅσον λυχνιαίου τ. φ. οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ νύξ, οὐδὲ σ. κρ. νεφελῶν. Edit.

^e Sic Savil. et aliquot mss. Alii καὶ τὰ τοῦ.

^f Sic bene Savil. Deerat πρὸς.

^g Savil. et unus ἀφθαρτον. Morel. et alii ἀφρτον. Vetus interpretas legit ἐσθαρτον.

ⁱ Sav. βίβας, et postea λαθῶν, referendo ad παιδίον. Alii βίβας et λαθῶν. Non infrequens est huiusmodi commutatio generum.

^j Savil. ad marg. et unus cod. ὑπέδειξεν.

^k Savil. et unus βλάψαι. Paulo post quidam mss. ἔπεσον. Ibid. αὐτῶν deest in uno cod. Ibid. Savil. et unus εἰπέ μοι ἔα, εἴ τίς σε εἰς θέατρον ἤγαγεν, al. εἰσήγαγεν.

^l Sic Savil. et Colā. unus. Morel. vero et alii πολλῶ.

^m Savil. et unus post ἀγαθῶν addunt καὶ τελεικώτων. Max Savil. et quidam mss. πονέσωμεν, Morel. et alii κακοπαθήσομεν. Paulo post duo mss. ὑπομένειν χρόν.

δε βασιλέα μὲν * πολλάκις ὄρωντες μετὰ πολλῶν τῶν θυρυφόρων εἰς τὰ βασίλεια εἰσελαύνοντα, τοὺς πλησίον ὄντας αὐτοῦ, καὶ λόγου καὶ γνώμης κοινωνοῦντας αὐτῷ, καὶ τῆς δόξης μετέχοντας τῆς λοιπῆς μακαρίζομεν· καὶ, κἂν μυρία ἔχωμεν ἀγαθὰ, ταλανίζομεν ἑαυτοῦς, καὶ οὐδενὸς ἐκείνων λαμβάνομεν αἰσθησιν, εἰς τὴν δόξαν ἀφορῶντες τῶν περὶ αὐτὸν, καίτοι γε εἰδότες ἐπισφαλῆ καὶ οὐ βεβαίαν ὡς τὴν τοιαύτην λαμπρότητα καὶ διὰ τοὺς πολέμους, καὶ διὰ τὰς ἐπιβουλάς, καὶ διὰ τὰς βασκανίας, καὶ διὰ τὸ χωρὶς τούτων αὐτὴν καθ' ἑαυτὴν οὐδενὸς ἀξίαν εἶναι λόγου. Ἐπὶ δὲ τοῦ βασιλέως πάντων, τοῦ κατέχοντος οὐ μέρος γῆς, ἀλλὰ πάντα τὸν γῦρον τῆς γῆς, μᾶλλον δὲ τοῦ πᾶσαν αὐτὴν περιλαμβάνοντος ἐν δρακί, καὶ τοὺς οὐρανοὺς μετροῦντος σπιθαμῇ, τοῦ πάντα φέροντος τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, τὰ σύμπαντα, ὧς πάντα τὰ ἔθνη ὡς οὐδὲν καὶ ὡς σίελος ἐλογίσθησαν, ἐπὶ τούτου δὴ οὐχ ἠγησόμεθα ἐσχάτης εἶναι κολάσεως τὸ μὴ καταταχθῆναι ὡς εἰς τὸν χορὸν ἐκείνον τὸν περὶ αὐτὸν, ἀλλὰ στέρξομεν, ἂν τῆς γεέννης ἀπαλλαγῶμεν μόνον; καὶ τί ταύτης ἐλεεινότερον γένοιτ' ἂν τῆς ψυχῆς; Οὗτος γὰρ ὁ βασιλεὺς οὐ ζεύγος ἔχων ἡμιόνων λευκῶν, οὐδὲ ὄχημα χρυσοῦν, οὐδὲ ἀλουργίδα καὶ διάδημα περικείμενος, οὕτως ἔρχεται κρῖναι τὴν γῆν.

Ἄλλὰ πῶς; Ἄκουσον τῶν προφητῶν βοῶντων καὶ λεγόντων, ὡς ἀνθρώποις εἰπεῖν δυνατόν· ὁ δὲ μὲν γὰρ φησὶν· Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἦξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ πυρρασιωπήσεται· πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καθήσεται, καὶ κύκλω αὐτοῦ καταιγὶς σφοδρά· προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ τὴν γῆν τοῦ διακρῖναι τὸν λαὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Ἰσαΐας καὶ τὴν κόλασιν ἡμῖν αὐτὴν προστίθησιν οὕτως λέγων· Ἴδου ἡμέρα Κυρίου ἔρχεται ἀρίατος θυμοῦ καὶ ὀργῆς, θεῖναι τὴν οἰκουμένην ὅλην ἔρημον, καὶ τοὺς ἀμαρτωλοὺς ἀπολέσαι ἐξ αὐτῆς. Οἱ γὰρ ἀστέρες τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὁ Ὁρίων, καὶ πᾶς ὁ κόσμος τοῦ οὐρανοῦ, τὸ φῶς αὐτῶν οὐ δώσουσι, καὶ σκοτισθήσεται ὁ ἥλιος ἐν τῇ ἐξόδῳ αὐτοῦ, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. Καὶ ἐντελοῦμαι ὅλη τῇ οἰκουμένην κακὰ, καὶ τοῖς ἀσεβέσι τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν· καὶ ἀπολῶ ὕδριν ἀρόμων, καὶ ὕδριν ὑπερηφάνων ταπεινώσω, [18] καὶ ἔσονται οἱ ἐγκαταλελειμμένοι ἐντιμοὶ μᾶλλον ἢ τὸ χρυσίον τὸ ἄπυρον, καὶ ἀνθρώπος ἐντιμὸς ἔσται μᾶλλον ἢ ὁ λίθος ὁ ἐκ Σουφείρ. Καὶ γὰρ ὁ οὐρανὸς σαλευθήσεται, καὶ ἡ γῆ σεισθήσεται ἐκ τῶν θεμελίων αὐτῆς, διὰ θυμὸν ὀργῆς Κυρίου Σαβυῶθ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἣ ἂν ἐπέλθῃ ὁ θυμὸς αὐτοῦ. Καὶ πάλιν, Θυρίδες, φησὶν, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἀνοιχθήσονται, καὶ σεισθήσονται τὰ θεμέλια τῆς γῆς· ταραχῇ ταραχθήσεται ἡ γῆ, κλινομένη κλιθήσεται ἡ γῆ, ἀπορία ἀπορηθήσεται, σάλψα σαλευθήσεται ἡ γῆ, ὡς ὁ μεθύων καὶ ὁ κραιπαλῶν· σεισθήσεται ὡς ὀπωροφυλάκιον ἡ γῆ, πεσεῖται, καὶ οὐ μὴ δύνηται ἀναστῆναι· κατίσχυσε γὰρ ἐπ' αὐτῆς ἡ ἀνομία. Καὶ ἐπάξει ὁ Θεὸς ἐπὶ τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ ἐν τῷ ὕψει τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἐπὶ τὰς βασιλείας τῆς γῆς· καὶ συναίξουσιν συναγωγῆν αὐτῆς εἰς δεσμοτήριον, καὶ ἀποκλείσουσιν εἰς ὄχυρωμα. Καὶ ὁ Μαλαχίας συνωδᾷ τούτοις φθεγγόμενος ἔλεγεν· Ἴδου ἔρχεται Κύριος παντοκράτωρ, καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ, ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὀπτυσίᾳ αὐτοῦ; Διότι αὐτὸς εἰσπερεύεται ὡς πῦρ χωρευτηρίου, καὶ ὡς πῶα πλυόντων, καὶ καθιέται χωνεῶν καὶ καθαρίζων ὡς

τὸ ἀργύριον καὶ ὡς τὸ χρυσίον. Καὶ πάλιν, Ἴδου, φησὶν, ἡμέρα ἔρχεται Κυρίου καιομένη, ὡς κλίβανος, καὶ καταφλέξει αὐτοὺς, καὶ ἔσονται πάντες οἱ ἀλλογενεῖς, καὶ πάντες οἱ ποιῶντες τὰ ἄνομα καλάμη*, καὶ ἀνάψει αὐτοὺς ἡ ἡμέρα ἢ ἔρχομένη, λέγει Κύριος παντοκράτωρ· καὶ οὐ μὴ ὑπολειφθῆ ῥίζα οὐδὲ κλήμα. Ὁ δὲ ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν, Ἐθεώρουν, φησὶν, ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ ὁ παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἐκάθητο· καὶ τὸ ἐνδυμα αὐτοῦ λευκὸν ὡσεὶ χιῶν, καὶ ἡ θριξὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ὡσεὶ ἔριον καθαρὸν· ὁ θρόνος αὐτοῦ φλόξ πυρός, οἱ τροχοὶ αὐτοῦ πῦρ φλέγον· ποταμὸς πυρός εἴλεκε πορευόμενος ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύρια μυριάδες παρειστήκεισαν ἔμπροσθεν αὐτοῦ[†]. Κριτήριον ἐκάθισεν, καὶ βίβλοι ἠνεψόθησαν. Εἶτα μετὰ μικρὸν, Ἐθεώρουν, φησὶν, ἐν ὄραματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν, καὶ ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασεν, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη αὐτῷ[‡]· καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλώσσαι αὐτῷ δουλεύουσιν. Ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἥτις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται. Ἐφριξε τὸ πνεῦμά μου, ἐγὼ Δαυιδ, ἐν τῇ ἔξει μου, καὶ αἱ ὀράσεις τῆς κεφαλῆς μου συνετάρασσόν με. Τότε ἀναπετάσσονται πᾶσαι τῶν οὐρανίων ἀψίδων αἱ πύλαι, μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸς λαμβάνεται ἐκ μέσου ὁ οὐρανός. Εἰλιγθήσεται[§] γὰρ, φησὶν, ὡς βιβλίον ὁ οὐρανός, καθάπερ τινὸς σκηνῆς διφθέρα καὶ παραπέτασμα συστελλόμενος^{||} ἐκ τοῦ μέσου, ὥστε μετασχηματισθῆναι ἐπὶ τὸ βέλτιον. Τότε πάντα ἐκστάσεως γέμει καὶ φρίκης καὶ τρόμου· τότε καὶ αὐτοὺς πολλὸς ἔχει τοὺς ἀγγέλους φόβος, οὐκ ἀγγέλους δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρχαγγέλους καὶ θρόνους καὶ κυριότητας καὶ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας· Σεισθήσονται γὰρ, φησὶν, αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, διὰ τὸ τοὺς ὁμοδούλους τὰς εὐθύνας ἀπαιτεῖσθαι [19] τῆς ἐνθάδε ζωῆς. Εἰ γὰρ, πόλεως μιᾶς[¶] κρινομένης ἐπὶ τούτων τῶν ἀρχόντων, πεφρίκασιν ἅπαντες καὶ οἱ κινδύνων ὄντες ἐκτός, τῆς οἰκουμένης ἀπάσης δικαζομένης ἐπὶ τοιούτου κριτοῦ οὐ μαρτύρων δεομένου, οὐκ ἐλέγχων, ἀλλὰ χωρὶς τούτων ἀπάντων καὶ πράξεις καὶ ῥήματα καὶ ἐνθυμήματα παριστῶντος εἰς μέσον, καὶ πάντα ὡσπερ ἐν εἰκόνι τινὶ τοῖς τε ἡμαρτηκόσιν αὐτὰ, καὶ τοῖς ἀγνοοῦσιν ἐπιδεικνύντος, πῶς οὐκ εἰκὸς πᾶσαν κλονεῖσθαι δύναμιν καὶ σαλευέσθαι; Εἰ γὰρ μὴ ποταμὸς εἴλετο πῦρος, μηδὲ ἀγγελοὶ παρειστήκεισαν φοβεροὶ, μόνον δὲ καλούμενοι τῶν ἀνθρώπων οἱ μὲν ἐπηρεῶντο καὶ ἐθαυμάζοντο, οἱ δὲ παρεπέμποντο ἀτίμως, ἵνα μὴ ἴδωσι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ (Ἀρθήτω γὰρ, φησὶν, ὁ ἀσεβής, ἵνα μὴ ἴδῃ δόξαν Κυρίου^κ), καὶ τοῦτο μόνον ἡ κόλασις ἦν, οὐκ ἂν πάσης γεέννης πικρότερον ἢ τῶν τοιούτων ἐκπτώσις ἀγαθῶν τὰς τῶν ἀπεστερημένων ἔδακνε ψυχάς; Τοῦτο γὰρ ἔσον κακὸν, νῦν μὲν οὐ δυνατόν παραστῆσαι τῷ λόγῳ· τότε δὲ ἐπὶ τῶν πραγμάτων εἰσόμεθα σαφῶς. Σὺ δὲ μοι προστίθει νῦν καὶ τὴν κόλασιν, καὶ μὴ μόνον αἰσχυνομένους, μηδὲ ἐγκαλυπτομένους καὶ κάτω νεύοντας, ἀλλὰ καὶ τὴν

* Savil. et aliquot mss. ὡς καλάμη.

† Savil. παρειστήκεισαν ἐνώπιον αὐτοῦ. Unus codex par. αὐτῷ.

‡ Sic Sav. et tres mss. Mor. et alii προσηνέχθη καὶ αὐτῷ.

§ Ita omnes pene mss. et Savil. transmutatis paululum vocibus, sed Savil. et duo mss. habent εἰλιγθήσεται. Unus εἰλίσσεται. Hic Isaiæ locus, xxxiv, 4, sic habet in editione Rom. εἰλιγθήσεται ὁ οὐρανός ὡς βιβλίον. Hæc porro desunt in Morel. Mox aliquot mss. cum Savil. habent συστελλόμενον.

¶ Savil. συστελλόμενον.

|| Quinque mss. μικρᾶς. Morel., Savil. et alii μιᾶς. Supra Sav. ζωῆς· καὶ μὴ θαυμάσης· εἰ γάρ. Infra Savil. et aliquot mss. δικαζομένης ἐπὶ τούτων παρὰ κριτῆ, οὐ μαρτύρων δεομένη, παριστῶντι.... ἐπιδεικνύντι.

κ Sic Savil. et mss. in Morel. et reliquis hæc desunt.

* Sic Savil. et quidam mss. recte. In aliis μὲν deest.

† Savil. καὶ ἀβεβαίαν. Unus codex ἀβέβαιον. Infra omnes pene ἀξίαν εἶναι λόγου. In Morel. εἶναι deest. Infra Savil. et aliquot mss. ἐν δρακί, Morel. δρακί. Paulo post unus ἐλογίσθησαν, καὶ ὡσεὶ σταγῶν ἀπὸ κάδου, ἐπὶ τούτου.

‡ Aliquot mss. καταλεγεῖν habent. Alius καταταχῆναι.

§ Unus cod. ὁ μὲν οὖν Δαυιδ. Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἦξει. φησὶν.

sermonis, consilii et gloriæ participes, beatos prædicamus, nosque miseros, etsi infinitis bonis abundemus, quorum sensum non percipimus, eorum gloriam intuentes; etiamsi compertum sit nobis, hunc splendorem fallacem esse minimeque certum, tum ob bella, tum ob insidias invidiamque, tum etiam, quod iis omnibus sepositis ipse per se pro nihilo habendus sit. Ac ubi agitur de Rege universorum, qui non partem, sed gyrum totum terræ possidet, imo qui totam illam pugno complectitur, et palmo cælos metitur, qui portat omnia verbo virtutis suæ, cui omnes gentes quasi nihil et quasi saliva computantur: annon putabimus extremum esse supplicium, si in choro ipsi circumposito non constituamur, sed sat nobis esse credemus, si gehennam effugerimus? Quid anima sic affecta miserius? Rex enim ille non jugo alborum mulorum, non aureo curru vectus, non purpura nec corona ornatus, non sic, inquam, iudicaturus terram veniet.

Testimonia de futuro iudicio. — Quomodo igitur? Audi prophetas clamantes et dicentes, quantum hominibus dicere fas est: alius quidem ait: *Deus manifeste veniet, Deus noster, et non silebit: ignis in conspectu ejus exardescet, et in circuitu ejus tempestas valida: advocabit cælum desursum, et terram discernere populum suum (Psal. 49. 3. 4).* Isaias vero supplicium ipsum nobis proponit his verbis: *Ecce dies Domini venit insanabilis furoris et iræ, ad ponendum totum orbem terrarum desertum, et ad perdendum peccatores ex eo. Nam stellæ cæli, et Orion, et omnis ornatus cæli, lucem suam non dabunt: et obtenebrescet sol in exortu suo, et luna non dabit lumen suum. Et mandabo universo orbi mala, et impiis peccata sua: et perdam contumeliam iniquorum, et contumeliam superborum humiliabo: et erunt qui relictii fuerint, pretiosiores quam aurum incoctum, et homo pretiosior erit quam lapis ex Saphir. Etenim cælum concutietur, et terra commovebitur a fundamentis suis, propter furorem iræ Domini Sabaoth, in die qua superveniet furor ejus (Isai. 13. 9-13).* Et rursus, *Fenestræ, inquit, de cælo aperientur, et commovebuntur fundamenta terræ: turbatione turbabitur terra, egestate egebit, agitatione agitabitur sicut ebrius et crapulans: concutietur sicut tugurium pomarium terra: cadet, nec poterit resurgere: invaluit enim super eam iniquitas. Et inducet Deus super ornatum cæli in alto manum suam in die illa, et super regna terræ: et congregabunt congregationem ejus in carcerem, et occludent in munitionem (Isai. 24. 19-22).* Malachias item his consona locutus est: *Ecce venit Dominus omnipotens, et quis sustinebit diem ingressus ejus? aut quis subsistet in visione ejus? Quia ipse ingreditur sicut ignis conflatorii, et sicut herba lavantium: et sedebit constans et purgans quasi argentum et aurum (Malach. 3. 2. 3).* Et rursus, *Ecce, inquit, dies Domini venit accensa ut fornax, et inflammabit eos. Et erunt omnes alienigenæ: et omnes operantes iniqua, arundo: et accendet eos dies ventura, dicit Dominus omnipotens, nec relinquentur radix, neque palmes (Malach. 4. 1).* Vir autem ille desiderio

rum, *Videbam, inquit, donec throni positi sunt, et antiquus dierum sedebat: et vestimentum ejus sicut nix album, capillus capitis ejus quasi lana munda: thronus ejus flamma ignis, et rotæ ejus ignis inflammans: fluvius ignis trahebat progrediens ante eum. Mille millia ministrabant ei, et decies millies dena millia adstant in conspectu ejus. Iudicium sedit, et libri aperti sunt (Dan. 7. 9. 10).* Et paucis interpositis, *Videbam, inquit, in visione noctis, et ecce cum nubibus cæli quasi filius hominis veniens erat, et usque ad antiquum dierum pervenit, et coram eo oblatus est: et ipsi datum est imperium, honor et regnum: et omnes populi, tribus et linguæ ipsi serviunt. Potestas ejus, potestas sempiterna, quæ non præteribit, et regnum ejus non destruetur. Inhorruit spiritus meus, ego Daniel, in habitu meo, et visiones capitis mei conturbabant me (Ib. 13-15).* Tunc aperientur omnes cælestium fornicum portæ; imo et ipsum cælum e medio subducetur. *Volvetur enim, inquit, cælum quasi über (Isai. 34. 4):* veluti cujusdam tabernaculi pellis atque velum e medio contrahitur, ita ut in melius commutetur. Tum omnia stupore, horrore atque tremore completa erunt. Tum etiam metus ingens angelos ipsos occupabit; neque angelos tantum, sed etiam archangelos, thronos, dominationes, principatus et potestates: *Virtutes enim, ait, cælorum commovebuntur (Matth. 24. 29),* quia ipsorum conservi pœnas daturi sunt de peracta in mundo vita. Nam si cum de una¹ civitate iudicium instituitur, his magistratibus, inhorrescant omnes etiam ii, qui extra periculum sunt, cum de universo orbe iudicabitur a tali iudice, qui neque testibus, neque probationibus indiget, sed absque his omnibus, et opera et verba et cogitationes in medium adducit, omniaque ceu in imagine et peccantibus et ignorantibus demonstrat. quomodo fieri potest, ut qualibet virtus non tremat et concutiat? Licet enim fluvius igneus non traheretur, neque angeli adstant formidabiles: soli autem homines convocati, alii laudibus et præconiis celebrarentur; alii cum ignominia abjicerentur, ne viderent gloriam Dei: *Tollatur², inquit, impius, ne videat gloriam Domini; nonne quavis gehenna acerbius vel id solum, quod a tantis excidissent bonis, abjectorum animas excruciet?* Illud vero quantum sit malum, nunc quidem sermone declarari nequit; tunc vero ex re ipsa manifeste cognoscemus. Tu vero nunc his adde supplicium illud, neque tantum homines pudore suffusos, vel operto capite, et oculis in terram defixis, sed etiam tractos per viam quæ tendit ad ignem, et ad tormenta abreptos, traditosque immanibus potestatibus: idque eo tempore, quo coronantur, celebrantur thronoque regio sistuntur ii, qui bona egerunt et gestis suis æterna vita digni sunt.

13. *Cælestis felicitatis imago.*—Et hæc quidem illa die: quæ vero post futura sunt quis sermo nobis exprimat, voluptatem nempe ex Christi consortio, utili-

¹ Quinque Mss., de parva. Morel., Savil. et alii, de una.

² Sic cum Savil. duo Mss. la Morel. et reliquis hæc, tollatur, etc., desunt.

tatem, gaudium ¹? Anima quippe ad propriam reducte nobilitatem, quæ deinde Dominum suum cum libertate conspiciere valet, quanta voluptate afficiatur et quantum lucri referat, enarrari nequit: leta scilicet, non tantum quod bonis presentibus fruatur, sed quod certa sit ea nunquam desitura esse. Hanc certe lætitiã nec verbis exprimere, nec mente capere possumus ²: obscure tamen, quatenus possunt magna parvis declarari, eam describere tentabo. Perpendamus eos qui in presenti vita hujus mundi commodis fruuntur, divitiis, inquam, magistratu, gloria: quo pacto scilicet de bona fortuna superbientes, neque se in terra positos arbitrantur; tametsi iis bonis fruantur, quæ neque bona esse creduntur, neque in earum possessione permanent, sed somnio velociter avolant: quod si paulisper aliquando consistant, in presenti solum vita usui esse possunt, nec ulterius una progredi valent. Si autem hujusmodi bona dominos tanto gaudio extollunt, quid futurum putas de animabus illis, accersitis ad infinita illa quæ in cælis sunt bona, quæ firma semper et immota manent? Neque ea re solum antecellunt, sed etiam magnitudine et conditione sua ita presentibus præstantiorunt ³, ut neque in cor hominis id ascendere possit. Nunc etenim quemadmodum in utero infans, sic in hoc mundo angustiis conclusi degimus, nec possumus futuri sæculi splendorem et libertatem contueri: at ubi partus tempus advenerit, omnesque homines, quos susceperat, hic mundus ad diem judicii protulerit, abortivi quidem e tenebris in tenebras ingredientur, et ex angustiis in angustias graviores; maturi autem fetus, qui regie imaginis formam et notas servarunt, regi sistentur, illudque ministerium capessent, quod angeli et archangeli universorum Deo perhibent. Ne itaque hos characteres, o amice, usque in finem delere velis, sed eos quamprimum iustauratos in meliorem formam reducas. Nam pulchritudinem quidem corpoream intra naturæ limites conclusit Deus: anime vero decor illic a necessitate et servitute liberatur, utpote corporea forma longe præstantior: atque in nobis et in Dei natu situs est totus. Siquidem Dominus noster beneficus cum sit, hoc maxime dono genus nostrum exornavit, ut quæ minora sunt, nec magni intersunt, nec refert quidpiam si intercidant, ea naturæ necessitati addiderit; verorum autem bonorum nos opifices esse concesserit. Atenim si pulchritudinis corporeæ nos dominos reddidisset, superfluum sollicitudinem suscepissemus, atque in rebus infructuosis totum tempus impendissemus, animæ cura prorsus neglecta.

Corporis pulchritudo augeri non potest, animæ semper potest.—Cum enim negata nobis hujusmodi facultate nunc omnia faciamus, omnia moliamur, ac cum veram assequi speciem nequeamus, pigmentis illam nobis vindicemus, ac coloribus, picturis, capillorum concinnitate,

vestium amictu, oculorum artificio aliisque multis machinis falsam pulchritudinem ementiamur, quodnam studium animæ et rebus honestis ponemus, si corpus in pulchram formam mutare possemus? Nullam fortasse aliam operam susciperemus ¹, si hæc nostræ facultatis esset, sed totum consumeremus tempus ut servam infans ornamentis decoraremus, dum domina plus quam vile mancipium in deformitate et segnitie jaceret. Qua de causa Deus, adempta infelici cura, melioris rei artem nobis indidit; ita ut qui corpus ex deformi elegans reddere non potest, is possit animam, etiamsi in extremam deformitatem deciderit, in summam pulchritudinem reducere, adeoque amabilem jucundamque reddere, et non probi tantum viri, sed etiam omnium Rex et Deus in ejus concupiscentiam veniat: quemadmodum et psalmista de illa pulchritudine loquitur: *Et concupisceat rex decorem tuum* (Psal. 45, 12). Annon vides in lupanaribus deformes et impudentes mulieres ne a gladiatoribus quidem, fugitivis, et iis qui cum bestiis depugnant, admitti; si qua vero sit formosa, ingenua et pudibunda, quæ calamitate quadam in talem incidit necessitatem, eam uxorem ducere se viros quidem magnos et splendide fortunæ erubescere? Quod si tanta est apud homines misericordia, et tantus gloriæ contemptus, ut sæpe illas, quæ in fornice ignominia sunt affectæ, ab illa servitute liberent, et pro conjugibus habeant: quanto major apud Deum erit erga animas, quæ per tyrannidem diaboli a prisca illa nobilitate ² in presentis vite lupanar reductæ sunt? Hujusmodi exempla passim apud prophetas reperias, cum Jerusalem alloquantur, quæ utique in fornicationem incidit, imo fornicationem novi generis, quemadmodum ait Ezechiel: *Omibus meretricibus dantur mercedes, tu vero mercedes dabis, et apud te diverso modo agitur, quam apud cæteros* (Ezech. 16, 35). Et alius, *Sedisti expectans eos tanquam corvix deserta* ³ (Jer. 5, 2). Hanc itaque sic fornicatam rursus evocat Deus. Etenim captivitas non tam ad vindictam acciderat, quam ad conversionem et emendationem. Siquidem si eos prorsus ulcisci voluisset Deus, non redaxisset damnum, nec urbem majorem et splendidiorum, nec templum itidem denuo excitasset: *Erit enim, ait, gloria domus hujus novissima præstantior priore* (Agg. 2, 10). Quod si Deus sæpe conspurcatam libidine a pœnitentia non exclusit, multo magis animam tuam amplexabitur, quæ nunc primum lapsa est. Nemo enim, nemo corporeæ amator formæ, quantumlibet insanus, tanta anime sue ⁴ ardet concupiscentia, quanto studio Deus animarum nostrarum appetit salutem: quod tum ex iis quæ quotidie accidunt, tum ex divinarum Scripturarum dictis videre licet. Observa tam in ipso Jeremie exordio, quam alibi passim apud prophetas, quomodo despectus et contemptui habitus, rursus instet et amicitiam eorum, qui ab se aversi fuerant, exquirat: quod etiam ipse in Evangelii de-

¹ Fest, *gaudium*, aliqui addunt, *facienditatem*.

² Sic duo Mss. et quidem melius quam alii, qui sic habent, *n. e. verbis exprimeri, nec mente. Obscure latere*.

³ Savil. et duo Mss. addunt, *illa, post, sunt*.

¹ Savil. et quidam Mss. addunt, *in vita*.

² Savil. et unus Cod., *nobilitate et decore*.

³ Savil. et quatuor Mss., *corvix in deserto sola*.

⁴ Deest, *sunt*, in aliquot Mss.

ἐπὶ τῷ πῦρ ἔλκομένους ὄδῶν, καὶ πρὸς αὐτὰ συρομένους τὰ βασανιστήρια καὶ ταῖς ἀποτόμοις παραθιδομένους δυνάμεσι, καὶ ταῦτα πάσχοντας κατὰ τὸν καιρὸν, καθ' ὃν στεφανοῦνται καὶ ἀποκηρύττονται καὶ τῷ θρόνῳ παραίτανται τῷ βασιλικῷ οἱ τὰ ἀγαθὰ πράξαντες πάντες, καὶ ἄξια τῆς αἰωνίου ζωῆς ποιήσαντες.

γ'. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· τὰ δὲ ἐξ ἑξ ἑσπερῶν τίς ἡμῖν παραστήσει λόγος, τῆς μετὰ τοῦ Χριστοῦ συνουσίας τὴν ἡδονήν, τὴν ὠφέλειαν, τὴν χαρὰν ^a; Ψυχὴ γὰρ εἰς τὴν οἰκείαν εὐγένειαν ἐπανελθοῦσα, καὶ μετὰ παύσεως λοιπὴν δυνηθεῖσα τὸν ἑαυτῆς Δεσπότην ὄρῃ, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅσην καρποῦται τὴν ἡδονήν, ὅσον τὸ κέρδος, οὐ τοῖς ἐν χειρὶ μόνον χαίρουσα ἀγαθαῖς, ἀλλὰ καὶ τῷ πεπεισθαι λοιπὸν, ὅτι οὐδαμοῦ ^b ταῦτα τελευτήσει τὰ καλά. Πᾶσαν μὲν οὖν τὴν εὐφροσύνην ἐκείνην οὔτε λόγῳ παραστήσει, οὔτε νῶν διαλαθεῖν ἔστιν ἀμυδρῶς ^c δὲ καὶ ὡς ἂν τις διὰ μικρῶν μεγάλα δεικνύη, πειράσομαι ποιῆσαι φανερόν. Ἐξετάσωμεν γὰρ τοὺς ἐν τῷ παρόντι βίῳ τῶν τοῦ κόσμου καλῶν ἀπολαύοντας, πλούτου λέγω καὶ δυναστείας καὶ δόξης, πῶς ὑπὸ τῆς εὐθυμίας γαυρούμενοι, οὐδὲ ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι νομίζουσι, καὶ ταῦτα οὔτε ὁμολογουμένων ἀπολαύοντας καλῶν, οὔτε παραμυθόντων αὐτοῖς, ἀλλ' ἀφιπταμένων ὄνειρου ταχύτερον· εἰ δέ ποτε καὶ σταίη μικρὸν, μέχρι τῆς παρούσης ζωῆς τὴν εὐνοιαν ἐπιδεικνυμένων, περαιτέρω δὲ οὐκ ἰσχυόντων συνεξελεῖν. Εἰ δὲ ταῦτα εἰς τσαύτην αἴρει τοὺς ἔχοντας χαρὰν, τί οἶει γίνεσθαι ἐκείνας τὰς ψυχὰς, τὰς καλουμένας ἐπὶ τὰ μυρία ἀγαθὰ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, τὰ πεπηγότα καὶ ἑστῶτα βεβαίως διαπαντός; Οὐδὲ γὰρ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ ποσότητι καὶ τῇ ποιότητι τοσοῦτω κρείττω [20] τῶν παρόντων ἔστιν ^d, ὡς μηδὲ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀναθῆναι ποτε. Νῦν μὲν γὰρ καθάπερ ἐν μήτρᾳ παιδίον, οὕτως ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ διάγομεν στενοχωρούμενοι, καὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν ἐλευθερίαν οὐ δυνάμενοι συνιδεῖν· ὅταν δὲ ὁ καιρὸς ἐπιστῇ τῶν ὀδίνων, καὶ ἀποτέκη κατὰ τὴν τῆς κρίσεως ἡμέραν οὐκ ὑπεδέξατο πάντας ἀνθρώπους ὁ παρόν βίος, τὰ μὲν ἐξαμβλωθέντα ἀπὸ σκότους εἰς σκότος ἔρχεται, καὶ ἀπὸ θλίψεως εἰς θλίψιν γαλεπωτέραν· τὰ δὲ ἄρτια ^e καὶ τῆς βασιλικῆς εἰκόνας τοὺς χαρακτῆρας διαφυλάξαντα παραστήσονται τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν λειτουργίαν ἀναδέξονται ἐκείνην, ἣν ἄγγελοι καὶ ἀρχάγγελοι τῷ πάντων διακονοῦνται Θεῷ. Μὴ τοίνυν εἰς τέλος τούτους ἡμῖν ἀφανίσῃς τοὺς χαρακτῆρας, ὦ φίλος, ἀλλὰ ταχέως αὐτοὺς ἀνακτησάμενος, ἐπὶ τὸ βέλτιον διατύπωσον. Τὸ μὲν γὰρ κάλλος τὸ σωματικὸν εἶπω τῶν τῆς φύσεως ὄρων συνέκλεισεν ὁ Θεός, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ὥρα τῆς μὲν ἐκείθεν ἀνάγκης καὶ δουλείας ^f ἀπήλλακται, ἅτε δὴ πολλῶν βελτίων οὔσα τῆς σωματικῆς εὐμορφίας· ἐφ' ἡμῖν δὲ ἅπαντα κεῖται καὶ τῇ ῥοπῇ τοῦ Θεοῦ. Φιλάνθρωπος γὰρ ὢν ὁ Δεσπότης ἡμῶν, καὶ τούτῳ μάλιστα τὸ ἡμέτερον ἐτίμησε γένος, τὰ μὲν ἐλάττονα καὶ οὐδὲν μέγα συντελοῦντα ἡμῖν, ἀλλ' ὅπως ἂν πέσῃ ἀδιάφορα ὄντα, τῇ τῆς φύσεως ἐπιτρέψας ἀνάγκῃ, τῶν δὲ ὄντως καλῶν ἡμᾶς ποιήσας εἶναι θεμιουργούς. Εἰ μὲν γὰρ καὶ τοῦ σωματικοῦ κάλλους ἡμᾶς ἐποίησεν εἶναι κυρίους, καὶ φροντίδα περιετὴν ἐδεξάμεθα ^g ἂν, καὶ ἐν τοῖς οὐδὲν ὠφελοῦσι τὸν ἅπαντα ἂν ἀπρσχολήσαμεν χρόνον, καὶ τῆς ψυχῆς σφόδρα ἂν ἡμελήσαμεν.

Ὅπου γὰρ νῦν οὐκ οὔσης ἐν ἡμῖν τῆς ἐξουσίας ταύτης ἅπαντα πράττομεν καὶ βιαζόμεθα, καὶ σκιαγραφίαις ἐκδιδόαμεν ἑαυτοὺς ^h, καὶ ἐπειδὴ τῇ ἀλη-

^a Post χαράν aliqui addunt τὴν τερπνότητα. ^b Savil. οὐδαμῶς.

^c Sic duo mss., et quidem melius quam alii et ipse Sav. qui sic habent, παραστήσει ἔστιν, οὔτε νῶν ἀμυδρῶς. Mox unus μέγιστα ἰσχύσεις, πειράσομαι ποιῆσαι φανερόν. Ἐξετάσωμεν εἰ δοκεῖ τοῦς. Et Sav. ἐξετάσωμεν γὰρ εἰ δοκεῖ, in caeteris ut editur.

^d Savil. et duo mss. addunt ἐκείνα post ἔστιν.

θεῖα μὴ δυνάμεθα, καὶ χρώμασι καὶ βαφαῖς καὶ συνθέσει τριχῶν καὶ ἱματίων περιβολαῖς καὶ γραφαῖς ὀφθαλμῶν, καὶ πολλοῖς ἑτέροις μηχανήμασι τοιαῦτα σφριζόμεθα κάλλη· τίνα ἂν τῇ ψυχῇ καὶ τοῖς σπουδαίοις σχολῆν ἀπενείμαμεν, εἰ πρὸς τὴν ὄντως αὐτὸ εὐμορφίαν μεταθεῖναι εἴχομεν; Τάχα γὰρ οὐδ' ἂν ἐγένετο ἡμῖν ἔργον ἕτερον, εἰ τοῦτο ⁱ ἔργον ἡμέτερον ἦν, ἀλλὰ πάντα τὸν χρόνον ἂν ἀνηλώσαμεν τὴν μὲν δούλην καλλωπίζοντες μυρίοις καλλωπισμοῖς, τὴν δὲ ταύτης κυρίαν παντός ἀνδραπέδου μᾶλλον ἐν ἀμορφίᾳ καὶ ῥαθυμίᾳ ἑῶντες κείσθαι διαπαντός. Διὰ τοῦτο ταύτης ἡμᾶς τῆς κακοσχολίας ἀπαλλάξας ὁ Θεός, τοῦ βελτίονος ἡμῖν τὴν τέχνην ἐνέθηκε, καὶ ὁ τὸ σῶμα μὴ δυνάμενος εὐμορφον ποιῆσαι ἐξ εἰδεχθῶς. οὗτος τὴν ψυχὴν, κἂν εἰς ἐσχάτην δυσειδίαν κατενεχθῇ, εἰς αὐτὴν τὴν τῆς ὥρας ἀναγαγεῖν δυνήσεται κορυφῇ, καὶ οὕτως ἐπέραστον ποιῆσαι καὶ ποθεινὴν, ὥστε μὴ μόνον τοὺς ἀνδρας τοὺς ἀγαθοὺς εἰς ἐπιθυμίαν αὐτῆς ἐλθεῖν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν τῶν ἀπάντων βασιλέα καὶ Θεόν, καθὼς καὶ ὁ Ψαλμῶδης περὶ τούτου τοῦ κάλλους διαλεγόμενος ἔλεγε· *Καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου.* Οὐχ ὄρα καὶ ἐν τοῖς χαμαιτυπείοις τῶν γυναικῶν, ὅτι τὰς μὲν εἰδεχθεῖς καὶ ἀναισχύντους μονομάχοι καὶ δραπέται καὶ θηριομάχοι μόλις ἂν πρόσσονται· [21] εἰ δὲ πού τις εὐμορφος καὶ εὐγενής καὶ αἰσχυντηρὰ κατὰ τινα περίστασιν εἰς ταύτην ἐλθοι τὴν ἀνάγκην, οὐδὲ τῶν σφόδρα λαμπρῶν καὶ μεγάλων ἀνδρῶν τὸν ἐκείνης τις γάμον ἐρυθριάσειεν; Εἰ δὲ παρὰ ἀνθρώποις τοσοῦτος ἔλεος, καὶ τοσαύτη δόξης ὑπεροψία, ὥστε τὰς πολλάκις κατασχυνθείσας ἐπὶ τοῦ τέλους ^j ἀπαλλάξαι τῆς δουλείας ἐκείνης, καὶ ἐν τάξει ἔχειν γυναικῶν, πολλῶν μᾶλλον ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦτό ἐστι, καὶ τῶν ψυχῶν τῶν ἀπὸ τῆς ἀνωθεν εὐγενείας κατὰ τὴν τοῦ διαβόλου τυραννίδα εἰς τὸ τοῦ παρόντος βίου χαμαιτυπεῖον καταπεσοῦσάν ^k. Καὶ τούτων εὐρήσεις τῶν παραδειγμάτων τοὺς προφήτας πεπληρωμένους, ὅταν διαλέγωνται τῇ Ἱερουσαλήμ· καὶ γὰρ ἐκείνην εἰς πορνείαν ἐμπεσοῦσαν, πορνείαν τινὰ καινότεραν, καθὼς καὶ ὁ Ἰεζεκιὴλ φησι· *Πάσαις πόρνοις δίδοται μισθώματα, σὺ δὲ προσεδίδως μισθώματα, καὶ ἐγένετο ἐν σοὶ διεστραμμένον παρὰ τὰς λοιπὰς· καὶ πάλιν ἕτερος· Ἐκάθισαι προσδοκῶσα αὐτοὺς ὡσεὶ κορώνη ἡρημωμένη.* Ταύτην οὖν τὴν οὕτω πορνεύσαν ἀνακαλεῖται πάλιν ὁ Θεός. Καὶ γὰρ ἡ αἰχμαλωσία ἡ γενομένη, οὐ τιμωρίας τοσοῦτον ἦν, ὅσον ἐπιστροφῆς καὶ διορθώσεως· ἐπεὶ, εἰ κολάσαι αὐτοὺς καθάπαξ ἐδοίκετο ὁ Θεός, οὐκ ἂν πάλιν ἐπανήγαγεν οἴκαδε, οὐκ ἂν μείζονα καὶ λαμπροτέραν καὶ τὴν πόλιν καὶ τὸν ναὸν κατεσκεύαζεν· *Ἔσται γὰρ, φησὶν, ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν ἐμπροσθεν.* Εἰ δὲ τὴν πολλάκις ἐκπορνεύσαν οὐκ ἀπέκλεισε τῆς μετανοίας ὁ Θεός, πολλῶν μᾶλλον τῆς σῆς ἀνθέξεται ψυχῆς, τοῦτο πρῶτον πεισοῦσης τὸ πτώμα. Οὐδεὶς γὰρ, οὐδεὶς σωματῶν ἐραστῆς, κἂν σφόδρα ἢ μανικῶς, οὕτω τῆς ἐρωμένης τῆς αὐτοῦ ^m περικαίεται, ὡς ὁ Θεός τῆς σωτηρίας ἐφίεται τῶν ἡμετέρων ψυχῶν· καὶ τοῦτο ἐνεστὶ μὲν καὶ ἐκ τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν γινομένων ἰδεῖν, ἐνεστὶ δὲ καὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν. Ὅρα γοῦν, καὶ ἐν

ⁱ Sic aliquot mss. et Savil. Hac recipimus pro eo quod legebatur, τῆς δουλείας. ^l *Εἶπ.*

^h Savil. et duo ἀνεδεξάμεθα.

^j Aliquot mss. καὶ σκιαγραφίαις τοῦτο ἐκδιδόαμεν ἑαυτοῖς. Montf., ex Morel., καὶ σκ. τοῦτο ἐκδικούμεν ἑαυτοῖς Mox ἐπειδὴ... sive καί, et στροφῆς loco γραφαῖς. Savil. scripturam secuti sumus, servatis tamen verbis καὶ τοῖς σπουδαίοις. ^l *Εἶπ.*

^k Savil. et quidam mss. ἕτερον τι ἐν τῷ βίῳ, εἰ τοῦτο τό.

^l Duo mss. στέγους. *Infra Savil. et unus cod. εὐγενείας καὶ εὐπρεπείας.*

^m Savil. et unus cod. κατενεχθέντων. Paulo infra idem ἐκπεσοῦσαν.

ⁿ Savil. et quatuor mss. ὡς ἡ κορώνη ἐν ἐρήμῳ μένει.

τοῖς προσιμίοις τοῦ Ἱεραμίου, καὶ πολλαχοῦ δὲ τῶν προφητῶν, καταφρονούμενον αὐτὸν καὶ ὑπερορώμενον, καὶ πάλιν ἐπιτρέχοντα καὶ διώκοντα τὴν φιλίαν τῶν ἀποστρεφόμενων αὐτὸν ὅπερ καὶ αὐτὸς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἐδήλου λέγων· Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα ^a τοὺς προφῆτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν, ποσάνικς ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ἐπισυναγαγεῖς δρυὶς τὰ νοσσία αὐτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτῆς, καὶ οὐκ ἠθέλησατε; Καὶ ὁ Παῦλος δὲ Κορινθίους ἐπιστέλλων ἔλεγεν· Ὅτι θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν, καὶ θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς. Ὑπὲρ Χριστοῦ οὖν πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ. Τοῦτο καὶ πρὸς ἡμᾶς εἰρηθαι νόμιζε νῦν. Οὐ γὰρ ἀπιστία μόνον, ἀλλὰ καὶ βίος ἀκάθαρτος τὴν ἀπεικτὴν ταύτην ἐχθραν ἱκανὸς ἐργάσασθαι. Τὸ γὰρ φρόνημα, φησὶ, τῆς σαρκὸς, ἐχθρα εἰς Θεόν. Καταλύσωμεν οὖν τοῦτο τὸ διάφραγμα, καὶ διέλωμεν, καὶ θῶμεν νεκρὸν, ἵνα τῆς μακαρίας τύχωμεν καταλλαγῆς, ἵνα γενώμεθα πάλιν ἐπέραστοι καὶ ^b ποθεινοὶ τῷ Θεῷ. [22] εἰδ'. Οἶδα ὅτι θαυμάζεις τὴν Ἐρμιόνης ὥραν νῦν, καὶ τῆς εὐμορφίας ἐκείνης οὐδὲν ὅμοιον κρίνεις ἐπὶ τῆς γῆς εἶναι: ἀλλ' ἐὰν θέλης, ὦ φίλε, τοσοῦτον αὐτῆς εὐπρεπέστερος ἔσῃ καὶ ὡραιότερος, ὅσῳ τῶν πηλίνων οἱ χρυσοὶ βελτίους ἀνδριάντες εἰσίν. Εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ σώματος ^c ὃν τὸ κάλλος οὕτω τὰς τῶν πολλῶν ἐκπλήττει ψυχὰς καὶ ἀναπτεροῖ, ὅταν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦτο ἀποστήλη, τί ἴσον τοῦ οὕτω καλοῦ καὶ ὡραίου γένοιτ' ἂν; Ἡ μὲν γὰρ τούτου τοῦ κάλλους ὑπόστασις οὐδὲν ἕτερον ἐστίν, ἢ φλέγμα καὶ αἷμα καὶ βεῦμα καὶ χολή καὶ τροφῆς διαμασηθείσης χυλός. Τούτοις γὰρ καὶ ὀφθαλμοὶ καὶ παρειαὶ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα ἄρδεται: καὶ μὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν δέξεται τὴν ἄρδειαν ἐκείνην, ἀπὸ τῆς γαστρὸς καὶ τοῦ ἥπατος ἀνιούσαν, τοῦ δέρματος παρὰ τὸ προσῆκον ὑφίστανοντος, τῶν τε ὀφθαλμῶν κοιλαινομένων, εὐθὺς ἢ ἅπαντα ἀφίπταται τῆς ὀφθαλμοῦ ὥστε, ἂν ἐννοήσῃς τί μὲν τῶν καλῶν ἔνδον ἀπόκειται ὀφθαλμῶν, τί δὲ τῆς εὐθείας βίνδος, τί δὲ καὶ τοῦ στόματος καὶ τῶν παρειῶν, οὐδὲν ἕτερον ἢ τάφρον κεκονιαμένον εἶναι φήσεις τοῦ σώματος τὴν εὐμορφίαν: τσαύτης τὰ ἔνδον ἀκαθαρσίας ἐστὶ μεστά. Εἶτα βάκος μὲν ἰδῶν ἔχον τι τούτων, οἶον ἢ φλέγμα ἢ σίελον, οὐδὲ ἀκροῖς ψαῦσαι τοῖς δακτύλοις ὑπομένεις, ἀλλ' οὐδὲ ἰδεῖν ἀνέχῃ: πρὸς δὲ τὰ τιμειὰ τούτων καὶ τὰς ἀποθήκας ἐπτόησαι; Ἄλλ' οὐ τό γε σὸν κάλλος τοιοῦτον ἦν, ἀλλ' ὅσον τῆς γῆς βελτίων ὁ οὐρανός: μᾶλλον δὲ καὶ πολλῶν τούτου λαμπρότερόν τε καὶ ἀμεινον. Ψυχὴν γὰρ καθ' ἑαυτὴν σώματος μὲν γεγυμνωμένην οὐδεὶς εἶδεν ^d οὐδαμοῦ ὅμως δὲ καὶ οὕτως ἐτέρωθεν σοὶ παραστήσει τὸ ταύτης κάλλος πειράσομαι ἀπὸ τῶν δυνάμεων τῶν μειζόνων. Ἄκουσον γοῦν πῶς τὸν ἄνδρα τῶν ἐπιθυμιῶν ἢ τούτων ὡραιότης ἐξέπληξε: βουλόμενος γὰρ αὐτῶν παραστήσει τὸ κάλλος, καὶ οὐκ ἔχων σῶμα τοιοῦτον εὐρεῖν, ἐπὶ τὰς μεταλλικὰς ὕλας κατέφυγε, καὶ οὐδὲ ταύταις ἤρκεσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῆς ἀστραπῆς λαμπρότητα εἰς τὸ ὑπόδειγμα παρελάμβανεν. Εἰ δὲ μὴ καθαρὰς μηδὲ γυμνὰς φήναςαι τὰς ἑαυτῶν οὐσίους ἐκεῖναι, ἀλλ' ἀμυδρῶς σφόδρα καὶ συνεσκιασμένως, ὅμως οὕτω διέλαμψαν, ὁποίας αὐτὰς εἰκὸς παντὸς ἀπηλλαγμένης παραπτώματος φαίνεσθαι; Τοιοῦτόν τι καὶ περὶ τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς φαντάζεσθαι χρή· Ἔσονται γὰρ, φησὶν, ἰσάγγελοι. Καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων δὲ τὰ κουφότερα καὶ λεπτότερα καὶ

πρὸς τὴν ἐπὶ τὰ αἰώματα φέρουσαν ἔδῃ ἀνακεχωρηκότα, πολλῶν μᾶλλον βελτίων καὶ θαυμαστότερα τῶν ἐτέρων ἐστὶ. Τῆς γοῦν γῆς ὁ οὐρανός, καὶ τοῦ ὕδατος τὸ πῦρ, καὶ οἱ ἀστέρες τῶν λίθων εἰσὶν ὡραιότεροι: καὶ τὴν ἴριν δὲ πολλῶν πλέον ἴων καὶ βόδων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς θαυμάζομεν ἀνθῶν. Καὶ ὅλως, εἴ γε ἐνὴν τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς τὸ τῆς ^e ψυχῆς κάλλος ἰδεῖν, κατεγέλασας ἂν τῶν σωματικῶν ὑποδειγμάτων τούτων, οὕτως ἀσθενῶς ἡμῖν τὴν τῆς ψυχῆς παραστησάντων ὡραιότητα. Μὴ δὴ τοιοῦτου κτήματος μηδὲ τσαύτης μακαριότητος ἀμελήσωμεν, καὶ μάλιστα ^f ὅτε εὐχολοὸς ἡμῖν [23] ἢ ἐπάνοδος πρὸς ἐκεῖνο τὸ κάλλος ταῖς τῶν μελλόντων ἐλπίσι γίνεται. Τὸ γὰρ παραυτίκα ^g, φησὶν, ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται, μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα: τὰ γὰρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα αἰώνια. Εἰ δὲ αἱ θλίψεις οἷας οἶδας ^h ἐλαφρὰς ἐκάλεσε καὶ κούφας ὁ μακάριος Παῦλος, διὰ τὸ μὴ σκοπεῖν τὰ βλεπόμενα, πολλῶν μᾶλλον τὸ παύσασθαι ἀσελγαίνοντα φορητόν. Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοὺς κινδύνους σε καλοῦμεν τέως ἐκεῖνους, οὐδὲ ἐπὶ τοὺς θανάτους τοὺς καθημερινούς, τὰς πληγὰς τὰς συνεχεῖς, τὰς μάστιγας, τὰ δεσμὰ, τὴν πρὸς τὴν οἰκουμένην ἀπέχθειαν, τὸ παρά τῶν οἰκείων μῖσος, τὰς ἀγρυπνίας τὰς ἐπαλλήλους, τὰς ὀδοιπορίας τὰς μακρὰς, τὰ ναυάγια, τὰς τῶν ληστῶν ἐφοδούς, τὰς παρά τῶν συγγενῶν ἐπιβουλάς, τὰς ὑπὲρ τῶν φίλων ὀδύνας, τὸν λιμὸν, τὸν κρυμὸν, τὴν γυμνότητα, τὴν πύρωσιν, τὴν ἀθυμίαν τὴν ὑπὲρ τῶν αὐτοῦ, τὴν ὑπὲρ τῶν οὐκ αὐτοῦ. Οὐδὲν τούτων ἀπαιτοῦμεν τέως, ἀλλὰ μόνον τοσοῦτον ἀξιούμεν, τῆς ἐπαράτου δουλείας ἀπαλλαγῆναι, καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἐλευθερίαν ἐπανελθεῖν, ἐννοήσαντα καὶ τὴν ἐκ τῆς ἀσελείας κόλασιν, καὶ τὴν ἐκ τοῦ προτέρου βίου τιμὴν. Τὸ μὲν γὰρ τοὺς ἀπιστοῦντας τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ βραθύμως διακείσθαι, καὶ μηδέποτε ἐν τοιοῦτῳ γενέσθαι φόβῳ, θαυμαστὸν οὐδὲν τὸ δὲ ἡμᾶς τοὺς περὶ τῶν ἐκεῖ ^h μᾶλλον ἢ τῶν ἐνταῦθα πεπεισμένους οὕτως ἀθλίως διάγειν καὶ ταλαιπώρως, καὶ μηδὲν ὑπὸ τῆς μνήμης πάσχειν ἐκεῖνων, ἀλλ' εἰς ἐσχάτην ἀναισθησίαν καταπεσεῖν, τοῦτο πολλῆς ἀλογίας γέμον ἐστίν. Ὅταν γὰρ οἱ πιστεύοντες τὰ τῶν ἀπίστων πράττωμεν, μᾶλλον δὲ κακείνων ἀθλιώτερον διακείσῃμεθα ⁱ (εἰσὶ γὰρ ἐν αὐτοῖς οἱ κατὰ τὴν τοῦ βίου διέλαμψαν ἀρετήν): τίς ἐστὶ ἡμῖν παράκλησις, ποία συγγνώμη λοιπόν; Καὶ ναυαγίῳ μὲν περιπεσόντες πολλοὶ τῶν ἐμπόρων, οὐκ ἀνέπεσον ⁱ, ἀλλὰ πάλιν ἐπέβησαν τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, καὶ ταῦτα οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν βραθυμίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν πνευμάτων ἀνάγκην τῆς ζημίας γεγενημένης αὐτοῖς: ἡμεῖς δὲ οἱ περὶ τοῦ τέλους θαρρεῖν ἔχοντες, καὶ ἀκριδῶς εἰδότες, ὅτι μὴ βουλομένων ἡμῶν, οὔτε ναυάγιον, οὔτε περὶ τὸ τυχόν ἡμῖν ἢ ζημία συμβήσεται, οὐχ ἀφόμεθα πάλιν αὐτῶν καὶ ἐμπορευσόμεθα καθάπερ καὶ τὸ πρότερον, ἀλλὰ κεισόμεθα ἀργοῦντες καὶ τὰς χεῖρας παρ' ἑαυτοῖς ἔχοντες; Καὶ εἴθε παρ' ἑαυτοῖς μόνον, καὶ μὴ καθ' ἑαυτῶν, ὅπερ λαμπρὰς μανίας ἐστὶ. Καὶ γὰρ εἴ τις τῶν πυκτευόντων, τὸν ἀνταγωνιστὴν ἀφείξῃ, κατὰ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τρέποι τὰς χεῖρας, καὶ τὴν οἰκείαν ὄψιν συγκόπτει, οὐ μετὰ τῶν μαινομένων αὐτὸν κατατάξομεν ^k, εἰπέ μοι; Ὑπεσκέλισεν ἡμᾶς ὁ διά-

^e Sic Savil. et quatuor mss. Morel. et alii eis τὸ τῆς.

^f Regius unus: Καὶ μάλιστα εἰδότες ὅτι εὐχολοὸς ἡμῖν ἢ πρὸς ἐκεῖνο τὸ κάλλος ἐπάνοδος ταῖς τῶν μελλόντων ἐλπίσι γίνεται. Καὶ ὅτι τοῦτο ἀληθές, ἀκούε τοῦ Παύλου τοῦτο ἡμῖν δηλοῦντος δι' ὧν Κορινθίους γράφει: «Τὸ γὰρ παραυτίκα»

^g Savil. et unus cod. ἄς οἶδας. Alius ei δὲ αἱ θλίψεις ἐλαφραὶ, ἄς ἐκεῖνος ἀπληθήμησε διὰ τὸ μὴ σκοπεῖν.

^h Aliquot mss. ὑπὲρ τῶν ἐκεῖ.

ⁱ Aliquot mss. διακείσθαι. Savil. διακείσῃμεθα sine δὲ post μᾶλλον. Et mox habet τίς οὖν ἐστὶ.

^j Quidam mss. ἀνέπεσον.

^k Sic unus cod. et Savil., Morel. κατατάσσονται. Mox Colb.

^a Aliquot mss. ἀποκτείνασα.

^b Savil. et unus cod. πάλιν ἐράσμινοι, ἐπέραστοι καί.

^c Sic omnes fere mss. cum Sav. Mor. vero ei δὲ τοῦ σώματος.

^d Sic Sav. et quatuor mss. Morel. vero ei alii οὐδεὶς οἶδεν. Mox unus cod. et Sav. in marg. πειράσομαι. Πόθεν οὖν ἐπιδειξομαι ταῦτα, ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν δυνάμεων. Καὶ ἀκούε πῶς. Τὸν τῶν

clarat his verbis : *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluitis (Matth. 23. 37)?* Et Paulus in Epistola ad Corinthios dicebat : *Quoniam Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi, non reputans illis delicta ipsorum, et posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo (2. Cor. 5. 19. 20).* Hæc ad nos nunc dicta putato : non enim incredulitas tantum, sed etiam vita immunda odiosam hanc inimicitiam excitare potest : *Nam sapientia carnis, inquit, inimicitia est Deo (Rom. 8. 7).* Destruamus igitur hoc septum, ac diruamus mortuumque ponamus, ut beatam reconciliationem adipiscamur, ut reddamur iterum amabiles et desiderabiles Deo.

14. *Theodorus Hermiones amore captus.* — Scio te nunc Hermiones formam mirari, nihilque in terris ejus pulchritudine par esse putare. Verum si velis, o amice, tanto illa elegantior et pulchrior eris, quanto luteis aureæ statuæ. Nam si in corpore pulchritudo multorum animos ita percellit et excitat, quando ea in anima refulserit, quid hujusmodi specie; ac pulchritudini simile fuerit? Siquidem hujus pulchritudinis substantia nihil aliud est, quam phlegma, sanguis, humor, bilis, et cibi mansi succus. His quippe rebus oculi, genæ et reliqua membra irrigantur : quod si irrigationem hujusmodi a ventre et a jecore promanantem non quotidie accipiant, cute indecoremarcescente, oculisque depressis, oris species tota continuo avolat. Ita ut si consideres, quæ pulchritudo insit oculis, quæ recte compositis naribus, quæ corpori et genis, nihil aliud esse corporis pulchritudinem dicas, quam sepulchrum dealbatum : tanta nempe intus sorde plenum est. Deinde pannum si videris intinctum hujusmodi rebus, pituita videlicet aut fluore, ne extremis quidem digitis contingere, imo nec respicere audes : et tamen hujusmodi rerum conclavia et apothecas plurimi facis? At pulchritudo tua non hujusmodi erat, sed ita præstantior illa, ut cœli terram antecellunt ; imo cœlis ipsis multo splendidior et melior. Animam quippe nudatam corpore nemo hactenus vidit : aliunde tamen ejus tibi pulchritudinem demonstrare tentabo, a potentiis nimirum majoribus. Audi igitur quomodo virum desideriorum¹ illarum decor perculserit : cum vellet enim earum pulchritudinem declarare, nec posset corpus his simile reperire, ad metallicam materiam confugit, neque his contentus, fulguris splendorem in exemplum attulit. Etsi autem illæ non puram nudamque substantiam suam ostenderint, sed obscure admodum, ac velut in umbris, ita tamen resplenduerunt, ut eas apparere verisimile est cum omne velamentum remotum fuerit. Tale quidpiam de pulchritudine ani-

mæ cogitare oportet. *Erunt, inquit, sicut angeli (Luc. 20. 36).* In corporibus quoque ea, quæ leviora et tenuiora sunt, quæque per viam feruntur ad incorporea tendentem, longe præstantiora et mirabilia cæteris habentur. Cælum igitur terris, ignis aquis, stellæ lapidibus pretiosis, longe speciosiora sunt : iridem multo magis, quam violas, rosas cæterosque omnes terræ flores admiramur. In summa si posses animæ pulchritudinem oculis corporeis intueri, corporea hæc exempla derideres, usque adeo tenuiter nobis animæ formam decoremque delineant. Ne, quæso, talem possessionem, et hujusmodi felicitatem negligamus : cum maxime facilis nobis aditus ad illam pulchritudinem detur per spem futurorum¹. *Momentaneum enim, inquit, et leve tribulationis nostræ supra modum in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur : quæ enim videntur temporalia sunt ; quæ autem non videntur, æterna (2. Cor. 4. 17).* Quod si tribulationes, quas nosti, leves vocavit beatus Paulus, quia non respicitur ad ea quæ videntur, multo levius et facilius erit libidinem sedare. Nondum enim ad pericula te illa vocamus, non ad mortes quotidianas, non ad plagas frequentes, verbera, vincula, inimicitias cum orbe terrarum, non ad odia domesticorum, non ad vigilias frequentes, longas peregrinationes, naufragia, latronum incursus, cognatorum insidias, dolores amicorum causa ; non ad famem, frigus, nuditatem, exustionem, mœstiliam pro rebus sive tuis, sive non tuis. Nihil horum jam postulamus ; sed id solum rogamus, a maledicta servitute libera te, et ad pristinam libertatem revertare, tecum reputans et libidinis pœnas, et debitum pristinæ virtuti tuæ præmium. Nam quod increduli circa resurrectionem segniter affecti sint, nec umquam inde metum suscipiant, nihil certe mirum est : sed quod nos qui de futuris magis quam de præsentibus rebus persuasi sumus, tam misere degamus, tam calamitose, nulloque sensu ex earum memoria afficiamur, sed in extremam incuriam delabamur, id sane amentix plenum est. Si enim nos fideles eadem quæ infideles illi facimus, imo miserabilius quam illi affecti sumus (non desunt enim inter illos, qui humana virtute claruerint) : quæ nobis erit consolatio, quæ demum venia? Multi quidem mercatores naufragium passi non animo conciderunt, sed eadem institere via; quamquam id damni non ex segnitie evenerit sibi, sed vi ventorum : nos autem, quibus de bono fine semper sperare licet, cum probe sciamus, neque naufragium, neque detrimenti quilibet invitis nobis obventurum esse, annon rem aggrediemur? annon eandem, quam prius, mercaturam resumemus, sed supini consertis apud nos manibus jacebimus? Et utinam apud nos tantum, et non etiam contra nos, quod apertæ insanix est. Nam si quis pugil omissio adversario, in caput suum manus converteret faciemque suam contunderet, annon eum inter furiosos annumerarem? Sup-

¹ Unus codex et savil. in margine, *tentabo. Unde igitur id demonstrabo? a cælestibus potentiis. Et audi quomodo supernaturalibus viam desideriorum . . .*

¹ Regius unus *scribit: Et quod hoc verum est, audi Paulum: illud nobis demonstrantem iis quæ ad corinthios scribit.*

plantavit eos diabolus ac dejecit : quapropter resurgere oportet, curareque ne abripiamur, neve nos præcipites demus, neu ejus plagis alias a nobis ipsis illatas adjiciamus. Siquidem beatus David in lapsum decidit tuo similem, imo et alium adjecit, nempe homicidium. Quid igitur? num prostratus mansit? annon statim erexit se, strenueque bellum paravit contra inimicum? Imo ita fortiter ipsum debellavit, ut etiam mortuus progeniei suæ præsidio esset¹. Salomoni quippe ingens flagitium aggresso, et mille mortes promerito, propter David regnum integrum se relinquere dicit Deus his verbis : *Scindens scindam regnum tuum de manu tua, et dabo illud servo tuo. Verum in diebus tuis hoc² non faciam (3. Reg. 11. 11)*. Quare? *Propter David patrem tuum : de manibus filii tui illud accipiam*. Ezechiae quoque de summa rerum periclitanti, quamquam justus esset, propter beatum illum virum auxilium promisit : *Protegam, inquit, urbem hanc, ut serrem eam propter me et propter David puerum meum (4. Reg. 19. 34)*. Tanta test pœnitentiæ virtus. Porro si ea, qua tu nunc, sententia fuisset, Deum non posse deinceps placari : et si intra se dixisset, Honore magno me affecit Deus, inter prophetas constituit, in contribules imperium tradidit, sexcentisque me periculis exemit : quomodo post tot beneficia lapsus, et extrema ausus facinora, possim eum denuo mihi propitium reddere? si hæc in mente habuisset, non solum ea, quæ postea recte gessit, non effecisset, sed etiam priora pessum dedisset.

15. *Animæ morbi quilibet semper curari possunt.* — Neque enim solum³ corporis, sed etiam animæ vulnera inducunt mortem. Attamen eo insipientiæ venimus, ut illa diligentè curemus, hæc negligamus : quamquam corpus insanabili sæpe morbo laboret, nihil tamen de salute desperamus : ac licet medici frequenter dicant, morbo non posse remedium afferri, instamus nihilominus rogantes, aliquam vel tantillam afferri consolationem : in morbis autem animæ, quorum nulli insanabiles sunt, quippe qui a naturæ necessitate non procedant, ac si alienæ essent infirmitates⁴, perinde negligenter agimus, imo desperamus : atque ubi natura morbi deploratam valetudinem esse suadet, ac si spes esset multa salutis, curam adhibemus ; ubi vero nulla desperandi causa, despondemus animum, et ab omni cura absistimus : usque adeo majorem corporis, quam animæ, rationem habemus. Quapropter ne corpus quidem servare possumus. Nam qui quod præcipuum est negligit, et in minoribus omnem sollicitudinem ponit, utraque destruit et perdit : qui autem ordinem servat, et quod prius est maxime curat, etiamsi quod posterius est negligat, per salutem illius hoc etiam conservat. Id vero Christus nobis⁵ declarat his verbis : *Nolite timere eos*

qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere ; sed potius timete eum qui potest et animam et corpus perdere in gehenna (Matth. 10. 28). Numquid jam tibi persuasum est nunquam de animæ morbis quasi insanabilibus desperandum esse, an vero necessum est et alia adhibere ratiocinia? Quantumlibet enim ipse animum despondeas, nos nunquam de te desperabimus : neque id quod aliis vitio vertimus, ipsi admitteremus ; licet non par et æquale sit, aliquem de seipso desperare, aut alium de ipso⁶. Nam qui de alio talem habet opinionem, cito veniam obtinebit ; qui autem de seipso, non item. Quare? Quia ille quidem ejus studium et pœnitentiam in potestate non habet : sed ipse solus obtinet. Nihil magis tamen ideo de te desperabimus, etiamsi tu milles animum despondeas : fortasse enim, fortasse inquam, aliquis ad virtutem regressus, aliqua pristinae vitæ redintegratio dabitur. Audi sequentia. Ninivite audito propheta vehementer comminante, *Adhuc tres dies, et Ninive subvertetur (Jon. 3. 4)*, ne ita quidem animo conciderunt, sed etiamsi nulla de Deo exorando spes videretur esse, impotius contrarium ex oraculo suaderetur (non enim cum distinctione quapiam id dictum fuerat, sed apertum decretum erat) ; nihilo tamen minus pœnitentiam exhibuere dicentes : *Quis scit num pœnitentiam aget, et exorabitur Deus, et avertetur ab ira furoris sui, et non peribimus? Et vidit Deus opera eorum, quod perversi essent a viis suis malis. Et pœnituit Deus super malitia, quam dixerat se facturum, et non fecit (Ibid. 9. 10)*. Quod si homines barbari et indocti tantum potuerunt intelligere, multo magis nos id facere oportet, qui divinis dogmatibus eruditi sumus, et multa hujusmodi exempla tam verbis quam operibus exhibita vidimus. *Non enim, inquit, sunt consilia mea sicut consilia vestra, neque viæ meæ sicut viæ vestræ ; sed quantum distat cælum a terra, tantum distant cogitationes meæ a cogitatione vestra, et consilia mea a consiliis vestris (Isai. 55. 8. 9)*. Si vero famulos nostros qui sæpe deliquerint, cum promittunt se meliores futuros, et admittimus et in pristinum honorem restituimus, imo frequenter majorem ipsis fiduciam damus, multo magis id facturum ille est. Nam si ideo nos fecisset ut supplicio afficeret, jure desponderes animum ac de salute tua dubitares : si vero non alia de causa quam bonitate sua motus, nos creaverit, ut æternis fruamur bonis, atque ideo omnia agit et operatur a prima usque ad præsentem diem, quid nos ad eam dubitationem impellat? Illum vehementer offendimus, et quantum alius nemo? at ideo maxime a præsentibus absistere oportet, et pœnitentiam de præteritis agere magnaque mutationem exhibere. Neque enim ea, quæ perpetrare ausi sumus, illum⁷, tam possunt irritare, quam quod nolimus demum respiscere. Nam peccare quidem, humanum est ; at in peccatis perse-

¹ Unus Ms., esse posset. Savil. post, mortuus, addit, beatus.

² Savil. et aliquot Mss., hæc.

³ Aliquot Mss., sola vulnera.

⁴ Savil. et unus Codex habeat, aliena mala.

⁵ Sic Savil. et omnes pene Mss. in Edit. Morei. deest, verbis.

⁶ Quidam, aliquem de se ipso et de alio desperare.

⁷ In Savil. et uno codice deest, illum, et infra post, possunt, adjicitur, fecim.

θολος και κατέβαλεν ούκουν αναστηναι δεϊ, ούχ υποσύρε-
σθαι πάλιν, και κατακρημνιζειν εαυτους, και ταϊς παρ'
εκεινου πληγαϊς προστιθεναι τας παρ' εαυτων. Και γαρ
και ο μακαριος Δαυιδ επεσε πτωμα τοιουτον, υπερ και συ
νυν. και ου τουτο μονον, αλλα και ετερον εφεξης, το του
φόνου λεγω. Τι ουν; εμεινε κειμενος; ουχι δε εθεως ανεστη
δυναμει πάλιν, και παρετάξατο προς τον εχθρον; Ουτοι: [24]
μεν ουν γενναίως^a αυτον καταπάλαισεν, ως και τελευτή-
σαντα προστήναι^{*} των εκχόνων αυτου. Τω γαρ Σολομωντι
την μεγάλην παρανομίαν τολμηκότι και μυρίων αξίω
γενομένω θανάτων, διὰ τον Δαυιδ ο θεός φησιν αφείναι αυ-
την την βασιλείαν ολόκληρον, ουτως λέγων. Διαθήξω σου
εκαίω τήν βασιλείαν σου εκ χειρός σου, και δώσω αυ-
την^b τω δούλω σου. Πλην εν ταϊς ημέραις σου ου ποιή-
σω τουτο. Διὰ τι; Διὰ Δαυιδ τον πατέρα σου. εκ χειρός
του υιου σου λήψομαι αυτήν. Και τω Έζεκια δε μέλλοντι
κινδυνεύειν^c υπέρ των εσχάτων καιτοι γε οντι δικαίω, πάλιν
διὰ τον μακαριον εκεινον ελεγε βοηθειν. Υπερασπιω γαρ.
φησιν, υπέρ της πόλεως ταύτης του σώσαι αυτήν δι'
εμε και διὰ Δαυιδ τον παιδα μου. Τοσαύτη της μετανοίας ή
ισχύς. Εί δε εκεινος ταυτα εβουλεύσατο, απερ και συ νυν, οτι
λοιπον αδύνατον εξιλειύσασθαι τον θεον, και ει εν εαυτω
εΐπεν, Έπίμησέ με τιμήν μεγάλην ο θεός, και εις προφήτας^d
εταξε, και την αρχήν των ομοφυλων ενεχειρισε, και μυρίων
κινδύνων εξήρπασε, πως ουν δυνησομαι μετά τοσαυτας ευ-
εργεσίας προσκεκρουκώς, και^e τα των εσχάτων τολμήσας,
Γλω καταστῆσαι πάλιν αυτον; ει ταυτα ενενόησεν, ου μονον
τα μετά ταυτα ουκ αν επραξεν, αλλα και τα πρότερα επ-
έτριψεν αν.

ι^e. Ουδὲ γάρ τὰ ἐν τοῖς σώματι τραύματα μόνον θάνατον
εργάζεται ἀμελούμενα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς· ἀλλ' ὅμως
εἰς τοσοῦτον ἀνοίας ἠλάσαμεν ἡμεῖς, ὡς ἐκεῖνον μὲν ἐπι-
μελεῖσθαι σφοδρῶς, τούτων δὲ ὑπερορθῶν· καίτοι ἐπὶ μὲν ἱ
τοῦ σώματος ἀνιάτα πολλάκις πολλὰ συμβαίνειν εἰκός,
καὶ οὐδὲν ἀπαγορεύομεν, ἀλλὰ συνεχῶς τῶν ἰατρῶν λε-
γόντων ἀκούοντες, ὅτι τοῦτο τὸ πάθος ἀφανίσαι φαρμάκοις
οὐκ ἔνι, ὅμως ἐπιειμέμεθα παρακαλοῦντες παραμυθίαν γοῦν
τινα ἐπινοῆσαι μικράν· ἐπὶ δὲ τῶν ψυχῶν, ἔνθα οὐδὲν ἐστὶν
ἀνιάτου νόσημα· οὐδὲ γὰρ ὑπὸ τῆς φύσεως ἀνάγκη
ἐστὶν· ἐνταῦθα ὡς ἀλλοτρίων ὄντων^b τῶν παθῶν, οὕτως
ἀμελοῦμεν καὶ ἀπογινώσκομεν· καὶ ἔνθα μὲν ἡ τῶν νοση-
μάτων φύσις εἰς ἀπόγνωσιν ἡμᾶς ἐμβάλλειν εἴωθε, καθά-
περ τῶν πολλῶν ἐλπίδας ἐχόντιον ὑγείας ἐπιμελούμεθα·
ἐνθα δὲ οὐδὲν ἐστὶν ὧν ἀπαγορεύσαι χρῆ, ὡσπερ τῶν ἀπ-
εγνωσμένων ἀφιστάμεθα καὶ παραμελοῦμεν· τοσοῦτον
πλείονα τοῦ σώματος, ἢ τῆς^c ψυχῆς λόγον ἔχομεν.
Διὰ τοῖς τοῦτο οὐδὲ τὸ σῶμα διασωσαι δύναμεθα. Ὁ μὲν
γὰρ τοῦ προηγούμενου παραμελῶν, καὶ περὶ τὰ ἐλάττονα
πᾶσαν τὴν σπουδὴν ἐπιδεικνύμενος, ἀμφοτέρω καταλύει
καὶ ἀπόλλυσιν· ὁ δὲ τὴν τάξιν φυλάττων, καὶ τὸ κυριώτε-
ρον διασώζων καὶ θεραπεύων, κἂν ἀμελήσῃ τοῦ δευτέρου,
διὰ τῆς τοῦ πρώτου σωτηρίας καὶ τοῦτο διέσωσεν. Ὅπερ

^a Savil. καὶ οὐ διανεστή, πάλιν καὶ παρ. π. τ. ἐχθρόν; οὐ
μενοῦν· ἀλλ' ἤλατο καὶ γενναίως.

^b Tres mss. αυτον καταπάσαν [κατεπάτησεν?]. Pergil unus
ὡς δυναθῆναι καὶ τελευτήσαντα. Savil. post τελευτήσαντα addit
τον μακαριον.

^c Savil. et aliquot mss. ταυτα.

^d Duo mss. περι των. Mox unus επαγγελεται βοηθειν.

^e Savil. et aliquot mss. ενεταξε.

^f Unus τὰ των εχθρων τολμήσας, Γλων ποιῆσαι πάλιν αυτον. Ει
ταυτα ενενόησεν, εμεινεν αν εν τη πληγη, ανιάτα νοσων, και ου
μονον τα. Savil. autem και τα των ανισχιστων τολμήσας, Γλω
πάλιν καταστῆσαι αυτον; ει ταυτα ενενόησεν, εμεινεν αν εν τη
πληγη ανιάτα νοσων. Ουδὲ γάρ τὰ ἐν τοῖς σώματι μόνον. Infra unus ha-
bet τὰ πρότερα ἀπέβριψεν αν. Mox aliquot mss. τραύματα μόνον.

^g Savil. et unus cod. ἐπὶ μὲν των σωματων. Ibid. πολλά
deest in quibusdam mss.

^h Savil. et unus codex των κακων.

ⁱ Savil. et unus codex σώματος; οἱ ἄλλοι τῆς ψυχῆς. Paulo post
fidem περι τῶν ἐλαττων ἀποκτείνω.

καὶ ὁ Χριστὸς ἡμῖν ἰ παρακλήτων εἶπε· Μὴ φοβηθῆτε
ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ
δυναμένω ἀποκτεῖναι φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυ-
νάμενον [25] καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἰ ἐν
κενήτῃ. Ἄρα σε πείθομεν, ὅτι οὐδέποτε τῶν τῆς ψυχῆς
ὡς ἀνιάτων ἀπογινώσκειν δεῖ παθῶν, ἢ καὶ ἐτέρους πάλιν
λογισμοὺς ἀνακινῆσαι χρῆ; Κἂν γὰρ μυριάκις ἀπογνώσ-
σεαυτοῦ, ἡμεῖς οὐκ ἀπογνωσόμεθα σου ποτέ, οὐδὲ ὑπερ
ἐτέροις ἐγκαλοῦμεν, αὐτοὶ πεισόμεθα· καίτοι γε οὐκ ἔστιν
ἴσον αὐτὸν τινα ἀπελπίζειν εαυτὸν, καὶ ἕτερον^k αὐτόν.
Ὁ μὲν γὰρ ὑπερ ἐτέρου ταύτην ἔχων τὴν ὑπόνοιαν, κἂν
συγγνωσθεῖται ταχέως· ὁ δὲ αὐτὸς περὶ εαυτοῦ, οὐκέτι. Τί
δήποτε; Ὅτι αὐτὸς ἰ μὲν οὐκ ἔστι κύριος τῆς ἐκεῖνου
σπουδῆς καὶ μετανοίας, τῆς δὲ εαυτοῦ τὴν ἐξουσίαν ἔχει
μόνος αὐτός. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἀπογνωσόμεθα σου,
κἂν μυριάκις σὺ τοῦτο πάθῃς· ἴσως γὰρ, ἴσως ἔσται τις
ἐπάνω πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν καταλλαγὴν τὴν πρὸς
τὸν πρότερον βίον^m. Ἄκουε δὲ καὶ τῶν ἐξῆς· Οἱ Νινευῖ-
ται τοῦ προφήτου διατεινομένου καὶ σαφῶς ἀπειλοῦντος
ἀκούσαντες, Ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὶ καταστρα-
φήσεται, οὐδὲ οὕτως ἀνέπεσονⁿ, ἀλλὰ καίτοι μὴ θαρ-
ρόντες ὅτι πείσοις τὸν θεόν, μᾶλλον δὲ καὶ τὸνναντίον
ἔχοντες ὑποπτεύειν ἀπὸ τοῦ χρησιμοῦ (οὐ γὰρ μετὰ
διορισμοῦ τινος εἴρητο τὸ λεχθὲν, ἀλλ' ἀπόφασις ἦν κα-
θαρά), καὶ οὕτω τὴν μετάνοιαν ἐπεδείκνυντο λέγοντες·
Τίς οἶδεν, εἰ μετανοήσει, καὶ παρακληθήσεται ὁ
θεός, καὶ ἀποστρέψει ἀπὸ ὀργῆς τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ,
καὶ οὐ μὴ ἀπολώμεθα; Καὶ εἶδεν ὁ θεός τὰ ἔργα αυ-
τῶν, ὅτι ἀπέστρεψαν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν πονηρῶν,
καὶ μετενόησεν ὁ θεός ἐπὶ τῇ κακίᾳ, ἢ ἐλάλησε τοῦ
ποιῆσαι αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἐποίησεν. Εἰ δὲ ἀνθρωποι
βάρβαροι καὶ ἀλόγιστοι τοσοῦτον ἠδυνήθησαν συνιδεῖν^o,
πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς ποῦτο ποιεῖν^p χρῆ, τοὺς τὰ θεῖα
δόγματα παιδευθέντας, καὶ τῶν τοιούτων παραδειγμα-
των καὶ ἐν ῥήμασι καὶ ἐν πράγμασι πολὺ τὸ πλῆθος ἐω-
ρακότας. Οὐ γὰρ, φησιν, εἰσὶν αἱ βουλαί μου ὡσπερ
αἱ βουλαὶ ὑμῶν, οὐδὲ αἱ ὁδοὶ μου ὡσπερ αἱ ὁδοὶ
ὑμῶν· ἀλλ' ἔσον ἀπέχει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τῆς γῆς, το-
σοῦτον ἀπέχει τὰ διανοήματά μου ἀπὸ τῆς διανοίας^q
ὑμῶν, καὶ αἱ βουλαὶ μου ἀπὸ τῶν βουλῶν ὑμῶν.
Εἰ δὲ ἡμεῖς τοὺς πολλάκις προσκεκρουκώτας τῶν οἰκε-
τῶν, ἐὰν ἐπαγγέλλωνται γίνεσθαι βελτίους, καὶ προσιέ-
μεθα καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς προτέρας ἄγομεν πιμῆς, πολ-
λάκις δὲ καὶ πλείονος αὐτοῖς τῆς παρρησίας μεταδιδό-
μεν· πολλῶ μᾶλλον αὐτός. Εἰ μὲν γὰρ διὰ τοῦτο ἐποίη-
σεν ἡμᾶς, ἵνα κολάσῃ, καλῶς ἂν ἀπεγνώχαις καὶ ἡμ-
φισθήτε οὐκ ὑπερ τῆς σωτηρίας τῆς εαυτοῦ· εἰ δὲ δι' οὐδὲν
ἕτερον ἢ δι' ἀγαθότητα μόνην ἡμᾶς ἐδημιούργησε, καὶ
ἵνα τῶν αἰωνίων ἀπολαύσωμεν καλῶν, καὶ πάντα ὑπερ
τούτου ποιεῖ καὶ πραγματεύεται ἐκ πρώτης ἡμέρας εἰς
τὸ παρὸν, τί ποτέ ἐστι τὸ ποιῶν ἐνδοιάζειν ἡμᾶς; Σφό-
δρα αὐτὸν παρωργίσασμεν, καὶ ὡς οὐδεὶς ἀνθρώπων ἕτε-
ρος; Οὐκοῦν διὰ τοῦτο μάλιστα ἀποστήναι δεῖ τῶν παρών-
των, καὶ μεταγῶναι ἐπὶ τοῖς προγεγεννημένοις, καὶ
πολλὴν ἐπιδειξασθαι τὴν μεταβολὴν. Οὐδὲ γὰρ οὕτως
αὐτὸν^q τὰ ἀπαξ τολμηθέντα ὑφ' ἡμῶν παροξῦναι δύ-

ⁱ Sic Savil. et omnes pene mss. In ed Morel. ἡμῖν deest. Unus
codex sic habet, διέσωσε. Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐμφαινὼν ελεγε.

^j Sic Savil. et mss. Morel. autem ἀποκτεῖναι.

^k Quisdam ἀπελπίζειν εαυτοῦ καὶ ἐτέρου.

^l Savil. et unus ὅτι οὕτος.

^m Sav. καὶ τὴν καταλλαγὴν τῆς προτέρας φιλίας καὶ τὸν πρότερον
βίον. Unus codex habet ἀρετὴν, καὶ ἀποκατάστασις πρὸς τὸν
πρότερον βίον. Ἄλλα καὶ ἐτέρωθεν σε παρακαλέσωμεν. Οἱ Νιν.
Ibid. aliquot mss. ἄκουε δή, non male, alii ἄκουε δέ.

ⁿ Quatuor mss. ανέπεσαν.

^o Alil. ἴδειν.

^p Sav. πολλῶ πλέον τούτου ποιεῖν ἡμᾶς.

^q ἴδεναι.

ναιτ' ἄν^a, ὡς τὸ μηδὲ θελήσαι [26] μεταβαλέσθαι λοιπόν. Τὸ μὲν γὰρ ἀμαρτεῖν ἴσως ἀνθρώπινον, τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τοῖς αὐτοῖς, τοῦτο οὐκ ἀνθρώπινον λοιπόν, ἀλλ' ὅλον σατανικόν. Ὅρα γὰρ ^b καὶ διὰ τοῦ προφήτου πῶς τοῦτο μᾶλλον ἐκείνου μέμφεται ὁ Θεός· *Καὶ εἶπον γὰρ, φησί, μετὰ τὸ πορνεῦσαι αὐτὴν ταῦτα πάντα, Πρὸς μὲ ἀνάστρεψον, καὶ οὐκ ἀνέστρεψε.* Καὶ ἐτέρωθι πάλιν τὴν πολλὴν βροπὴν, ἣν ἔχει πρὸς τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν, ἐπιδειξάμενος, ἐπειδὴ μετὰ τὰς πολλὰς παρανομίας ἐπιγγέιλαντο τὴν ὀρθὴν βαδίζειν ὁδὸν, ἀκούσας εἶπε· *Τίς δώσει εἶναι οὕτω τὴν καρδίαν αὐτῶν ἐν αὐτοῖς, ὥστε φοβεῖσθαι με καὶ φυλάσσεσθαι τὰς ἐντολάς μου πάσας τὰς ἡμέρας αὐτῶν, ἵνα εὖ ᾗ αὐτοῖς καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν δι' αἰῶνος;* Καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ διαλεγόμενος αὐτοῖς ἔλεγε· *Καὶ νῦν, Ἰσραὴλ, τί Κύριος ὁ Θεὸς αἰτεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ φοβεῖσθαι Κύριον τὸν Θεὸν σου, καὶ πορνεῦσθαι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, καὶ ἀγαπᾶν αὐτόν;* Ὅ τίνυν σπουδάζων φιλεῖσθαι ^c παρ' ἡμῶν, καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιῶν, καὶ μηδὲ τοῦ Μονογενοῦς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας φεισάμενος φιλίας, καὶ ὅτε δήποτε ἂν κατὰ ἄλλοι μὲν αὐτῷ τὸ πρᾶγμα τιθέμενος ἀγαπητόν, πῶς μετανοοῦντας οὐ δέξεται καὶ φιλήσει; Ἀκούε γοῦν καὶ διὰ τοῦ προφήτου τί φησί· *Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα ^d δικαιωθῆς.* Καὶ τοῦτο δὲ, ὑπὲρ τοῦ σφοδρᾶν γενέσθαι τὴν πρὸς αὐτόν φιλίαν, ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν. Ὅταν γὰρ ὁ φίλων πολλὰ παρὰ τῶν φιλουμένων ὑδρίσθεις μηδὲ οὕτω σθέση τὸν πόθον, δι' οὐδὲν ἕτερον εἰς μέσον ἐνεχθῆναι σπουδάζει ^e τὰς ὑβρεῖς ἐκείνας, ἀλλ' ἵνα τὸ στεῦρόν ^f αὐτοῦ τῆς φιλίας ἐπιδειξάμενος, εἰς πλείονα καὶ συντοκωτέραν ἐπισπάσῃται ἀγάπην ἐκείνους. Εἰ δὲ τὸ ὁμολογῆσαι τὰ ἀμαρτήματα τοσαύτην ἔχει τὴν παραμυθίαν, πολλῶ μᾶλλον τὸ διὰ τῶν ἔργων αὐτὰ ^g ἀπρηνέσθαι. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, ἀλλὰ τοὺς ἄταξ τῆς εὐθείας παρατραπέντας ὁδοῦ ἐπὶ τὰ πρότερα πάλιν ἐκώλυεν ἐπανελεῖν, οὐδεὶς ἂν τάχα, πλὴν ὀλίγων καὶ εὐαριθμητῶν σφοδρά, εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν εἰσηλθέ ποτε· νῦν δὲ τοὺς μάλιστα λάμπσαντας ἀπὸ τῶν πτωμάτων τούτων ὄντας εὐρήσομεν. Οἱ γὰρ πολλὴν ἐν τοῖς κακοῖς ἐπιδειξάμενοι τὴν σφοδρότητα, καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τὴν αὐτὴν ἐπιδειξόμενοι πάλιν, συνειδότες ὅσων ἐκρυπτοῦν ὄφλημάτων ὑπευθύνους κατέστησαν· ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς ἐδήλωσεν, ὅτε τῷ Σίμωνι περὶ τῆς γυναικῆς ἔλεγε· *Βλέπεις γὰρ, φησί, ταύτην ^h τὴν γυναῖκα; Εἰσηλθόν σου εἰς τὴν οἰκίαν, ὕδωρ ἐπὶ τοὺς πόδας μου οὐκ ἔδωκας· αὐτὴ δὲ τοῖς δάκρυσι τοὺς πόδας μου ἔβρεξε, καὶ ταῖς θριξίν αὐτῆς ἐξέμαξε. Φιλῆμά μοι οὐκ ἔδωκας· αὐτὴ δὲ ἅπ' οὐ εἰσηλθόν, οὐ διέλιπε καταφιλοῦσά μου τοὺς πόδας. Ἐλαίῳ οὐκ ἤλειψας τὴν κεφαλὴν μου, αὐτὴ δὲ μύρω ἤλειψε τοὺς πόδας μου. Οὐ χάριν λέγω σοι, ἀφῶνται αἱ ἀμαρτίαι αὐτῆς αἱ πολλαὶ, ὅτι ἠγάπησε πολὺ.* Ὡ δὲ ὀλίγον ἀφέεται, ὀλίγον ἀγαπᾷ. Εἶπε δὲ αὐτῇ· *Ἀφῶνται ⁱ σου αἱ ἀμαρτίαι.*

[27] ἰς'. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ διάβολος εἰδὼς, ὅτι οἱ τὰ μεγάλα ἐργασάμενοι κακὰ, ὅταν ἀρξῶνται μετανοεῖν, μετὰ πολλοῦ τοῦ τόνου τοῦτο πράττουσιν ἅτε εἰδότες τὰ πλημμε-

ληθέντα αὐτοῖς, δέδοικε καὶ τρέμει μήποτε ἀρχὴν τινα τοῦ πράγματος λάβωσι· μετὰ γὰρ τὸ λαβεῖν ἀκάθεκτοι λοιπόν εἰσι, καὶ πυρὸς δίχην ὑπὸ τῆς μετανοίας ἀναζέσαντες, χρυσοῦ καθαροῦ καθαρωτέρας τὰς ἑαυτῶν ἀπεργάζονται ψυχὰς, καθάπερ ὑπὸ τίνος πνεύματος σφοδροῦ τοῦ συνειδότες καὶ τῆς μνήμης τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων εἰς τὸν τῆς ἀρετῆς λιμένα ^j ὠθοῦμενοι. Καὶ τοῦτο ἐστὶν ὁ πλεονεκτοῦσι τῶν οὐδαμῶς καταπεσόντων, ὅτι σφοδρότερά κεχρηται τῇ προθυμίᾳ μόνον, ὅπερ ἔφη, ἂν τῆς ἀρχῆς ἐπιλάβωνται. Τὸ γὰρ δυσχερὲς καὶ δυσκατόρθωτον τοῦτο ἐστὶ, τὸ δυναθῆναι ἐπιβῆναι τῆς εἰσόδου, καὶ τῶν προθύρων ἐφάσθαι ^k τῆς μετανοίας, καὶ τὸν ἐχθρὸν ἐκεῖ πολὺ πνέοντα καὶ ἐπικείμενον ἀπώσασθαι καὶ καταβαλεῖν. Μετὰ δὲ ταῦτα οὐτε ἐκαίνοσ τοσαύτην ἐπιδειξόμενοι τὴν μανίαν ἅπαξ ἠττηθεὶς, καὶ ἔνθα ἦν ἰσχυρὸς καταπεσών, ἡμεῖς δὲ μείζονα τὴν προθυμίαν ληψόμεθα, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας δραμοῦμεθα τὸν καλὸν ἀγῶνα τοῦτον. Ἐπιλαβόμεθα τοίνυν τῆς ἐπανόδου λοιπόν, ἀναδράμωμεν εἰς τὴν πόλιν τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐν ἧ καὶ ἀπεγράφημεν, ἐν ἧ καὶ πολιτεῦσθαι προστετάγμεθα. Τὸ γὰρ ἀπογινώσκειν ἑαυτῶν, οὐ τοῦτο μόνον ἔχει τὸ κακόν, ὅτι τὰς πύλας ἡμῖν ἀποκλείει τῆς πόλεως ἐκείνης, οὐδ' ὅτι εἰς μείζονα βαθύμην ἄγει καὶ καταφρόνησιν, ἀλλ' ὅτι καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἐμβάλλει σατανικήν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ διάβολος οὐδαμῶθεν ἐτέρωθεν τοιοῦτος ἐγένετο, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τοῦ πρότερον μὲν ἀπογινῶναι, ὕστερον δὲ ἐκ τῆς ἀπογνώσεως εἰς ἀπόνοιαν ἔμπεσεῖν. Ψυχὴ γὰρ, ἐπειδὴν ἅπαξ ἀπαγορεύσῃ τὴν σωτηρίαν τὴν ἑαυτῆς, οὐδὲ αἰσθῆσεται λοιπόν ὅπως κατακρημνίζεται, πάντα αἴρουμένη καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν τὰ κατὰ τῆς σωτηρίας τῆς ἑαυτῆς. Καὶ καθάπερ οἱ μαινόμενοι, ἐπειδὴν ἅπαξ τῆς ὑγιоῦς ἐκπέσωσι καταστάσεως, οὐδὲν δεδοῖκασιν ^l, οὐδὲ αἰσχύνονται, ἀλλ' ἄδεῶς ἅπαντα τολμῶσι, κἂν εἰς πῦρ μέλλωσιν ἐμπίπτειν, κἂν εἰς πέλαγος, κἂν εἰς κρημνόν· οὕτω καὶ οἱ τῆς ἀπογνώσεως παραφροσύνη ληφθέντες ἀφόρητοι λοιπόν εἰσι, πανταχοῦ τῆς κακίας διατρέχοντες, κἂν μὴ θάνατος αὐτοῖς ἐπελθὼν κωλύσῃ τῆς μανίας ἐκείνης καὶ τῆς φορᾶς ^m, μυρία ἑαυτοῖς ἐργάζονται δεινά. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ πρὶν ἢ σφοδρᾶ ὑπὸ ταύτης βαπτισθῆναί σε τῆς μέθης, ἀνανῆψαι καὶ διεγερθῆναι, καὶ τὴν σατανικήν κραυγὰν ἀπώσασθαι, καὶ εἰ μὴ δυνατόν ἀθρόως, ἀλλ' ἡρέμα καὶ κατὰ μικρόν. Ἐμοὶ μὲν γὰρ εὐκολώτερον εἶναι φαίνεται, τὸ πάντων ὁμοῦ τῶν κατεχόντων ἀποσπασθέντα σχοινίων, μεταθεῖναι ἑαυτὸν εἰς τὸ τῆς μετανοίας γυμνάσιον. Εἰ δέ σοι δύσκολον εἶναι τοῦτο δοκεῖ, ὡς ἂν ἐθέλης ἅψαι τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὰ κρείττω φερούσης, μόνον ἅψαι καὶ ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς. Ναί, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, πρὸς τῆς εὐδοκιμήσεως τῆς προτέρας, πρὸς τῆς παρήρησίας ἐκείνης, οὕτω πάλιν σε ἐπὶ τῆς κορυφῆς καὶ τῆς καρτερίας ἴδωμεν τῆς αὐτῆς. Φεῖσαι τῶν σκανδαλιζομένων διὰ τὴν σὴν κεφαλὴν, τῶν καταπιπτόντων [28], τῶν γινομένων βαθυμοτέρων, τῶν ἀπογινωσκόντων τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδόν. Νῦν μὲν γὰρ κατῆφεια τὸν τῶν ἀδελφῶν ἔχει χρορὸν, ἠδονὴ δὲ καὶ εὐθυμία τὰ τῶν ἀπίστων συνέδρια καὶ τὰ τῶν νέων τῶν βαθυμότερον διακειμένων. Ἄν δὲ ἐπανελήθης πάλιν ἐπ' ἐκείνην ⁿ τοῦ βίου τὴν ἀκρίθειαν, τού-

^a In Savil. et uno cod. post δύναιτ' ἀνadjicitur τὸν Θεόν. Ibid. Savil. et aliquot mss. τὸ μὴ θελήσαι.

^b Savil. et duo mss. ὅρα γοῦν. Mox in quibusdam mss. γὰρ deest post εἶπον.

^c Colb. unus, Reg. unus et Savil. in margine ἀγαπᾶσθαι.

^d Tres mss. λέγε σὺ πρῶτον τὰς ἀνομίας σου, ἵνα. Sic etiam Savil. sed habet πρῶτος.

^e Savil. παρασκευάζει.

^f Aliquot mss. τὸ γνήσιον. Ibid. duo τῆς φιλανθρωπίας.

^g Sic Savil. et quidam mss. Alii vero αὐτῶν.

^h Reg. unus habet τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς δηλῶν ὅτι πρὸς τὸν κατέσαντα αὐτὸν Σίμονα περὶ τῆς γυναικὸς διελέγετο, εἶπε, «Βλέπεις ταύτην»· Mox Savil. et duo alii ὕδωρ μοι ἐπὶ τοὺς πόδας οὐκ. ⁱ Tres mss. ἀφῶνται.

^j Quatuor mss. τὸν τῆς ἀπαθείας λιμ. Paulo post Savil. et quatuor mss. οὐδαμοῦ. Ibid. unus τὸ σφοδρότερά κεχρησθαι.

^k Savil. et aliquot mss. ἄφασθαι. Paulo post iidem ἐγκείμενον. Infra unus ἐπιδειξόμενοι τὴν ἀπόνοιαν. Duo alii τὴν βίαν. Mox aliquot mss. ἡμεῖς τε μείζονα.

^l Savil. et duo codd. οὐδένα δεδοῖκασιν. Paulo post iidem τολμῶσι καὶ πράττουσιν κἀ.

^m Savil. τῆς φορᾶς.

ⁿ Sic Savil. et sex mss. Morel. vero et alii ἐπ' ἐκείνου. Paulo post duo mss. μεταστῆναι πᾶσα. Savil. μεταστῆναι omisso πᾶσα. Morel. et alii ut in textu.

verare, id non humanum est, sed omnino satanicum. Animadvertas enim quomodo per prophetam hoc plus quam illud reprehendat Deus: *Et dixi, inquit, postquam fornicata est his omnibus, ad me revertere, et non reversa est (Jer. 3. 7)*. Et alibi rursus ut ostendat quam propensus sit ad nostram salutem, quia post multa delicta promiserant se recta via incessuros, cum id audisset, ait: *Quis dabit ut ita sint sorda eorum in ipsis ut timeant me, et custodiant mandata mea omnibus diebus suis, ut bene sit eis et filiis eorum in sæculum (Deut. 5. 29)*? Et Moyses ipsos compellans hæc dicebat: *Et nunc, Israel, quid Dominus Deus petit a te, nisi ut timeas Dominum Deum tuum, et ambules in omnibus viis ejus, et diligas ipsum (Deut. 10. 12)*? Igitur qui expetit a nobis amari, et propter hoc nihil non agit, qui ne filio quidem suo ob amorem nostri pepercit, ac quovis tempore ut cum illo reconciliemur, rem sibi optatissimam habet, qui fieri possit ut pœnitentes non admittat et amplectetur? Audi quid per prophetam dicat: *Dic tu, ait, iniquitates tuas prior¹, ut justificeris (Isai. 45. 26)*. Id vero, quo vehementi in eum amore flagremus, expetit a nobis. Cum enim is qui amat, ab iis qui amantur contumeliis affectus, non tamen exstinguit amorem; non alia de causa illatas contumelias in medium afferri studet, quam ut vehementiam amoris sui declarans, ad arctiorem eos et majorem dilectionem pertrahat. Si autem confessio peccatorum tantum affert solatii, multo majus afferet eorum per bona opera ablutio. Siquidem nisi ita esset, sed semel aversis a recta via ad pristina reditum intercluderet, nemo plane, nisi forte paucissimi numero, in regnum cælorum ingrederetur; atqui præclarioribus fuisse eos reperiemus, qui prius lapsi fuerant. Qui enim magnam in malis operibus vehementiam adhibuerant, eandem postea in bonis agendis exhibebunt, utpote qui sciant quantis sint obstricti debitis: quod et Christus declaravit, quando Simoni circa mulierem loquebatur: *Vides, ait, hanc mulierem? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti: hæc autem lacrymis rigavit pedes meos, et capillis suis tersit. Osculum mihi non dedisti; hæc autem ex quo intravi, non cessavit osculari pedes meos. Oleo caput meum non unxisti: hæc autem unguento unxit pedes meos. Propter quod dico tibi, remittuntur ei peccata sua multa, quia dilexit multum. Cui autem minus dimittitur, minus diligit. Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata (Luc. 7. 44-48)*.

16. Idcirco diabolus gnarus eos, qui ingentia mala perpetrarunt, ubi primum cœperint pœnitere, id magno studio agere, utpote conscios delictorum suorum, timet et formidat ne quando rem exordiantur. Nam postquam cœperint, contineri ultra nequeunt, ac pœnitentia quasi igne succensi, auro puro puriores animas suas efficiunt, conscientia nempe ac memoria peccatorum suorum quasi vento quodam validissimo in virtutis² portum impulsis. Eaque in re præstant iis

qui numquam ceciderunt, quod majore utantur alacritate, si tantum, ut jam dixi, rem aggrediantur.

Pœnitentiæ initium arduum, cætera deinceps facilliora. — Nam hoc opus, hic labor est, posse introitum petere, ac vestibula pœnitentiæ contingere, inimicumque multum spirantem et instantem depellere atque prosternere. Deinde vero non tantum ille furorem exhibebit, semel superatus et qua parte fortior erat dejectus: nos autem alacritate resumpta majore, pulchrum hoc stadium facillime decurremus. Aggrediamur itaque reditum, recurremus in civitatem cælestem in quam adscripti, ubi degere jussi sumus. Nam de nobis ipsis desperare non id solum affert mali, quod ejus urbis portas nobis intercludat, nec quod in majorem segnitiam et contemptum deducat, sed quod in furorem nos satanicum dejiciat. Etenim diabolus non alia de causa talis evasit, quam quia primum desperavit, demumque ex desperatione in insaniam decidit. Ubi primum enim anima spem salutis amisit, ne sentit quidem amplius quo pacto præcepta agatur, et omnia contra salutem propriam agit et dicit. Ac quemadmodum furiosi ubi semel a sana mente exciderunt, nihil timent, nullo pudore tenentur, sed sine formidine omnia audent³, nec ignem nec mare nec præcipitia adire pertimescunt; sic et ii qui desperationis vesania correpti sunt, intolerabiles deinde in omne malorum genus decurrunt; et nisi mors eos ab insaniam et impetu coerceat, innumera sibi ipsis gravia perpetrant. Quare obsecro, antequam ab illa ebrietate altius demergaris, resipiscas et expergiscaris, diabolicamque illam crapulam excutias; quod si id confestim agere non possis, sensim et paulatim facias. Mihi certe longe facilius videtur, ut ab omnibus simul quibus complicaris funibus abstractum te in pœnitentiæ gymnasium transferas. Si tamen tibi arduum videatur, ut volueris viam ad meliora ducentem adeas, modo rem suscipias et obtineas vitam æternam. Etiam atque etiam rogo et obsecro per pristinam tuam probitatem, per fiduciam illam, te iterum videamus in illo culmine, in illa perseverantia. Miserere eorum, qui propter te in offendiculum impegerunt, qui lapsi sunt, vel segniores effecti, qui de virtutis via desperarunt. Nunc quidem tristitia fratrum chorum occupat, voluptas autem et lætitia infidelium conventum, nec non juvenum otio deditorum. Si autem ad accuratam illam vitæ rationem redieris, contrarium accidet, nostraque ignominia in adversarios tota³ derivabitur: nos autem fiducia multa instructi erimus, te majori splendore coronatum prædicatumque videntes. Tales enim victoriæ majorem ferunt et gloriam et voluptatem. Non enim præclare gestorum tantum mercedem recipies, sed etiam aliorum cohortationis et consolationis, in exemplum conspicuum positus; ut si quis in paria mala delabatur, resurgat iterum, et ad meliorem frugem se recipiat. Ne tantum lucri contempnas, neque de-

¹ Tres Mss., *Dic tu primum iniquitates tuas*. Sic etiam savil., sed pro, *primum*, habet, *prior*.

² Quatuor Mss. loco, *virtutis*, habent, *apatheia*.

³ Savil. et duo Cod. post, *audent*, addunt, et *faciunt*.

⁴ In savil. omittitur, *tota*.

decas animas nostras cum tristitia ad inferos, sed fac respiremus, et nebulam tristitiæ, quæ tui causa nos occupat, excutiamus. Nunc enim damnis nostris omissis, calamitates deploramus tuas. Quod si respiscere velis et oculos aperire, atque angelicæ militiæ¹ connumerari, et nos a luctu eripies, et magnam peccatorum nostrorum partem absterges. Quod autem contingat, eos qui per pœnitentiam restituti sunt, admodum resplendere, et sæpe magis, quam ii qui nunquam lapsi sunt, id ex Scriptoris divinis palam fecimus. Sic et publicani et meretrices regnum Dei possident, sic ex novissimis multi primis anteponuntur.

17. *Historia adolescentis, qui lapsus resipuit postea.* — Narrabo tibi, quæ nostro tempore contigerunt et quorum ipse testis esse potueris. Nosti juvenem illum filium Urbani, Phœnicem, qui immaturus adhuc pupillus mansit, pecuniis, famulatio et agris admodum instructus. Is primum ubi Iudi magistris longum vale dixisset, posito splendidissimo amictu, totoque hujus vitæ fastu, repente vestitu se viliori contextit; et ad montium solitudinem secedens, egregiam exhibuit philosophiam, non secundum ætatis modum, sed qualem posset vir quispiam magnus et admirandus. Deinde sacra mysteriorum initiatione dignatus, multo magis in virtute progressus est; ita ut omnes gauderent Deoque gloriam referrent, quod in divitiis educatus, claris atavis ortus admodumque adolescens, præculeata confestim vitæ pompa, ad verum fastigium ascendisset. Cum hoc in statu esset, et omnium admirationem moveret, corruptores quidam qui jure cognationis ejus curam habebant, ad pristinos eum flectus reduxerunt. Rejectis igitur denuo omnibus, a montibus in medium forum se contulit, et equo vectus famulatioque multo stipatus, sic totam urbem circumibat, nec ad sanam redire mentem volebat. Nimia quippe voluptate succensus, in absurdos amores necessario perpellitur: nemoque erat ex iis qui in medio versabantur, quin ejus salutem deploratam haberet; tanta illum circumdabat adulatorum turba, cui accedebant parentum orbitas, juvenus et opes multæ. Qui autem omnia facile solent calumniari, reprehendebant eos qui ab initio illum ad hoc vitæ genus traduxissent, dicebantque eum et a spiritualibus defecisse, et rei familiari postea inutilem fore, cum ante tempus a literarum studio resiliisset, nullumque inde fructum decerpere potuisset. Cum hi sermones jactarentur multusque consequeretur inde pudor, quidam sancti viri qui sæpenumero talem prædam venati fuerant, et experientia probe didicerant, ne circa illos quidem desperandum esse iis, qui divina spe sunt instructi, observantes eum assidue, si quando viderent in foro, accedebant et amplectebantur eum. Et principio quidem ille e sublimi equo vectus ipsos insequentes oblique alloquebatur: tanta erat primum impudentia hominis. At illi misericordia et amore commoti, contumeliam hujusmodi non curantes, eo solum spectabant, ut agnum lupis subtraherent: quod

et per patientiam perfecerunt. Tandem enim velut ex quadam amentia reversus, de assidua eorum cura rubore suffusus, si quando ipsos procul accedentes videret, statim ab equo desiliebat, demissisque oculis, eorum monita cum silentio audiebat, ac progressu temporis majorem ipsis reverentiam honoremque exhibuit. Sicque Dei gratia paulatim eum ab hujusmodi rebus expeditum, pristinæ solitudini atque philosophiæ reddiderunt. Nunc demum tanto splendore fulsit, ut pristina ejus vita, si comparetur cum ea qua post lapsum claruit, nihili habenda videatur. Cum enim experimento didicisset quæ esset illecebra, absumptis in egenorum usus pecuniis omnibus, hujusmodi curis expeditus, omnem insidiatoribus præcidit occasionem: et nunc in illa quæ ducit ad cælum via progressus ad virtutis apicem demum pervenit.

Exemplum aliud. — At ille quidem, juvenis cum esset, lapsus est et surrexit: alius vero quidam post multos in vita eremitica sudores, uno tantum socio vitam angelicam emensus, cum jam ad senectutem accederet, nescio quo pacto satanæ versutia circumventus, et quod remissius ageret dans aditum maligno, in concupiscentiam mulierum lapsus est, qui tamen, ex quo monasticam vitam inierat, nunquam mulierem viderat. Et primo quidem contubernalem rogabat, sibi carnem et vinum ministraret, adjectis minis se, nisi id impetraret, in forum descensurum esse. Quod non ex desiderio carnum dicebat, sed ut line ansam arriperet descensus in urbem. Ille vero anxius ac timens ne, si id denegaret, in majus crimen eum conjiceret, ejus optatui abunde satisfecit. Ille autem ut vidit frustra cessisse callidum consilium, impudenter demum agens simulationem detexit, et dixit necesse prorsus esse sibi in urbem proficisci. Ubi autem animadvertit ille se frustra obniti, tandem dimisit, et procul sequutus observabat, qua de causa descenderet. Ubi vidit ingressum in lupanar, gnarus eum cum scorto rem habuisse, expectavit; et postquam is absurdo desiderio potitus egressus est, supinis enim manibus excepit; et amplexatus amanterque exosculatus, nihil objurgans ob facinus, rogabat tantum, ut postquam concupiscentiam suam expleverat, in solitudinis domicilium rediret. Ille vero ob tantam mansuetudinem pudore suffusus, animoque percussus, et de facinore compunctus, ipsum in montem euntem sequitur: ubi virum rogat, se in altera cellula concludat, et oclusis domicilii foribus, statis diebus sibi panem et aquam præbeat, ac perquirentibus respondeat se obdormivisse. Postulatis assentitur socius; ille autem inclusus, assiduis jejuniis, precibus et lacrymis animæ sordes abstergere curabat. Non multo autem elapso tempore, cum siccitas regionem occuparet, omnesque incolæ in mœrore degerent, quidam per somnum jussus est abire et virum illum inclusum obsecrare, ut precaretur et siccitatem auferret. Ille amicis¹ comitantibus proficiscitur: qui primo illius

¹ Una Cod. et Savil. in margine, et civitati.

² Pro, amicis, Savilius et duo Mss., alixs.

αντίον γενήσεται, καὶ ἡ μὲν ἡμετέρα αἰσχύνῃ εἰς ἐκεί-
 νους μεταστήσεται πᾶσα, ἡμεῖς δὲ ἐν παρόρῳ εἰς ἐσόμεθα
 πολλῇ, μετὰ πλείονος λαμπρότητος στεφανούμενόν σε
 καὶ ἀνακηρυττόμενον ὄρωντες πάλιν. Μείζονα γὰρ αἰ-
 τοιαῦται νίκαι φέρουσι καὶ τὴν εὐδοκίμησιν καὶ τὴν ἡδο-
 νήν. Οὐδὲ γὰρ ἂ τῶν οἰκείων κατορθωμάτων μόνον λήψῃ
 τὸν μισθόν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐτέρων παρακλήσεως καὶ πα-
 ραμυθίας, ὑπόδειγμα μέγιστον ἐκκαίμενος^β, εἴ ποτέ τις
 τοῖς αὐτοῖς περιπέσοι, πρὸς τὸ διαναστῆναι πάλιν καὶ
 ἀνακτήσασθαι ἑαυτόν. Μὴ δὴ κέρδος παρίδῃς τοσοῦτον,
 μηδὲ καταγάγῃς εἰς ἄδου μετὰ λύπης τὰς ἡμετέρας ψυ-
 χὰς, ἀλλὰ δὸς ἡμῖν ἀναπνεῦσαι, καὶ τὸ κατέχον ἡμῶς
 διὰ σὲ τῆς ἀθυμίας ἀποσεῖσασθαι νέφος. Νῦν μὲν γὰρ τὰ
 οἰκεία παρέντες κακὰ, θρηνοῦμεν τὰς σὰς συμφορὰς·
 ἐὰν δὲ θελήσῃς ἀνανῆσαι καὶ διαθλέσαι, καὶ τῆς στρα-
 τιᾶς^γ ἐπιλαβέσθαι τῆς ἀγγελικῆς, καὶ τούτου τοῦ πέν-
 θους ἀπαλλάξῃς ἡμᾶς, καὶ τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημά-
 των τὸ πλεόν ἀρεῖς. Ὅτι γὰρ ἔστι τοὺς ἐκ μετανοίας
 πάλιν ἐπανελθόντας λάμψαι μέγα καὶ φαιδρὸν, καὶ πλεόν
 πολλάκις τῶν μηδὲ πεσόντων^δ τὴν ἀρχὴν, ἀπεδείξαμεν
 καὶ ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν. Οὕτω γοῦν καὶ οἱ τελῶναι
 καὶ αἱ πόρνοι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν κληρονομοῦσιν,
 οὕτω πολλοὶ τῶν ἐσχάτων τῶν πρώτων ἐμπροσθεν τίθενται.

Ἐξ. Ἐρῶ δέ σοι καὶ τὰ ἐφ' ἡμῶν γεγεννημένα, καὶ ὧν δυ-
 νήσῃ γενέσθαι μάρτυς αὐτῶν. Οἴσθα ποῦ^ε τὸν νέον ἐκεί-
 νον τὸν Θύρβανου παῖδα, τὸν Φοῖνικα, τὸν ἐν ὄρφανίᾳ μὲν
 καταλειφθέντα ἀώρῳ, κύριον δὲ πολλῶν χρημάτων καὶ
 οἰκετιῶν γενόμενον καὶ ἀγροῦν. Οὗτος τὸ μὲν πρῶτον
 ἐβρώσθη πολλά ταῖς ἐν τοῖς μουσεῖοις διατριβαῖς
 εἰπὼν, καὶ τὴν λαμπρὰν ἐκείνην ἀμφίαν ἀφείλε, καὶ
 τὸν τύφον ἅπαντα τὸν βιωτικόν, ἐξαιφνης ἱμάτιον
 εὐτελὲς περιθέμενος, καὶ πρὸς τὴν ἐν τοῖς ὄρεσιν
 ἐρημίαν ἀναχωρήσας, πολλὴν ἐπεδείξατο τὴν φιλοσο-
 φίαν, οὐ κατὰ τὴν ἡλικίαν μόνον^ε, ἀλλ' ὅσην ἂν τις τῶν
 μεγάλων καὶ θαυμαστῶν ἀνδρῶν. Μετὰ δὲ ταῦτα καὶ τῆς
 ἱερᾶς τῶν μυστηρίων τελετῆς ἀξιωθείς, πολλῶ μᾶλλον
 ἐπεδίδου πρὸς ἀρετὴν. Καὶ πάντες ἐχαιρον, καὶ ἐδόξαζον
 τὸν Θεόν, ὅτι καὶ ἐν πλούτῳ τραφεῖς^ε, καὶ προγόνους
 ἔχων λαμπροῦς, καὶ σφόδρα ἔτι νέος ὢν, ἐξαιφνης πᾶ-
 σαν τὴν φαντασίαν τοῦ βίου καταπαύσας, πρὸς τὸ ὕψος
 ἀνέδραμε τὸ ἀληθινόν. Ἐν τούτῳ δὲ αὐτὸν ὄντα καὶ
 θαυμαζόμενον, φθόροι τινὲς ἄνδρες κατὰ τὸν τῆς συγγε-
 νείας ἐπισκοποῦντες νόμον, αὐτῶς ἐπὶ τὸν πρότερον κλύ-
 δωνα ἐπανήγαγον. Καὶ πάντα ρίψας ἐκεῖνα, πάλιν ἀπὸ
 τῶν ὄρειων εἰς μέσσην εὐθέως κατέβη τὴν ἀγορὰν, καὶ
 ἵππῳ [29] ὀχοῦμενος, καὶ ἀκολουθοῦς ἔχων πολλοὺς, οὕτω
 περιῆει τὴν πόλιν ἅπασάν, καὶ οὐδὲ σωφροεῖν λοιπὸν
 ἤθελεν. Ὑπὸ γὰρ τῆς πολλῆς ἐκκαίμενος τρυφῆς, καὶ
 εἰς ἔρωτας ἀτόπους ἐμπίπτειν ἤναγκάζετο, καὶ οὐδαίς
 ἦν τῶν ἐν μέσῳ στρεφόμενων, ὅστις τὴν σωτηρίαν οὐκ
 ἀπηγόρευσε τὴν ἐκείνου· τοσοῦτος αὐτὸν συνεῖχε κολά-
 κιον ἐσμὸς, καὶ προσὴν ὄρφανία^β καὶ νεότης καὶ πλοῦτος
 πολὺς. Καὶ οἱ τὰ πάντα εὐκόλως μεμφόμενοι, τῶν ἐπὶ
 τοῦτο τὴν ἀρχὴν ἀγαθόντων αὐτὸν κατηγοροῦν λέγου-
 ντες, ὅτι καὶ τῶν πνευματικῶν διήμαρτε, καὶ οὐδὲ τοῖς
 αὐτοῦ πράγμασι χρήσιμος ἔσται λοιπὸν, πρὸ ὥρας τῶν
 περὶ λόγους πόρων ἀποπηδήσας, καὶ μηδὲν ἐκείθεν καρ-
 πώσασθαι δυναθείς. Τούτων δὲ λεγομένων καὶ πολλῆς
 τῆς αἰσχύνῃς οὐσίας, ἄγιοι^γ τινες ἄνδρες καὶ πολλάκις

τοιαύτης θήρας ἐπιτυχόντες, καὶ διὰ τῆς πείρας μαθόν-
 τες καλῶς, ὅτι οὐδὲν τῶν τοιούτων ἀπογινώσκαι χρή-
 ταῖς εἰς τὸν Θεὸν ὀπιζομένους ἐλπίσι, παρατηροῦντες
 αὐτὸν συνεχῶς, εἴ ποτε εἶδον φανέντα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς,
 καὶ προσήεσαν καὶ ἱσπάζοντο. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀνω-
 θεν αὐτοῖς ἐκεῖνος ἀπὸ τοῦ ἵππου παρακολουθοῦσιν ἐκ
 πλαγίων διελέγετο· τοσαύτη κατεῖχεν αὐτὸν ἀναισχυντία
 τὴν ἀρχὴν. Οἱ δὲ εὐσπλαγχοὶ καὶ φιλόπαιδες ἐκείνοι
 τούτων μὲν ἠτχύνοντο οὐδὲν, εἰς ἓν δὲ μόνον ἔωρων.
 ὅπως τῶν λύκων τὸ ἀρνίον ἀποσπάσωσιν· ὅπερ οὖν καὶ
 διὰ τῆς καρτερίας ἤνυσαν. Ὑστερον γὰρ ὡσπερ ἐκ τινος
 παραπληξίας ἐν ἑαυτῷ γενόμενος ἐκεῖνος, καὶ τὴν πολ-
 λὴν αὐτῶν προσεδρείαν ἐρυθριάσας, εἴ ποτε αὐτοῖς πρό-
 βῶθεν προσιόντας εἶδεν, ἀπεπήδα ἰ τε εὐθέως, καὶ κάτω
 νεύων οὕτω μετὰ σιγῆς τὰ παρ' ἐκείνων ἤκουεν ἅπαντα,
 καὶ προῖον πλείονα τὴν πρὸς αὐτοὺς αἰδῶ καὶ τιμὴν ἐπ-
 εδείκνυτο. Καὶ οὕτως αὐτὸν κατὰ μικρὴν τῆ τοῦ Θεοῦ
 χάριτι πάντων ἐκείνων ἐξελεύσαντες τῶν δικτύων, τῆ
 προτέρα πάλιν ἐρημία καὶ φιλοσοφία παρέδωκαν. Καὶ
 ἐπὶ τοσοῦτον ἔλαμψε νῦν, ὡς τὸν πρότερον αὐτοῦ βίον^κ
 τῷ μετὰ τὴν ἐκπτώσιν παραβαλλόμενον μηδὲν εἶναι δο-
 καῖν. Συνιδὼν γὰρ ἀπὸ τῆς πείρας καλῶς τὸ θέλασθαι, καὶ
 πάντα εἰς τοὺς θεομένους ἀναλώσας τὸν πλοῦτον, καὶ τῶν
 φροντίδων ἀπολύσας ἑαυτὸν ἐκείνων, πᾶσαν ταῖς βουλο-
 μένοις ἐπιβουλεύειν ἐξέκαψε τὴν πρόφασιν· καὶ νῦν τὴν
 ἐπὶ τὸν οὐρανὸν βαδίζων ὁδὸν, πρὸς αὐτὴν λοιπὸν τὸ τέλος
 ἔφθασε τῆς ἀρετῆς. Ἄλλ' οὗτος μὲν ἔτι νέος ὢν καὶ κατ-
 ἔπεσε καὶ ἀνέστη· ἕτερος δὲ τις μετὰ τοὺς πολλοὺς ἰδρω-
 τας, οὗς ἐν ταῖς ἐρημίαις διατρίβων ἤνεγκεν, ἓνα σύναι-
 κον ἔχων μόνον, καὶ ἀγγελικὸν βίον βίους, καὶ πρὸς
 γῆρας ἐλαύνων λοιπὸν, οὐκ οἶδα πῶς ὑπὸ σατανικῆς τι-
 νος περιστάσεως καὶ τοῦ ἀπονουστάξαι μικρὴν πάροδον
 δοῦς τῷ Πονηρῷ, εἰς ἐπιθυμίαν τῆς πρὸς γυναῖκα ὀπι-
 λίας ἐνέπεσεν, ὃ μηδέποτε γυναῖκα ἰδὼν ἐξ οὗ πρὸς τὸν
 τῶν μοναχῶν βίον μετέθηκεν ἑαυτόν. [30] Καὶ πρῶτον
 μὲν ἱξίου τὸν σύναικον κρέα καὶ οἶνον αὐτῷ παρασχεῖν,
 καὶ ἡπεῖλαι, εἰ μὴ λάθοι, κατελεύσεσθαι εἰς τὴν ἀγορὰν.
 Ταῦτα δὲ οὐκ οὕτω κρείων^λ ἐπιθυμῶν ἔλεγειν, ἀλλ' ὡς
 ἀφορμὴν τινα καὶ πρόφασιν βουλόμενος λαθεῖν τῆς εἰς
 τὴν πόλιν καθόδου. Ἐπὶ τούτοις ἐκεῖνος ἀπορούμενος
 καὶ δεδοικώς, μὴ τοῦτε κωλύσας ἐπὶ μέγα αὐτὸν ὤση
 κακὸν, δίδωσιν ἐμφορηθῆναι τῆς ἐπιθυμίας αὐτῷ. Ὡς δὲ
 ἔγνω τὸ σοφὸν τοῦτο ἔωλον γεγονὸς, φανερῶς ἀναισχυν-
 τήσας λοιπὸν, ἀπεκάλυψε τὴν ὑπόκρισιν, καὶ δεῖν ἔλεγε
 πάντως εἰς τὴν πόλιν αὐτὸν κατελθεῖν. Ὡς δὲ οὐκ ἔτι
 ἴσχυε κωλύων ἐκεῖνος, τέλος ἀφῆκε, καὶ πρόβῶθεν ἀκα-
 λουθὸν ἐπέστηρε τί ποτε ἄρα αὐτῷ βούλεται αὕτη ἡ
 καθόδος. Ἰδὼν δὲ εἰς χαμαιτυποῖον εἰσελθόντα, καὶ γινώ-
 σκει ὅτι πόρνη συγγέγονε γυναικί, περιμαίνας μετὰ τὸ πλε-
 ρῶσαι τὴν ἀτοπον ἐπιθυμίαν ἐκείνην, ἐξελεύοντα ὑπὸ ταῖς
 δάχτυλαῖς ταῖς χερσὶ, καὶ περιχυθείς καὶ κατακλιθεὶς
 θερμῶς^μ, καὶ ὑπὲρ τῶν γεγεννημένων ἐγκαλέσας οὐδὲν,
 παρεκάλε μόνον, ἐπειδὴ τὴν ἐπιθυμίαν ἐπλήρωσε τὴν
 ἑαυτοῦ, πάλιν ἐπὶ τὸ τῆς ἐρημίας οἰκητήριον ἐπανελ-
 θεῖν. Ὁ δὲ τὴν πολλὴν ἐπαικτικὴν αὐτοῦ αἰσχυνθείς,
 ἐπλήρη τε εὐθέως τὴν ψυχὴν, καὶ κατανοήσας ἐπὶ ταῖς
 ταλμηθείσιν, εἶπετο πρὸς τὸ ὄρος αὐτῷ· καὶ γενόμενος
 ἐκαὶ δεῖται τοῦ ἀνδρός, ἐν οἰκίσκῳ τε αὐτὸν καθεῖρξαι
 ἑτέρῳ, καὶ τὰς θύρας^ν ἀποκλείσαντα τοῦ ὀνομασίου ἀρ-

^α Cod. unus οὗ τούτου.

^β Sic recte Savil., et mox περιπέσοι, pro ἐκκαίμενος et περιπέ-
 σοι. Al. ib. καὶ παραμυθίας, προτροπῆς ὑπόδειγμα μέγ. κείμενος.

^γ Unus cod. et Savil. in margine καὶ τῆς πολιτείας.

^δ Savil. et unus cod. μηδέπω πεσόντων.

^ε Aliquot mss. οἴσθα οὖν.

^ε Savil. et unus μόνον τὴν ἑαυτοῦ.

^κ Tres mss. ἐν πλούτῳ, μᾶλλον τραφεῖς. Savil. et unus ἐν
 πλούτῳ πολλῶν τραφεῖς. Morel. et unus cod. ἐν πλούτῳ τραφεῖς.
 Mox Savil. et aliquot mss. ὢν, οὕτως ἐξαιφνης.

^λ Savil. et unus καὶ προσὴν τῆ ὄρφ. Ibid. Savil. et unus
 eo l. πολὺς. Oī τοῖνον ἔξ.

οὐ δεῖ τῶν τοιούτων ἀπογινώσκαι χρῆσταῖς εἰς Θεόν. Duo
 mss. οὐδένα τῶν τοιούτων.

^ι Savil. et omnes pene mss. ἀπεπήδα. Morel. ἀπεπέδησε,
 et postea ἤκουσεν, ma' e. Ibid. Savil. et Morel. προσέειπεν.
 Aliquot mss. προῖον, melius.

^κ Sic Savil. et sex mss. recte. Morel. et alii βίου. Mox
 aliquot mss. οὐδὲν εἶναι δοκαῖν. Infra aliquot mss. φροντίδων
 ἀπαλλάξας ἑαυτὸν ἐκείνων.

^λ Savil. et aliquot mss. οὐκ ὅτι κρείων, p' unius recte.

^μ Aliquot mss. κατακλιθεὶς σιδήρῳ. Paulo post deficiit
 penitus Cod. unus.

τον αὐτῷ παρέχειν καὶ ὕδωρ δι' ἡμερῶν, καὶ τοῖς ἐπιζη-
τοῦσιν αὐτὸν ἤξιον λέγειν, ἔτι κεκοίμηται ^a. Καὶ ταῦτα
εἰπὼν καὶ πείσας καθείρξεν ἑαυτὸν, καὶ ἦν ἐκεῖ διαπαν-
τός, νηστείας καὶ δεήσεσι καὶ δάκρυσιν τὸν τῆς ἀμαρτίας
ρύπον ἀποσμήχων τῆς ψυχῆς. Χρόνου δὲ παρελθόντος οὐ
πολλοῦ, καὶ αὐχμοῦ τὴν πλησίον χώραν καταλαβόντος,
καὶ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ πάντων ὕδουμένων, ἐκελεύσθη τις
δι' ἀνείρατος ἀπελθεῖν καὶ τὸν ἄνδρα ἐκεῖνον παρακαλέ-
σαι τὸν καθειργμένον, ὥστε εὐξασθαι καὶ λῦσαι τὸν αὐ-
χμόν. Ὡς δὲ ἀπῆλθεν ἐταίρους παραλαβὼν, τὸν συνοι-
κοῦντα ^a αὐτῷ πρότερον μόνον εὔρον ἐκεῖ· περὶ δὲ ἐκεῖ-
νου ἐρωτῶντες ἐμάνθανον ὅτι τέθνηκε. Νομίσαντες δὲ
ἠπατήσθαι, εἰς προσευχὰς αὐτοῖς ἐτρέποντο, καὶ πάλιν διὰ
τῆς αὐτῆς θύρας τὰ αὐτὰ τοῖς προτέροις ἤκουον. Καὶ τότε
τὸν ἀληθῶς ἀπατήσαντα περιστάντες, παρακάλουν ἐπι-
δειξάμενοι τὸν ἄνδρα αὐτοῖς· οὐδὲ γὰρ τεθνηκέναι αὐτὸν ἔλε-
γον, ἀλλὰ ζῆν. Ταῦτα ἀκούσας ἐκεῖνος, καὶ τὰς συνθήκας
ἐξεληλεγμένας ἰδὼν, ἐπάγει αὐτοὺς πρὸς τὸν ἅγιον ἐκεῖ-
νον· καὶ διελόντες τὸν ^b τοῖχον (καὶ γὰρ καὶ τὴν εἴσοδον
ἔτυχεν ἀποφράξας), καὶ ἐπεισελθόντες ἅπαντες, τῶν
ποδῶν αὐτοῦ προκυλινοῦμενοι, καὶ τὰ γεγενημένα ἀπαγ-
γέλλοντες, παρεκάλουν αὐτὸν ἐπαμῦναι τῷ λιμῷ. Ἐκεῖ-
νος δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἀντέτεινε, πόρρω ταύτης λέγων
ἑαυτὸν εἶναι τῆς παρρησίας· καὶ γὰρ ὡς εὐθέως γεγενη-
μένην τὴν ἀμαρτίαν, οὕτω πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν εἶχεν ἀεί-
ως δὲ τὰ συμβάντα αὐτοῖς ἅπαντα διηγήσαντο, τότε ἐπει-
σαν εὐξασθαι· καὶ εὐξάμενος ἔλυσε τὸν αὐχμόν. Τὰ δὲ
κατὰ τὸν νέον ἐκεῖνον [31], τὸν πρότερον μὲν Ἰωάννου
τοῦ Ζεθεδαίου γενόμενον μαθητὴν, ὕστερον δὲ ἐπὶ πολὺν
ληστάρχισαντα χρόνον, καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν ἁγίων τοῦ
μακαρίου θηρευθέντα χειρῶν, ἀπὸ τῶν καταδύσεων τῶν
ληστρικῶν καὶ σπηλαίων καὶ ἐπὶ τὴν ^{c-d} προτέρα ἐπανελ-
θόντα ἀρετὴν, οὐδὲ αὐτὸς ἀγνοεῖς, ἀλλ' ὄλσθα ἡμῶν οὐχ
ἤττον ἅπαντα ἀκριθῶς· καὶ σου πολλάκις ἤκουσα θαυμά-
ζοντος τὴν συγκατάβασιν τὴν πολλὴν, καὶ ὅτι ^e τὴν αἰ-
μαχθεῖσαν πρῶτον ἐφίλησε δεξιᾶν τῷ νέῳ περιχυθεῖς,
καὶ οὕτως αὐτὸν ἐπὶ τὰ πρότερα ἐπανήγαγε.

ιη'. Καὶ ὁ μακάριος δὲ Παῦλος τὸν Ὀνήσιμον, τὸν
ἄχρηστον, τὸν δραπετὴν, τὸν κλέπτην, τοῦτον οὐ μόνον
αὐτὸς περιπλέκεται, ἐπειδὴ μετεβάλλετο, ἀλλὰ καὶ τὸν
δεσπότην ἀξιοῖ ἐν ἴσῃ τοῦ διδασκάλου τὸν μετανοήσαντα
ἀγαγεῖν τιμῇ, οὕτως ἰδὼν· *Παρακαλῶ σε, φησί, περὶ
τοῦ ἐμοῦ τέκνου, ὃν ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου
Ὀνήσιμον, τὸν ποτέ σοι ἄχρηστον, νῦν δὲ σοὶ καὶ
ἐμοὶ εὐχρηστον, ὃν ἀνέπεμψα· σὺ δὲ αὐτὸν, τουτ-
έστι τὰ ἐμὰ σπλάγγνα, προσλαβοῦ. Ὅν ἐγὼ ἐβου-
λόμην πρὸς ἐμαυτὸν κατέχειν, ἵνα ὑπὲρ σοῦ δια-
κομῆμι ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ Εὐαγγελίου· χωρὶς δὲ
τῆς σῆς γνώμης οὐδὲν ἠθέλησα ποιῆσαι, ἵνα μὴ ὡς
κατ' ἀνάγκην τὸ ἀγαθόν σου ᾗ, ἀλλὰ κατὰ ἐκούσιον.
Τάχα γὰρ διὰ τοῦτο ἐχωρίσθη πρὸς ὦραν, ἵνα αἰώ-
νιον αὐτὸν ἀπέχης, οὐκέτι ὡς δούλον, ἀλλ' ὑπὲρ
δούλον καὶ ἀδελφὸν ἀγαπητὸν ^a μάλιστα ἐμοί· πόσω
δὲ μᾶλλον σοί, καὶ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν Κυρίῳ; Εἰ μὲν οὖν
με ἔχεις κοινῶν, προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς ἐμέ. Καὶ Κο-
ρινθίοις δὲ ἐπιστέλλων ὁ αὐτὸς ἔλεγε· *Μήπως ἐλθὼν
περθῆσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ**

*μετανοησάντων. Καὶ πάλιν· Ὡς προείρηκα, καὶ πάλ-
ιν προλέγω ^b, ἔτι ἐὰν ἐλθῶ εἰς τὸ πάλιν, οὐ φείσο-
μαι. Ὅρῳς τίνας πενθεῖ, καὶ τίνων οὐ φείδεται; Οὐ τῶν
ἡμαρτηκότων, ἀλλὰ τῶν μὴ μετανοησάντων, καὶ οὐχ
ἀπλῶς τῶν μὴ μετανοησάντων, ἀλλὰ τῶν καὶ ἅπαξ καὶ
δεύτερον ἐπὶ τοῦτο παρακληθέντων καὶ πεισθῆναι μὴ
βουληθέντων. Τὸ γὰρ, Προείρηκα καὶ προλέγω ὡς
παρῶν, τὸ δεύτερον καὶ ἁπλῶν γράφω, οὐδὲν ἕτερον ἢ
τοῦτο αἰνίττεται, ὅπερ ὁσὸς μὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν γένηται νῦν.
Εἰ γὰρ καὶ μὴ Παῦλος πάρεστιν, ὁ τότε Κορινθίοις
ἀπειλῶν, ἀλλ' ὁ Χριστὸς πάρεστιν, ὁ [καὶ τότε] δι' ἐκεῖ-
νου λαλῶν· κἂν ἐπιμεινῶμεν ἀνευδότως ἔχοντες, οὐ φεί-
σεται ἡμῶν, ἀλλὰ πατάξει πληγῇ μεγάλη ^c καὶ ἐν-
ταῦθα καὶ ἐκεῖ. Προφθάσωμεν οὖν τὸ πρόσωπον αὐ-
τοῦ ἐν ἐξομολογήσει, ἐκχέωμεν ἐνώπιον αὐτοῦ τὰς
καρδίας ἡμῶν. Ἡμαρτες γὰρ, φησί· *μὴ προσθῆς
μηκέτι, καὶ περὶ τῶν προτέρων σου δεήθητι· καὶ
πάλιν, Δίκαιος ἑαυτοῦ κατήγορος ἐν πρωτολογία. Μὴ
τοίνυν περιμεινῶμεν τὸν κατήγορον, ἀλλὰ τὴν ἐκείνου
προαρπάσωμεν τάξιν, καὶ οὕτως ἡμερώτερον διὰ τῆς
εὐγνωμοσύνης καταστήσωμεν τὸν κριτὴν. Σὺ δὲ ὅτι μὲν
ὁμολογεῖς τὰ ἁμαρτήματά σου, καὶ ταλανίζεις ἑαυτὸν
ὑπὲρ τὸ μέτρον, οἶδα [32] σαφῶς· ἀλλ' οὐ τοῦτο βούλομαι
μόνον, ἀλλ' ἔτι σε καὶ δικαιῶσαι τὸ πρᾶγμα δύναται,
πεισθῆναι ἐπιθυμῶ. Ἔως γὰρ ἐὰν μὴ ἐπικερδῆ ποιῆς
τὴν ἐξομολόγησιν ταύτην, κἂν κατηγορῆς σεαυτοῦ, οὐδὲ
ἀποστῆναι δυνήσῃ τῶν ἁμαρτημάτων τῶν ἐξῆς. Οὐδὲν
γὰρ οὐδεὶς μετὰ προθυμίας καὶ τοῦ προσήκοντος θεσμοῦ
δυνήσεται ποιεῖν, ὅταν μὴ πρότερον πεπεικῶς ἑαυτὸν ᾗ,
ὅτι ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦτο ποιεῖ. Καὶ γὰρ ὁ σπείρων μετὰ τὸ
ρίψαι τὰ σπέρματα, ἂν μὴ προσδέχηται τὸν ἀμητὸν, οὐκ
ἀμήσει ποτέ. Τίς γὰρ ἂν ἔλοιτο μάτην κόπτεσθαι, μηδὲν
ἀπὸ τοῦ πονεῖν κερδανῶν ἀγαθόν; Οὕτως οὖν καὶ ὁ ῥή-
ματα σπείρων καὶ δάκρυα καὶ ἐξομολόγησιν, ἂν μὴ μετ'
ἐλπίδος ποιῆ τοῦτο χρηστῆς, οὐδὲ ἀποστῆναι τοῦ ἁμαρ-
τάνειν δυνήσεται, ἔτι τῷ τῆς ἀπογνώσεως κατεχόμενος
κακῷ· ἀλλ' ὡς περὶ ὁ γεωργὸς ἐκεῖνος ὁ τῆς τῶν καρπῶν
φορᾶς ἀπογνοῦς, οὐδὲν τῶν λυμαινομένων τοῖς σπέρμασι
κωλύσει λοιπόν· οὕτω καὶ οὗτος ὁ σπείρων μὲν τὴν διὰ
τῶν δακρύων ἐξομολόγησιν, οὐδὲν δὲ ἀπὸ ταύτης προσ-
δεχόμενος κέρδος, οὐδὲ ἀνατρέψαι δυνήσεται τὰ διαφθει-
ροντα τὴν μετάνοιαν. Διαφθείρει δὲ τὴν μετάνοιαν τὸ
πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐνέχεσθαι κακοῖς. Εἰς γὰρ, φησὶν,
*οἰκοδομῶν, καὶ εἰς καθαιρῶν, τί ὠφέλησαν πλέον ἢ
κόπον ^k; Βαπτιζόμενος ἀπὸ νεκροῦ, καὶ πάλιν ἀπτό-
μενος αὐτοῦ, τί ὠφέλησεν ἐν τῷ λουτρῷ αὐτοῦ;*
Οὕτως ἄνθρωπος νηστεύων ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ, καὶ
πάλιν πορευόμενος, καὶ τὰ αὐτὰ ποιῶν, τῆς προσευχῆς
αὐτοῦ τίς εἰτακούσεται; Καὶ πάλιν, *Ἐπανάγων, φησὶν,
ἀπὸ δικαιοσύνης ἐπὶ ἀμαρτίαν, ὁ Κύριος ἐτοιμάσει
εἰς ῥομφαίαν αὐτόν ^l. Καὶ, Ὡς περὶ κύων, ἔταν ἐπι-
έλθη ἐπὶ τὸν ἑαυτοῦ ἐμετόν, καὶ μισητὸς γένηται·
οὕτως ἄφρων τῇ ἑαυτοῦ κακίᾳ ἀναστρέψας ἐπὶ τὴν
ἑαυτοῦ ἀμαρτίαν.***

ιθ'. Μὴ τοίνυν ὡς κατηγορῶν σαυτοῦ μόνον τὴν ἁμαρ-
τίαν ἐκπόμπευε, ἀλλὰ καὶ ὡς δικαιωθῆναι ὀφελῶν διὰ τοῦ
τρόπου τῆς μετανοίας· οὕτω γὰρ δυνήσῃ καὶ τὴν ἐξομο-
λογουμένην ψυχὴν ἐντρέψαι, μηκέτι τοῖς αὐτοῖς περιπί-

^a Savil. τέθνηκε.

^a Savil. et duo mss. ἑτέροις παραλαβὼν, καὶ τὸν συνοι-
κοῦντα. Infra δὲ post νομίσαντες deest in hisdem.

^b Unus cod. καὶ δὴ καθελόντες τὸν. Infra aliquot τῶν ποδῶν
αὐτοῦ προκυλινοῦμενοι. Savil. τῶν ποδῶν αὐτοῦ ἀφάμενοι, et
postea ἀπαγγέλλοντες. Ibidem aliquot mss. ἐπαμῦναι τῷ λαῷ.

^c d Savil. et unus ms. ἀπὸ τῶν καταδύσεων καὶ σπηλαίων
τῶν ληστρικῶν ἐπὶ τὴν.

^e Savil. καὶ σοῦ θαυμάζοντος ἤκουσα πολλάκις τοῦ μακα-
ρίου τὴν συγκατάβασιν τὴν πολλὴν, τὴν τε ἄλλην, καὶ ὅτι. Ali-
quot item mss. habent τοῦ μακαρίου, et infra τὴν συγκατά-
βασιν τὴν τε ἄλλην, καὶ ὅτι.

^f Savil. νυνὶ δὲ καὶ ἐμοὶ καὶ σοὶ εὐχρηστον ὄντα. Σὺ δὲ, et sic
est in quidam mss. qui addunt post ὄντα, ὃν ἀνέπεμψα.

^g Savil. in margine et unus codex ὡς ἀγαπητὸν.

^b Savil. et duo mss. καὶ πάλιν λέγω. Tres alii mss. καὶ προλέγω.
Morel. et alii καὶ πάλιν προλέγω. Infra Savil. ἐπὶ τούτῳ παρακλ.

^c Savil. et alii pene omnes mss. πληγῇ μεγάλῃ. Morel. et
duo mss. πληγῇ μεγάλῃ.

^d Sic tres mss., recte. Morel., Savil. et alii ἀπὸ καρδίας.
Nimirum librarii quidam vocem minus frequentem ἐπικερδῆ,
in frequentissimam ἀπὸ καρδίας commutarunt.

^e Omnes mss. κόπους. Savil. et Morel. κόπον. Ibid. conse-
quenter Sav. καὶ μετ' ὀλίγον, βαπτ. Unus cod. καὶ μετ' ὀλίγα
βαπτ. Paulo post aliquot mss. οὕτως αὐτὸς ἄνθρωπος.

^f Aliquot mss. ἐτοιμάσει ῥομφαίαν αὐτῷ. Savil. et unus ἐτοι-
μάσει εἰς ῥομφαίαν αὐτόν. Morel. ἐτοιμάζει εἰς, et. Paul'o post
ἑαυτοῦ ἐμ. mss., et mox quidam ἐπιστρέψας μιν ἀναστρέψας.

seciam dumtaxat invenerunt, sciscitati autem ediderunt ipsum obiisse. Rati se deceptos esse, ad preces iterum convertuntur, et rursus in simili visione eadem, quæ prius, audierunt. Tunc cum qui vere dissimulaverat, obsecrabant ostendi sibi virum, affirmantes non obiisse, sed adhuc vivere. His auditis ille, cum videret non posse stare pactum, illos ad sanctum virum adducit: et pariete diruto (aditum enim omnem obstruxerat), ingressi omnes et ad pedes ejus prostrati, quæ facta fuerant renuntiantes, rogabant urgentem famem¹ depelleret. Ille primum obstitit, se a tali fiducia longe abesse professus: nam ita peccatum suum ob oculos habebat, ac si nuper admisisset. Tandem commemorantes omnia quæ sibi contigerant, persuaserunt ut oraret: et cum precatus esset, siccitas desiit.² Quæ vero pertinent ad juvenem illum, qui antea discipulus Joannis filii Zebedæi fuerat, postea autem longo tempore latronum dux fuit, deinde sacris beati viri manibus captus, a recessibus et speluncis latronum ad pristinam virtutem rediit, ipse non ignoras, sed non minus quam nos hæc omnia probe nosti: teque sæpius audiavi admirantem illius mansuetudinem, quod cruentam antea dexteram exosculatus sit hærens in amplexu adolescentis, sicque illum ad priora reduxit.

18. Beatus item Paulus Onesimum, inutilem, transfugam et furem, illum, inquam, non modo amplectitur, quando mutatus est, sed etiam herum ejus rogat, illum resipiscentem pari habeat honore atque præceptorem ipsius, his verbis usus: *Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem et mihi et tibi utilis, quem remisisti tibi: tu autem illum, id est mea viscera, suscipe. Quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii: sine consilio autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. Forsitan enim ideo discessit ad tempus, ut æternum illum reciperes, non jam ut servum, sed pro servo carissimum fratrem³, maxime mihi: quanto autem magis tibi, et in carne et in Domino? Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me (Philem. 10 - 18). Ad Corinthios item scribens ait: *Ne iterum, cum venero, lugeam multos ex iis qui ante peccaverunt, et non egerunt poenitentiam* (2. Cor. 12. 21 et 13. 2). Et rursus: *Sicut prædixi, iterum prædico, quod si venero iterum, non parcam. Viden' quos lugeat, quibus non parcat? Non iis qui peccaverunt, sed iis qui poenitentiam non egerunt; neque simpliciter iis qui poenitentiam non egerunt, sed iis qui semel et iterum moniti obtemperare noluerunt. Illud enim, Prædixi, et prædico ut præsens, secundo et absens scribo, nihil aliud indicat, quam id quod ne jam inter nos eveniat pertimescendum est. Etiam si enim Paulus qui tunc Corinthiis comminabatur, non adsit, sed adest Christus, qui tunc per ipsum loquebatur.**

Ac si obstinate perseveremus, non parcat nobis, sed percutiet plaga magna et hic et in futuro sæculo. *Præoccupemus igitur faciem ejus in confessione* (Psal. 94. 2); *effundamus in conspectu ejus corda nostra. Peccasti, inquit, ne addas iterum, et de prioribus tuis supplica* (Eccli. 21. 1); et rursus, *Justus accusator sui est in principio sermonis* (Prov. 18. 17). Ne expectemus igitur accusatorem, sed ejus partes prævertamus, eoque officio judicem nobis pacatiorem reddamus. Te quidem peccata confiteri tua, teque miserum admodum arbitrari compertum habeo; verum non id tantum requiro, cupio autem ut persuasum habeas, te hac ratione posse justitiam assequi. Quamdiu enim inutilem talem confessionem edideris, etiamsi teipsum accuses, non poteris umquam in posterum a peccatis discedere. Nemo enim quidquam faciet cum alacritate et ritu congruenti, nisi prius persuasum habeat, rem utilitati sibi fore. Siquidem is qui seminat, postquam semen sparsit, nisi messem expectet, numquam metet. Quis enim umquam laborare frustra velit, nihil ex labore boni consequuturus? Sic ergo qui seminat verba, lacrymas, confessionem, nisi bona spe fultus id faciat, a peccatis desistere non poterit, utpote desperationis malo cohibitus. Sed quemadmodum agricola ille qui de proventu fructuum desperat, non curabit ea removeere quæ frugibus noxia sunt: ita est ille qui per lacrymas confessionem seminat, nihil expectans inde lucri, neutiquam poterit ea removeere quæ poenitentiae exitiosa sunt. Poenitentiam vero destruit iisdem in peccatis perseverantia. *Unus, inquit, ædificans et unus destruens, quid lucrati sunt præter laborem? Qui baptizatur a mortuo (i. e. a tactu mortui) et rursus tangit illum, quid emolumentum habet ex lavacro suo* (Eccli. 31. 30)? Sic homo qui jejunit a peccatis suis, et iterum progressus eadem admittit: quis ejus preces exaudiet? Et rursus, *Qui revertitur, inquit, a justitia in peccatum, eum Dominus præparat ad gladium* (Eccli. 26. 27). Et, *Sicut canis cum reversus fuerit ad vomitum, odiosus efficitur, sic et insipiens malitia sua reversus ad peccatum suum* (Prov. 26. 11).

19. *Quæ sit conditio veræ poenitentiae.*— Ne itaque peccatum quasi accusator tui tantum annunties, sed tamquam qui per poenitentiae modum justificari debeas; sic enim poteris animam confitentem pudore afflicere, ne ultra in eadem relabatur. Nam vehementer se damnare profiterique peccatorem, etiam cum infidelibus commune est. Multi namque a scena viri et mulieres, qui maxime turpitudinem suam secum reputant, sese miseros prædicant: at non collimant ad verum scopum. Quare illud non vocarium confessionem: neque enim cum animæ compunctione, cum amaritudine lacrymarum, cum vitæ mutatione peccata sua enuntiant; sed alii quidem eo nomine id agunt, ut ejusmodi candore sermonis gloriam aucupentur. Peccatorum enim gravitas longe alia apparet cum alter ea denuntiat, quam cum is ipse qui peccavit. Alii autem vi desperationis in stuporem et segnitiam lapsi, et gloriam hominum de-

¹ Aliquot Mss., *turbam depelleret*.

² Hic notat in margine Colbertinus nomen, Τῆς οὐτῆς ιστορίας μέννηται καὶ Κλήμης. *Ejusdem historiae mentionem facit etiam Clemens.*

³ Savil. in margine et unus codex, *carissimum filium*.

spicientes, cum impudentia magna peccata sua perinde atque aliena omnibus proclamant. Nolim sane te ex illorum numero esse, vel ex desperatione confessionem edere, sed cum bona spe, omnique resecta desperationis radice contrarium huic studium exhibere. Quenam mater et radix desperationis est? Ignavia: imo non radix modo vocetur, sed etiam nutrix et mater. Quemadmodum enim in lana tineas gignit corruptio, quæ postea ab illis augetur: sic etiam hic ignavia desperationem parit, et postea a desperatione alitur, et ambe mutuo execrandum sibi procurant incrementum, nec modicam accessionem capiunt. Si quis igitur alteram præscindat, residuam alteram facile poterit superare. Numquam enim qui non torpescit in desperationem labetur, neque qui alitur spe bona, nec animum despondet, unquam poterit in segnitiam cadere. Par itaque illud divelle, et jugum confringe, variam dico illam et gravem cogitationem: neque enim illa quæ utramque complectitur, unius est formæ, sed variam et omnimodam speciem præfert. Quenam est illa? Contingit aliquando penitentem multa recte et præclare agere: interimque a bonis operibus labi per peccati ipis recte factis gravitate paria: et hoc maxime in desperationem injicere valet; ac si ea quæ constructa fuerant diruta sint, et frustra cesserit labor in illis agendis. Oportet autem hoc mente reputare, et hanc cogitationem depellere: quoniam si recte factorum mensuram, æqualem peccatis, quæ postea commissa sunt, non depositam habeamus, nihil prohibet quominus penitus deprimamur. At recte facta illa sunt veluti thorax fortis, qui acutum acerbumque telum reprimat ne opus suum perficiat, sed ipse discissus multum periculi removet a corpore. Nam qui cum multis tum bonis tum malis operibus illuc abscedit, habebit aliquid solatii in supplicio, et in cruciatibus; qui autem bonorum operum expertus, mala tantum secum defert, dici nequit quanta passurus sit, ad æternum supplicium ablegatus. Etenim illic appendentur opera mala, cum aliis non talibus, et si hæc postrema lancem deprimant, non modicam salutem afferent auctori: neque tantam viam habebit malorum operum noxa, ut eum de loco suo deturbare possit; si autem mala opera prævaleant, in gehennæ ignem deprimunt; eo quod bonorum operum numerus non is sit, qui possit vehementiori impulsui contrario resistere. Hoc porro non ratiocinium modo nostrum suggerit, sed etiam divina oracula; ipse enim inquit: *Reddet unicuique secundum opera ejus* (Rom. 2.6). Ac non in gehenna solum, sed etiam in regno discrimina plurima reperias: *Mansiones*, inquit, *multæ*

sunt apud Patrem meum (Joan. 14. 2); et, *Alia gloria solis, alia lunæ* (1. Cor. 15. 41). Et quid mirum si hæc tam accurate distinxerit, quando stellam quoque a stella ibi differre ait. Horum itaque gnari, numquam ab exercitio bonorum operum absistamus, neque labori cedamus: ne quia ad solis lunæque ordinem ascendere non possumus, stellarum statum despiciamus. Nam si talem saltem virtutem exhibuerimus, in caelo esse poterimus. Et si non aurum, non lapis pretiosus fuerimus, argenti saltem gradum habentes in fundamento manebimus. Id unum caveamus, ne ad illam revertamur materiam, quam facile ignis incendit, neve cum egregia facinora edere non valemus, a minimis etiam absistamus: id enim extremæ dementiæ est: quod absit a nobis. Quemadmodum enim divitiæ corporeæ argentur cum earum amatores ne minima quidem luera negligunt, sic et spirituales divitiæ. Siquidem absurdum est, ubi Jdex ne frigidum quidem poculo mercedem negat, nos nisi eximia opera edamus, minora non curare. Qui enim minora non spernit, erga maxima magnam diligentiam exhibebit; qui vero hæc despicit, etiam ab illis demum abscedet: quod ne fieret etiam his mercedem amplissimam assignavit Christus. Quid enim facilius est, quam morbo laborantes visitare? huic tamen rei magnum¹ tribuit præmium. Vitam itaque sempiternam apprehende, delectare in Domino, et supplica illi: jugum illud suave iterum suscipe, subileve onus, dignum principio finem superadde: ne divitias tantas dilatare patiaris. Nam si Deum provocare pergas, eas omnes per gesta tua perdes; contra vero si antequam multum damni accedat, et segetes inaudentur, nequitiae canales obstruxeris, quæ perdita sunt recuperare poteris, iisque non modicam accessionem facere. Quæ omnia tecum reputans excute pulverem, de terra surge, et eris adversario formidabilis: ipse quippe te prostravit, quasi non surrecturum unquam: si autem te rursus viderit erectis contra manibus, inexpectata re percussus, segnior erit ad te denuo supplantandum; tu vero firmior evades, ut ne plagam hujusmodi denuo accipias. Etenim si aliorum calamitates nos erudire possunt, multo magis illæ, quas sustinimus, nos eradient. Quod in ipso capite tuo propediem me visurum exspecto, et te Dei nutu splendidiorem futurum, et tantam virtutem exhibiturum, ut etiam aliis illic patrocinari valeas. Tantum ne desperes, neque concidas: hoc enim tibi in omni sermone congressu, ubicumque te videro, et aliorum etiam ore repetere non cessabo: quod si audieris, aliis amplius remediis non egebis.

siones, id ipsum etiam ex Apostolo ad Corinthios scribente audiendam est. «Alia gloria...»

¹ Loen, Savil. et tres Pass., hujus tamen rei magnum nobis tribuit præmium.

¹ veg. unus, discrimina. Audi quoque et hanc istam ipsam in Evangelii dicentem: *In domo Patris mei in te sunt man-*

πτειν*. Τὸ μὲν γὰρ σφόδρα καταδικάζειν ἑαυτοὺς καὶ ἁμαρτωλοὺς καλεῖν, κοινὸν, ὡς εἰπεῖν, καὶ τοῖς ἀπίστοις ἐστί. Πολλοὶ γοῦν καὶ τῶν ἀπὸ τῆς σκηνης καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες, οἱ μάλιστα ἀναισχυντίαν μελετῶντες, ταλανίζουσιν ἑαυτοὺς, ἀλλ' οὐ μετὰ σκοποῦ τοῦ προσήκοντος. Διόπερ οὐδ' ἂν εἴποιμι τοῦτο ἔξομολόγησιν ἐγὼ· οὐ γὰρ μετὰ τοῦ κατανύξαι τὴν ψυχὴν, οὐδὲ μετὰ τοῦ δακρῦσαι πικρὸν, οὐδὲ μετὰ τοῦ μεταβαλέσθαι, τὰς ἁμαρτίας οὕτως ἐξαγγέλλουσι τὰς αὐτῶν, ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο οἱ μὲν δόξαν παρὰ τῶν ἀκούοντων ἐπὶ τῆ τῶν λόγων εὐγνωμοσύνη θηρώμενοι. Οὐδὲ γὰρ ὁμοίως φαίνεται τὰ ἁμαρτήματα χαλεπὰ, ὅταν ἕτερός τις αὐτὰ ἀπαγγέλλῃ^β, καὶ ὅταν αὐτὸς ὁ τετολμηκῶς. Οἱ δὲ ὑπὸ τῆς σφοδρᾶς ἀπογνώσεως εἰς ἀναλγησίαν ἐκπεσόντες, καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων δόξης καταφρονήσαντες, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας λοιπὸν ὡσπερ ἀλλότρια τὰ οἰκεία ἄπασιν ἐξαγορεύουσι κακά. [33] Ἀλλὰ σε τούτων οὐδένα εἶναι βούλομαι, οὐδὲ ἐξ ἀπογνώσεως ἐπὶ τὴν ἔξομολόγησιν ἔρχεσθαι, ἀλλὰ μετὰ προσδοκίας ἀγαθῆς, καὶ τῆς ἀπογνώσεως τὴν ῥίζαν ἐκκόψαντα πᾶσαν, τὴν ἐναντίαν ἐπιδείκνυσθαι σπουδῆν. Τίς δὲ ἡ ταύτης ῥίζα καὶ μήτηρ ἐστί; ἡ ῥαθυμία· μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν τις ῥίζαν καλέσειεν αὐτὴν μόνον, ἀλλὰ καὶ τροφὸν καὶ μητέρα. Καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐρίων τίχτει μὲν τοὺς σῆτας ἡ φθορὰ, αὐξεται δὲ πάλιν ὑπ' αὐτῶν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τίχτει μὲν ἡ ῥαθυμία τὴν ἀπόγνωσιν, τρέφεται δὲ πάλιν ὑπὸ τῆς ἀπογνώσεως αὐτῆ^γ, καὶ ἀλλήλαις τὴν ἐπάρατον ταύτην παρέχουσαι ἀντίδοσιν δύναμιν οὐ μικρὰν προσλαμβάνουσιν. Ἄν οὖν τὴν ἑτέραν τις ἀποτέμῃ καὶ διακόψῃ, δυνήσεται καὶ τῆς λειπομένης περιγενέσθαι εὐκόλως. Οὐτε γὰρ ὁ μὴ ῥαθυμῶν εἰς ἀπόγνωσιν ἂν ἐμπέσοι^δ ποτὲ, οὔτε ὁ τρεφόμενος ἐλπίσι χρησταῖς, καὶ μὴ ἀπογινώσκων ἑαυτοῦ, εἰς ῥαθυμίαν δυνήσεται ἐμπεσεῖν. Ταύτην οὖν μοι τὴν ξυνωρίδα διάσπατον, καὶ τὸν ζυγὸν σύγκλασον, τὸν λογισμὸν λέγω τὸν ποικίλον καὶ βαρύν· οὐ γὰρ μονοειδῆς ὁ ταῦτα συνέχων ἐστίν, ἀλλὰ πολυειδῆς καὶ παντοδαπός. Τίς δὲ οὗτός ἐστι; Συμβαίνει τινὰ μεταγόνοντα κατορθῶσαι πολλά καὶ μεγάλα, μεταξὺ δὲ καὶ ἁμαρτεῖν πάλιν τῶν κατορθωμάτων ἐκείνων ἁμαρτίαν ἀντίρροπον· καὶ τοῦτο μάλιστα ἱκανὸν εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβαλεῖν, ὡς τῶν οἰκοδομηθέντων καθαιρεθέντων, καὶ πάντων ἐκείνων μάτην καὶ εἰς κενὸν^ε πονηθέντων αὐτῶν. Δεῖ δὲ ἐκεῖνο λογίζεσθαι, καὶ τοῦτον ἐκκρούειν τὸν λογισμὸν, ὅτι, εἰ μὴ φθάσαντες κατορθωμάτων μέτρον ἀντίρροπον τοῖς μετὰ ταῦτα γενομένοις ἁμαρτήμασιν ἀπεθέμεθα, οὐδὲν ἂν ἡμᾶς σφόδρα καὶ ὀλοσχερῶς καταδῦναι ἐκώλυσε. Νυνὶ δὲ^ς καθάπερ τις θύραξ ἰσχυρὸς βέλος ὄξυ καὶ πικρὸν οὐκ ἀφῆκεν ἐργάσασθαι τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλ' αὐτὸς διατμηθεὶς τὸν πολὺν ἤμυνε τῷ σώματι κίνδυνον. Ὁ μὲν γὰρ μετὰ πολλῶν ἔργων καὶ ἀγαθῶν καὶ πονηρῶν ἀπερχόμενος ἐκεῖ, ἔξει τινὰ παραμυθίαν ἐπὶ τῆ κολάσει^ς καὶ τοῖς βασανιστηρίοις ἐκείνοις· ὁ δὲ τούτων μὲν ἔρημος, ἐκεῖνα δὲ μόνον ἐπάγων, οὐδὲ ἔνεστιν εἰπεῖν ὅσα πείσεται πρὸς τὴν ἀθάνατον παραπεμπόμενος κόλασιν. Καὶ γὰρ ἀντίστασις ἔσται ἐκεῖ καὶ τῶν πονηρῶν πράξεων, καὶ τῶν οὐ τοιούτων· κἂν μὲν αὐταὶ καθελκύσωσι τὸν ζυγὸν, ἔσωσαν οὐ μικρῶς τὸν ἐργάτην τὸν ἑαυτῶν, καὶ οὐ τοσοῦτον ἔσχυσεν ἡ τῆς τῶν πονηρῶν πράξεων ἐργασίας βλάβη, ὅσον κατασπάσαι τῆς πρώτης χώρας αὐτόν· ἂν δὲ ἐκεῖναι περιγέωνται, εἰς τὸ τῆς γεέννης ἀπάγουσι πῦρ, διὰ τὸ μὴ τοσοῦτον εἶναι τὸ πλήθος τῶν κατορθωμάτων, ὡς καὶ

δυνηθῆναι στήναι πρὸς τὸν βίαιον ἐκείνον ὠθισμὸν. Καὶ ταῦτα οὐχ ὁ ἡμέτερος μόνον ὑποβάλλει λογισμὸς, ἀλλὰ καὶ τὰ θεῖα λόγια· αὐτὸς γὰρ φησιν· Ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Καὶ οὐκ ἐν τῇ γεέννῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ πολλὰς ἂν εὐροί τις τὰς διαφοράς· Μοναὶ γὰρ, φησὶ, πολλὰ εἰσι παρὰ τῷ Πατρὶ μου· καὶ Ἄλλη δόξα^β ἡλίου, [34] καὶ ἄλλη δόξα σελήνης. Καὶ τί θαυμαστόν, εἰ μέχρι τοσοῦτων ἠκριβολογήσατο, ὅπου γε καὶ τὴν ἀστέρος πρὸς ἀστέρα διαφορὰν εἶναι φησιν ἐκεῖ; Ταῦτα οὖν ἅπαντα εἰδότες, μηδέποτε τῆς τῶν ἀγαθῶν ἐργασίας ἀποστῶμεν, μηδὲ ἀποκάμωμεν, μηδὲ, ἐπειδὴν εἰς τὴν τοῦ ἡλίου τάξιν ἢ τῆς σελήνης ἔλθῃ μὴ δυνήθωμεν, καὶ τῆς τῶν ἀστέρων καταφρονήσωμεν. Ὡς γὰρ ἂν τοσαύτην γοῦν ἀρετὴν ἐπιδειξώμεθα, δυνησώμεθα^γ εἶναι ἐν τῷ οὐρανῷ. Κἂν χρυσοῦς, κἂν λίθος τίμιος μὴ γενώμεθα, τὴν γοῦν τοῦ ἀργύρου τάξιν ἐπέχοντες ἐν τῷ θεμελίῳ μενούμεν· μόνον μὴ πρὸς ἐκείνην πάλιν τὴν ὕλην παλινδρομήσωμεν, ἢν εὐχερῶς καταφλέγει τὸ πῦρ, μηδὲ, ὅταν μέγала κατορθῶσαι μὴ δυνηθῶμεν, καὶ τῶν μικρῶν ἀποσχώμεθα· ἐσχάτης γὰρ ταῦτα ἀνοίας ἐστίν, ὅπερ μὴ πάθωμεν. Ὡσπερ γὰρ ὁ πλοῦτος ὁ σωματικὸς αὐξεται τῷ μηδὲ τῶν ἐλαγίστων κερδῶν καταφρονεῖν τοὺς ἐραστάς τοὺς ἐκείνου, οὕτω καὶ ὁ πνευματικὸς. Καὶ γὰρ ἄτοπον τὸν μὲν κριτὴν μηδὲ ψυχροῦ ποτηρίου μισθὸν παρορᾶν, ἡμᾶς δὲ, εἰ μὴ πάνυ^δ μέγала εἶη τὰ κατορθώματα, καὶ τῆς τῶν μικρῶν ἐργασίας ἀμελεῖν. Ὁ μὲν γὰρ τῶν ἐλαττόνων μὴ καταφρονεῖν, πολλῇ καὶ περὶ τὰ μέγιστα χρήσεται σπουδῇ· ὁ δὲ ταῦτα παρορῶν, καὶ ἐκείνων ἀποστήσεται ποτε· ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, καὶ τούτων μεγάλους τοὺς μισθοὺς ὠρίσεν ὁ Χριστός. Τί γὰρ τοῦ ἐπισκέπτεσθαι τοὺς κάμνοντας εὐκολώτερον; ἀλλ' ὅμως καὶ τούτου μέγала ἀποδίδωσι^ε τὴν ἀμοιβὴν. Ἐπιλαβοῦ τίνυν τῆς αἰωνίου ζωῆς, κατατρώψον τοῦ Κυρίου, καὶ ἰκέτευσον αὐτόν· πάλιν τὸν ζυγὸν ἀνάδεξαι τὸν χρηστὸν, ὑπελθε τὸ φορτίον τὸ ἐλαφρὸν, ἐπίθεος ἄξιον τῆς ἀρχῆς τὸ τέλος· μὴ δὴ παρίδῃς^ς τοσοῦτον διαρρῦέντα πλοῦτον. Ἄν μὲν γὰρ ἐπιμένης παροξύνων τὸν Θεὸν δι' ὧν ποιεῖς, σαυτὸν ἀπολεῖς· ἂν δὲ πρὶν ἢ πολλὴν γενέσθαι τὴν ζημίαν, καὶ πᾶν ἐπικλυσθῆναι τὴν γεώργιον, ἀποφράξῃς τῆς κακίας τοὺς ὄχετους, καὶ τὰ διαφθαρέντα ἀνακτήσασθαι δυνήσῃ πάλιν, καὶ ἑτέραν αὐτοῖς προσθεῖναι φορὰν οὐ μικρὰν. Ἄπερ ἅπαντα λογισάμενος ἀποτίναξον^ζ τὸν χοῦν, ἀνάστηθι ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ φοῦερὸς ἔσῃ τῷ ἀνταγωνιστῇ· αὐτὸς μὲν γὰρ σε κατέβαλεν, ὡς οὐκ ἀναστησόμενον λοιπὸν· ἂν δὲ ἴδῃ πάλιν τὰς χεῖρας ἀνταίροντα, τῷ ἀπροσδοκῆτῳ πληγῆς, ὀκνηρότερος ἔσται πρὸς τὸ ὑποσχελίσαι σε πάλιν, αὐτὸς δὲ ἀσφαλέστερος ἔσῃ πρὸς τὸ μηκέτι τραῦμα τοιοῦτον λαβεῖν. Εἰ γὰρ αἱ τῶν ἄλλων ἡμᾶς ἱκαναὶ παιδεῦσαι συμφοραὶ, πολλῷ μᾶλλον ἂς ὑπεμείναμεν^η αὐτοί. Ὅπερ καὶ ἐπὶ τῆς σῆς προσδοκῶ ταχέως ὄψεσθαι κεφαλῆς, καὶ πάλιν τῇ τοῦ Θεοῦ βροπῇ παιδρότερόν σε γενέσθαι, καὶ τοσαύτην ἐπιδείξασθαι τῆς ἀρετῆς, ὡς καὶ ἐτέρων προστῆναι ἐκεῖ. Μόνον μὴ ἀπογνῶς, μηδὲ ἀναπέσης· τοῦτο γὰρ σοὶ καὶ παρὰ πάντα τὸν λόγον, καὶ ὅπου δ' ἂν ἴδω, καὶ δι' ἐτέρων οὐ παύσομαι ἐπιλέγων· κἂν τούτου ἀκούσῃς, οὐκέτι δεήσῃ φαρμάκων ἐτέρων.

^β Reg. unus διαφορὰς. Καὶ ἄκρως αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἐν Εὐαγγελίοις εἰπόντος, « Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου μοναὶ πολλαὶ εἰσι. » Τὸ αὐτὸ τοῦτο καὶ τοῦ Ἀποστόλου Κορινθίοις γράφοντος ἔστιν ἀκούσαι· « Ἄλλη δόξα. »

^γ Sic mss. omnes, uno excepto. Savil. ἕως γὰρ... ἐπιδειξώμεν, δυν. Morel. ἕως γὰρ ἂν τοσαύτην γοῦν ἀρετὴν ἐπιδείξαι δυνησώμεθα, ἐν τῷ οὐρανῷ πάντως ἐσόμεθα. Unus codex ὡς γὰρ τοσαύτην γοῦν ἀρετὴν ἐπιδειξασθαι δυνηθῶμεν, etc., ut Morel.

^δ Sic Savil. et omnes pene mss. In Morel. πάνυ deest. Paulo post unus καταφρονεῖν pro ἀμελεῖν. Mox Savil. ἐπὶ τὰ μέγιστα.

^ε Savil. et tres mss. μέγалаν ἡμῖν ἀποδ.

^ς Sic quatuor mss. Savil. et Morel. περιίδῃς. Infra omnes mss. et Savil. ποιεῖς, σαυτὸν ἀπολεῖς. Morel. vero ποιεῖς ἅπαντα αὐτὸν ἀπολεῖς. Ibid. aliquot mss. καὶ παντελῆ κλυσθῆναι.

^ζ Savil. et unus ἀποτίναξαι.

^η Quidam mss. ὑπομείνωμεν, πῆσις ὑπομένουμεν.

^α Savil. et aliquot mss. περιπεσεῖν.

^β Sic Savil. et quidam mss. Morel. et alii ἐπαγγέλλῃ.

^γ Aliquot mss. ὑπὸ τῆς ῥαθυμίας αὐτῆ, minus recte, ni fallor. Infra Savil. ἀποτέμῃ καὶ ἀποκόψῃ. Unus cod. ἀποκόψῃ καὶ διατέμῃ. Morel. et alii ut in textu.

^δ Unus cod. εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπέσοι. Savil. εἰς ἀπόγνωσιν ἂν πέσοι. Morel. et caeteri ut in textu.

^ε Quatuor mss. εἰς κενά. Savil., Morel. et alii εἰς κενόν. Infra Savil. et unus cod. ἁμαρτήμασιν προαπεθέμεθα.

^ς Savil. et aliquot mss. νῦν δέ. Mox Savil. et unus cod. καὶ πικρὸν δεχόμενος οὐκ.

^η Savil. ἐν τῇ κολάσει.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΝ ΘΕΟΔΩΡΟΝ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ α.

[35, α'. Εἰ δάκρυα καὶ στεναγμοὺς ἦν διὰ γραμμάτων δηλοῦσθαι, τούτων ἂν σοὶ τὴν ἐπιστολὴν ἐμπλήσας ἀπέστειλα. Δακρύω δὲ οὐχ ὅτι φροντίζεις πραγμάτων πατρῶων, ἀλλ' ὅτι τοῦ καταλόγου τῶν ἀδελφῶν σεαυτὸν ἐξήλειψας, ὅτι τὰς πρὸς τὸν Χριστὸν συνθήκας ἐπάτησας. Ταῦτα φρίττω, ἐπὶ τούτοις ἀλγῶ, διὰ ταῦτα φοβοῦμαι καὶ τρέμω, [ἢ εἰδῶς ὡς ἡ τούτων ἀθέτησις μεγάλην ἐπάξει τὴν καταδίκην τοῖς εἰς τὴν καλὴν ἀπογεγραμμένοις στρατεῖαν, καὶ διὰ βραθυμίαν τὴν οικεῖαν τάξιν ἀπολιποῦσιν. Ὅτι δὲ τοῖς τοιούτοις ἡ κόλασις βαρυτέρα, δῆλον ἐντεῦθεν.] Ἰδιώτην μὲν γὰρ ἀστρατείας ὁ οὐδεὶς ἂν ποτε γράφαιτο ὁ δὲ στρατιώτης ἄπαξ γενόμενος, ἂν ἀλῶ λειποταξίου, περὶ τῶν ἐσχάτων ὁ κίνδυνος. Οὐ δεινὸν, ὦ φίλε Θεόδωρε, τὸ παλαιόντα πεσεῖν, ἀλλὰ τὸ μείναι ἐν τῷ πτώματι ὁ οὐδὲ χαλεπὸν τὸ πολεμοῦντα τρωθῆναι, ἀλλὰ τὸ μετὰ τὴν πληγὴν ἀπογνῶναι, καὶ ἀμελεῖσθαι τοῦ τραύματος. Οὐδεὶς ἔμπορος ἄπαξ ναυαγίῳ περιπεσὼν, καὶ τὸν φόρτον ἀπολέσας, ἀπέστη τοῦ πλεῖν, ἀλλὰ πάλιν τὴν θάλασσαν καὶ τὰ κύματα καὶ τὰ μακρὰ διαθαίνει πελάγη, καὶ τὸν πρότερον ἀναχτᾶται πλοῦτον. Καὶ ἀθλητὰς δὲ ὀρῶμεν μετὰ πολλὰ πτώματα στεφανίτας γενομένους ἤδη δὲ καὶ στρατιώτης πολλάκις ὁφυγῶν, ἐσχατον ἀριστεύς ἀπεδείχθη, καὶ τῶν πολεμίων ἐπεκράτησε. Πολλοὶ δὲ καὶ τῶν τὸν Χριστὸν ἀρνησαμένων διὰ τὴν τῶν βρασάνων ἀνάγκην, ἀνεμαχέσαντο πάλιν, καὶ τὸν τοῦ μαρτυρίου στέφανον ἀπῆλθον ἀναδησάμενοι. Εἰ δὲ τούτων ἕκαστος ἐκ τῆς προτέρας πληγῆς ἀπέγνω, οὐκ ἂν τῶν δευτέρων ἀπῆλαυσεν ἀγαθῶν. Οὕτω καὶ νῦν, ὦ φίλε Θεόδωρε, μὴ, διότι μικρὸν σε, τῆς στάσεως παρεσάλευσεν ὁ ἐχθρὸς, ἤδη καὶ σεαυτὸν ὤσης ἐπὶ τὸ βάραθρον, ἀλλὰ στήθι γενναίως, καὶ ἐπάνελθε ταχέως ὄθεν ἐξήλθες, μηδὲ ὄνειδος τι ἰ νομίσης τὴν πρὸς ὀλίγον εἶναι ταύτην πληγὴν. Οὐδὲ γὰρ στρατιώτην ἰδὼν ἐπανιόντα μετὰ τραύματος ἀπὸ πολέμου ὄνειδισας ἂν ὄνειδος γὰρ τὸ ὄπλα ῥῆψαι, καὶ τῶν πολεμίων ἐξω γενέσθαι ἕως δὲ ἂν στήκηται ὁ τις μαχόμενος, κἂν βάλληται, κἂν ὑποχωρῇ πρὸς βραχὺ, οὐδεὶς οὕτως ἀγνώμων οὐδὲ τῶν πολεμικῶν ἄπειρος, ὡς ἐγκαλέσαι ποτὲ ἐκείνῳ ἢ. Τῶν μὴ μαχομένων ἐστὶ τὸ μὴ τιτρώσκεισθαι τοὺς δὲ πολλῶ τῷ θυμῷ

^a Sic Morel. et unus cod. Colb. ; alius item Colb. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπιστολῆ β'. Tertius Colb. Τοῦ αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτὸν Θεόδωρον παραινενετικὸς ἐν εἰδει ἐπιστολῆς λόγος β'. Savil. Χρυσσοστόμου πρὸς τ. αὐτὸν Θ. ἐκπεσόντα τοῦ ἐναρέτου βίου, λογ. α'. Savil. et unus sic initio habent : Εἰ καὶ δάκρυα, etc. Paulo post duo mss. Δακρύω δὲ ἐγώ.

^b Hæc quæ uncinis includuntur, in edit. Morel. et in omnibus mss. nostris desiderantur. Sed ea sic uncinis inclusa refert editio Saviliana : optimeque quadrant ad sensum, ita ut hisce demptis imperfecta sententia videatur.

^c Unus cod. λειποστρατείας. Duo alii στρατείας, male. Savil. et Morel. ἀστρατείας.

^d Unus cod. ἀπογνόντα καταμελεῖσθαι. Alius ἀπογνόντα ἀμελεῖσθαι. Savil. et Morel. ut in textu.

^e Sic Savil. et omnes mss. In Morel. deest πολλάκις. Infra Savil. in margine et unus cod. ἀνεμαχέσαντο πάλιν τὴν ἦτταν καὶ τόν. Infra Θεόδωρε deest in duobus mss.

^f Tres mss. et Savil. in textu μηδὲ ὄνειδόν τινα. Cætera ut in textu nostro. Savil. in marg. μηδὲ ὄνειδος τι νομίσης τὴν ἀπὸ τῆς πληγῆς ἐπάνοδον.

^g Savil. ἵσταται. Duo cod. ἐστήκει. Unus ἐστήκει. Morel. στήκηται.

^h Savil. ὅς ἐγκαλέσει ποτὲ ἐκείνῳ. In tribus mss. ἐκείνῳ deest. In aliis quædam ἄλλα καὶ ὄνειδος, etc. οἷον ἐπὶ τοῦ καὶ ὄνειδος.

κατὰ τῶν πολεμίων χωροῦντας ἐστὶ καὶ βληθῆναι ποτε καὶ καταπεσεῖν ὅλον καὶ ἐπὶ σοῦ γέγονε νῦν ἄθρόως γὰρ τὸν φόρτον ἀνελεῖν ἐπιχειρήσας ἐδήχθη. Ἀλλὰ θάρσει, μικρὰς σοὶ χρεῖα νήψεως, καὶ οὐδὲ ἴχνος λελείφεται τοῦ τραύματος ἐκείνου ἢ μᾶλλον δὲ Θεοῦ χάριτι καὶ αὐτοῦ τοῦ Πονηροῦ [36] συντρίψεις τὴν κεφαλὴν ἢ μηδὲ σε ταραττέτω τὸ ταχέως καὶ παρ' αὐτὴν ἐμποδισθῆναι τὴν ἀρχὴν. Εἶδε γὰρ, εἶδεν ὀξέως ὁ Πονηρὸς τῆς σῆς ψυχῆς τὴν ἀρετὴν, καὶ γενναῖον αὐτῷ πολέμιον αὐξηθῆσθαι ἐκ πολλῶν ἐστοχάσατο ὅτι γὰρ εὐθέως τοσαύτη καὶ τηλικαύτη ἰ χρησάμενον κατ' αὐτοῦ σπουδῆ, τοῦτον, εἰ παραμείνεις, βραδίως αὐτὸν καταπολεμήσειν προσεδόκησε. Διὰ τοῦτο ἐσπευσεν, ἐγρηγόρησεν, ἠγέρθη πολὺς κατὰ σοῦ, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς, ἐὰν θελήσης στήναι γενναίως. Τίς γὰρ σου τὴν ὀξείαν καὶ εὐλιχρινὴ καὶ ζέουσαν ἐπὶ τὰ ἀγαθὰ μετάθεσιν ἰ οὐκ ἐθαύμασεν ; Ἐδεσμάτων μὲν γὰρ τρυφή παρεωρᾶτο, πολυτέλεια δὲ ἐσθῆτος καταπεφρόνητο, πᾶς τύφος καταπεπάτητο, πᾶσα ἡ περὶ τὴν ἐξωθεν σοφίαν σπουδὴ ἀθρόως ἐπὶ τὰ θεῖα μετενήνεκτο λόγια ὅλαι μὲν εἰς ἀνάγνωσιν ἡμέραι, ὅλαι δὲ εἰς εὐχὰς ἀνηλίσκοντο νύκτες ὁὐκ ἀξίας ἦν μνησθῆναι πατρικῆς, οὐ πλοῦτον ἐν νῷ λαβεῖν ὅτι δὲ γονάτων ἄπτεσθαι, καὶ ποσὶ προστρέχειν ἀδελφῶν, τοῦτο ἰ πάσης εὐγενείας ἀνώτερον ἦδεις. Ταῦτα ἐθλίψε τὸν Πονηρὸν, ταῦτα εἰς μάχην ἐξήγειρε σφοδρότεραν ἢ ἀλλ' οὐ καιρίαν ἔδωκε τὴν πληγὴν. Εἰ μὲν γὰρ μετὰ χρόνον πολὺν νηστείας τε συνεχεῖς καὶ χαμευνίας καὶ τὴν ἀλλήν ἀσκησιν κατέβαλεν, ἦν μὲν οὐδὲ τότε ἀπογνῶναι, πλην πολλὴν ἂν τις ἐφη τὴν ζημίαν γεγενῆσθαι, μετὰ πολλοὺς ἰδρῶτας καὶ πόνους καὶ νίκας τῆς ἦττης γενομένης ἢ ἀλλ' ἐπειδὴ ἄμα ἰ τῷ πρὸς αὐτὸν ἀποδύσασθαι, ὑπεσκέλισε, τοσοῦτον ἦνυσσε μόνον, ὅσον σπουδαιότερον εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ μάχην ἐργάσασθαι. Ἄρτι γὰρ σοὶ ἐκπλέοντι, καὶ οὐκ ἐκ τῆς ἐμπορίας ἐπανεληθόντι, οὐδὲ πλήρη τὸν φόρτον ἐπιφερομένῳ, ὁ δεινὸς ἐπέθετο πειρατής. Καὶ καθάπερ λέοντα γενναῖόν τις ἀνελεῖν ἐπιχειρήσας, ἐπειδὴ τὴν δορὰν ἐπιζύσειε ἢ μόνον, ἐκείνον μὲν ἐβλαψεν οὐδὲν, ἦγειρε δὲ καθ' ἑαυτοῦ μᾶλλον, καὶ ἀσφαλέστερον καὶ δυσανάλωτον τοῦ λοιποῦ πεποίηκεν ὁὕτω δὴ καὶ ὁ κοινὸς ἀπάντων ἐχθρὸς βαθεῖαν ἐπιχειρήσας πλήξει πληγὴν, τούτου μὲν ἀπέτυχεν, ἐγρηγορέναι δὲ καὶ νήφειν τοῦ λοιποῦ παρεσκεύασε μᾶλλον.

β'. Ὀλισθηρὸν γὰρ ἡ ἀνθρωπίνῃ φύσις, καὶ ὀξὺ μὲν κλαπῆναι, ὀξὺ δὲ ἀνενεγκεῖν ἐκ τῆς ἀπάτης, καὶ ὡσερ

¹ In nullo cod. est καὶ τηλικαύτη, sed in Savil. et Morel. habetur. Mox duo cod. βραδίως αὐτὸν καταπαλαίσει (sic) ἤλπισε, διὰ τοῦτο ἐγρηγόρησεν, ἐσπευσεν. Alius similiter : sed habet καταπαλαίσειν et postea ἐπεσεν pro ἐσπευσε. Savil. in margine βραδίως αὐτὸν καταπαλαίσει, εἰ παραμείνεις, προσεδόκησε. Savil. in textu et Morel. ut nos edimus.

² Sic Savil. et omnes mss. Mox πολυτέλεια δὲ ἐσθῆτος, etc. Hic Savil. et codd. omnes sequimur. Infra omnes mss. εἰς ἀναγνώσεις, Sav. et Morel. εἰς ἀνάγνωσιν.

³ Τοῦτο deest in omnibus mss., sed in Savil. et Morel. habetur. Mox εἰς μάχην ἐξήγειρε σφοδρότεραν. Sic omnes mss. et Sav. Morel. vero εἰς μάχην σφοδρότεραν ἦγαγεν. Infra omnes mss. καὶ χαμευνίας. Morel. vero et Savil. καὶ τὴν χαμευνίαν.

⁴ Tres mss. γενομένης. Ἐπειδὴ δὲ ἄμα. Savil. et Morel. ut in textu. Infra Savil. κατ' αὐτοῦ μάχην. Duo mss. ἐαν. εἰ μάχην habent. Morel. κατ' αὐτοῦ νίκην.

⁵ Savil. οἷον ἐπὶ τοῦ καὶ ὄνειδος.

EJUSDEM AD EUMDEM THEODORUM

*Liber secundus*¹.

1. Si fletus possent et gemitus per literas exhiberi, his repletam epistolam ad te misissem. Equidem fleo, non quod paternarum rerum sollicitudinem geras, sed quod ex fratrum te catalogo deleveris, quod pacta cum Christo inita calcaveris. Ad hæc horreo, super his angor, propterea timeo et tremo, gnarus horum contemptum magnam asferre condemnationem iis, qui in sacram hanc militiam adscripti, per segnitiam ordinem suum deseruerunt. Quod autem supplicium iis destinatum gravius sit, vel ex re ipsa planum est. Privatum enim hominem nemo desertæ militiæ accusaverit; sed qui semel miles effectus est, si in desertione deprehendatur, extremo periculo subjacet. Non est grave, Theodore carissime, certantem cadere, sed in lapsu manere: non est perniciosum pugnantem vulnerari, sed post inflictum vulnus desperare et plagam negligere. Nullus mercator naufragium passus, amissoque onere, navigare desiit: sed rursus mare, fluctus, vastumque pelagus permeat, amissasque pecunias recuperat. Athletas quoque videmus post frequentes lapsus coronari: miles etiam sæpe² post fugam, bellator strenuus evasit, hostesque profligavit. Multi autem qui vi tormentorum fracti Christum negaverant, redintegrato certamine martyrii coronam reportarunt. Quod si eorum quilibet ob priorem plagam desperasset, numquam sequentium bonorum fructum percipisset. Ita et nunc, amice Theodore³, ne, quia inimicus te a statione paululum deturbavit, te ipsum in præcipitium decutias; sed strenue consiste, et ad locum unde existi cito remigra: ne probro tibi fore putes talem post plagam acceptam reditum. Neque enim reprehendas militem, cum de prælio revertitur vulneratus: opprobrium sane est arma projicere et procul ab hostibus removeri; quamdiu autem quispiam in conflictu manet, etiamsi feriat et paulisper cedat, nemo ita durus ac belliæ disciplinæ expers est, ut hoc illi⁴ vitio vertat. Non pugnantium quippe est non vulnerari: qui autem magno animo hostes adoriuntur, sæpe feriuntur et concidunt, ut tibi nunc contigit, qui dum serpentem occidere nitabar, morsu vulneratus es. Sed confide, sobrietate paululum utaris oportet, nullumque vulneris vestigium remanebit: imo vero per Dei gratiam

ipsius maligni caput confringes; neque te conturbet, quod cito et ab ipso principio compeditus fueris. Vidit enim, et celeriter vidit malignus ille animi tui virtutem, et ex multis signis, ut strenuus sibi adversarius vires auget futurum præsensit: eum enim qui tali tantoque studio contra se vel ab initio uteretur, si perseveraret, facile se debellaturum esse existimavit. Ideoque festinavit, excubavit, totusque contra te, imo potius contra caput suum insurrexit, si tamen volueris strenue obsistere. Quis enim celerem illam tuam, sinceram atque ferventem ad bona mutationem non miratus est? Epularum enim oblectatio contemptui erat, luxus vestium vilipendebatur, calcabatur fastus omnis, tota illa externæ philosophiæ cura confestim in divina eloquia translata fuerat: lectioni dies solidi, orationi noctes integræ deputabantur: paternæ dignitatis nulla mentio, divitiarum nulla recordatio: fratrum autem genua complecti, eorumque pedibus accurrere, omni nobilitate sublimis judicabas. Hæc malevolum illum cruciabant, hæc ad acriorem pugnam conserendam incitarunt¹: attamen non letale vulnus infixit. Nam si post diuturnum tempus, post jejunia multa, humi cubationes aliasque exercitationes te dejecisset, neque tunc desperandum esset, licet maximum damnum putaretur post multos sudores, labores et victorias ita prosterni: verum quia in ipso procinctu certaminis te supplantavit, id solum effecit, ut fortiolem te redderet ad pugnam cum ipso ineundam. Modo enim te e portu solventem, non ex negotiatione revertentem, nec onustam mercibus navem reducentem, ferus ille pirata adortus est. Ac quemadmodum si quis generosum leonem aggressus pellem ejus solum raserit, illum quidem nihil lædit, sed contra seipsum excitat eum, ac firmiorem et captu difficiliorem reddit: sic et communis omnium inimicus cum altam infligere plagam conatus esset a scopo quidem aberravit, sed ad vigilias et jejunia promptiorem reddidit.

2. *Lubrica est humana natura, cito cadit, cito resurgit.* — Lubrica est humana natura, cito decipitur, sed cito a fraude se expedit; et sicut confestim cadit, ita confestim erigitur. Siquidem beatus ille vir, Davidem dico, qui electus fuit in regem et prophetam, cum multa præclare fecisset, hominem se esse monstravit, et alienæ uxoris amore captus est: nec ibi solum constitit, sed propter concupiscentiam adulterium, propter adulterium homicidium patravit: sed quia duo tanta vulnera acceperat, non ideo tertium addidit; sed statim ad medi-

¹ Sic Morel. et unus cod. Colb.; alius item Colb., *Ejusdem ad eundem epistola II. Tertius Colb., ejusdem ad eundem Theodorum adhortatorius in modum epistolæ Sermo II. Savil., Chryso. tomii ad eundem Theodorum lapsum ex optima vita Sermo I.* Cur autem hæc epistola ad Theodorum, quæ vere secunda est, prima locetur in Edit. Savil., in Monito dictum fuit.

² Savil. et omnes Mss. habent, sæpe. In Morel. deest hæc vox.

³ Vox, *Theodore*, deest in duobus Mss.

⁴ Vox, *ilh*, in tribus Mss. deest. Infra duo Mss. non habent, *et concidunt*.

¹ Sic omnes Mss. et Savil. Morel. vero, *duxerunt*.

cum accurrerit, et medicamina apposuit, jejunium, lacrymas, fletus, orationes frequentes, sæpius adhibitam peccati confessionem; iisque modis Deum placavit, ita ut ad pristinam dignitatem rediret, adeo ut etiam post adulterium et credem, patris memoria filii idololatriam posset obtegere. Filius quippe ejus nomine Salomon eodem, quo pater, laqueo captus est, et in mulierum gratiam a paterno Deo recessit. Vides quantum malum sit voluptatem non cohibere, et naturæ principatum pervertere, ita ut vir sit ¹ mulierum servus. Hunc itaque Salomonem, qui prius justus et sapiens fuerat; cum periculum esset, ne peccati causa regnum totum amitteret, ob paternum meritum Deus sextam regni portionem habere permisit. Si tibi curæ fuisset externa illa eloquentia, eamque postea admodum negligeres, ego sane revocata tibi fori, tribunalis, coronarum inde consequentium, ac pristinae in loquendo fiduciæ memoria, auctor essem ut ad præteritos labores redires: quandoquidem autem pro cælestibus currimus, terrenarumque rerum nullam rationem habemus, alterius tibi judicii, horrendique tribunalis mentionem facio: *Nos quippe omnes apparere oportet ante tribunal Christi* ² (2. Cor. 5. 10). Ille vero tunc judex sedebit, qui nunc a te despicitur. Quid ergo tunc dicemus, dic mihi, quam excusationem afferemus, si in tali prævaricatione perseveremus? quid, quæso, dicemus? negotiorumne sollicitudinem prætendemus? Sed nos ipse prævertit dicens: *Quid proderit homini si mundum universum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur* (Matth. 16. 26)? An dicemus nos ab aliis seductos fuisse? At nihil Adamo in defensionem profuit, quod uxorem inculparet dicens: *Mulier, quam dedisti mecum, ipsa me decepit* (Gen. 3. 12): sicut nec mulieri quod serpentem auctorem diceret. Horrendum sane est, o dilecte Theodore, tribunal illud, quod nec accusatoribus cgeat, nec testes expectet: judicanti enim illi omnia nuda et aperta sunt, nec factorum tantum, sed etiam cogitationum pœnas dabimus: nam judex ille scrutator cogitationum et consiliorum cordis est. At fortasse naturæ infirmitatem obtendes, dicesque te jugum ferre non posse. Sed quænam hæc defensio, suave illud jugum ferri non posse, nec onus leve portari? an gravis onerosaque res est recreatio a laboribus? Ad hæc quippe nos vocat Christus dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos: tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum et humilis corde: jugum enim meum suave est, et onus meum leve* (Matth. 11. 28). Quid enim levius, dic mihi, quam curis, negotiis, timoribus atque laboribus eximi, ab hujus vitæ fluctibus segregari, et in tranquillo portu degere?

3. *Quid in hac vita sit optabile.*—Quid in hoc mundo felicis tibi videtur et optabilius? Principatum haud dubie dices et divitias bonamque apud homines fa-

mam. Sed quid his miserabilius est, si Christianorum libertati comparentur? Nam princeps furori populorum subjacet brutoque multitudinis impetui, majorum principum timori, sollicitudini erga subditos: ac qui heri princeps erat, hodie privatus efficitur: hæc quippe vita nihil a scena differt. Nam ut ibi hic imperatoris, ille ducis, alter militis implet officium: vesperi autem nec imperator, qui imperator erat, nec dux qui dux, nec miles qui miles erat, remanet: sic et in die illa, non a persona, sed ab operibus dignam quisque mercedem accipiet. At gloria fortassis in pretio habenda, quæ cadit tanquam flos feni? At divitiæ, quas qui possident miseri prædicantur? *Væ, inquit, divitibus; et iterum, Væ qui confidunt in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantur* (Luc. 6. 24. Psal. 48. 6). Christianus numquam ex principe privatus efficitur, nec pauper ex divite, nec ex glorioso inglorius; sed in divitiis manet etiam cum mendicat, et erigitur cum sese deprimere satagit, et eum, quem obtinet, principatum, non hominum, sed principum, qui sunt sub potestate rectoris tenebrarum, nullus quasi potest auferre. Legitima res est conjugium, id ego confiteor; *Honorabile enim est connubium, et torus immaculatus: fornicatores autem et adulteros judicabit Deus* (Heb. 13. 4). Sed tibi jam non est integrum jura connubii servare. Eum enim, qui semel cælesti sponso junctus est, si ab eo divellatur et uxorem ducat, adulterium amittere certum est, quamvis millies hoc ipsum nuptias voces; imo id tanto gravius adulterio est, quanto præstantior Deus homine. Ne quis te decipiat dicens: uxorem ³ ducere non vetat Deus. Id ego quoque novi; sed adulterium prohibuit, quod tu admittere volebas: quod absit, ut nimirum connubio jungaris umquam. Ecquid miraris si nuptiæ pro adulterio reputantur, quando contemnitur Deus? Cædes ad justitiam reputata est, et humanitas plus quam homicidium damnata fuit; quoniam illa ex sententia Dei, hæc vero illo prohibente exhibita est. Et Phineæ quidem reputatum est ad justitiam, quod fornicantem mulierem cum scortatore confodisset; Saulem vero sanctus Dei Samuel, in fletu, luctu et precibus sæpe pernoctans, non potuit a damnatione, quam Deus adversus ipsum pronuntiaverat, eripere; quia regem alienigenarum, quem occisum oportuerat, præter Dei sententiam salute donavit. Si ergo humanitas majorem quam cædes damnationem infert, quia Deo non obtemperatur: quid mirum si nuptiæ graviorem quam adulterium damnationem inferant, quando despicitur Christus? Nam, ut initio dicebam: si privatus esses, nemo te desertæ militiæ accusaret; nunc autem tui juris non es amplius, qui tanto imperatori militare cœpisti. Etenim si mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir, multo magis qui vivunt in Christo sui corporis potestatem non habeant (1. Cor. 7. 4). Qui nunc contemnitur, ipse est qui tunc judicabit: hunc semper cogita, necnon fluvium illum igneum;

¹ Habent duo Mss., *ut vir sapiens, etc.* Intra omnes alii, *qui justus, omisso, prius.*

² Pergit in margine Savil., *ut quisque offerat quæ, dum in corpore esset, operatus est sive bonum, sive malum.*

³ Savil. in margine, *uxorem legitimam.*

πίπτει ταχέως, οὕτω καὶ θάπτον ἀνίσταται. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος ἐκεῖνος ἀνὴρ, τὸν Δαυὶδ λέγω, τὸν ἐκλεκτὸν βασιλέα καὶ προφήτην, ἠνίκα πολλά * κατώρθωσεν, οὐκ ἔλαθεν ἀνθρώπων ὄντων, ἀλλ' ἠράσθη ποτὲ γυναικὸς ἀλλοτρίας, καὶ οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλ' εἰργάσατο μὲν μοιχείαν διὰ τὴν ἐπιθυμίαν, εἰργάσατο δὲ καὶ φόνον διὰ τὴν μοιχείαν· ἀλλ' οὐκ ἐπειδὴ τηλικαύτας ἔλαβε δύο πληγὰς, ἤδη καὶ τρίτην ἑαυτῷ δοῦναι ἐπεχείρησεν, ἀλλ' εὐθέως πρὸς τὸν ἱατρὸν ἔτρεχε, καὶ τὰ φάρμακα ἐπέτιθει, νηστείαν, δάκρυα, θρήνους, εὐχὰς συνεχεῖς, τὸ τὴν ἀμαρτίαν [37] πολλακίς ἀναγγέλλειν· καὶ οὕτω διὰ τούτων ἴλεω κατέστησε τὸν Θεόν, ὡς ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανελθεῖν ἀξίαν, ὡς ὁ μετὰ μοιχείαν καὶ φόνον πάλιν ἐπιτικιάσαι δυνήθηται τὴν τοῦ παιδὸς εἰδωλολατρείαν τὴν τοῦ πατρὸς μνήμην. Ὁ γὰρ τούτου υἱὸς, Σολομῶν ἦν ὄνομα αὐτῷ, διὰ τῆς αὐτῆς ἐάλω παγίδος, ἥσπερ καὶ ὁ πατήρ, καὶ γυναιξὶ χαριζόμενος ἀπέστη τοῦ πατρῷου Θεοῦ. Ὁρᾷ πόσον κακὸν τὸ μὴ κρατεῖν ἡδονῆς, ἀλλὰ τὴν τῆς φύσεως ἀνατρέπειν ἀρχὴν, καὶ ἀνδρα ὄντα γυναικῶν ὁ εἶναι δοῦλον. Αὐτὸν δὲ οὖν τοῦτον τὸν Σολομῶντα, δίκαιον πρότερον ὄντα καὶ σοφόν, δι' ἀμαρτίαν πᾶσαν ἀφαιρέθη τὴν βασιλείαν κινδυνεύοντα, διὰ τὴν τοῦ πατρὸς εὐδοκίμησιν τὸ τῆς ἀρχῆς ἕκτον μέρος ἀφῆκεν ἔχειν ὁ Θεός. Εἰ μὲν οὖν ἡ σπουδὴ σου περὶ τοὺς ἐξωθεν λόγους ἦν, εἶτα ἀπερῶσθ' ἡμῶν, δικαστηρίων καὶ βήματος καὶ τῶν ἐκεῖθεν στεφάνων καὶ παρρησίας ἀναμιμνήσκων, παρεκάλεσα ἂν ἐπανελθεῖν εἰς τοὺς ὑπὲρ ἐκείνων πόνους· ἐπειδὴ δὲ ὑπὲρ τῶν ἐν οὐρανοῖς τρέχομεν, καὶ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς λόγος ἡμῖν οὐδεὶς, ἐτέρου σε ἀναμιμνήσκω δικαστηρίου, καὶ βήματος φοβεροῦ καὶ φρικώδους· Πάντας γὰρ ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ ὁ. Κριτῆς δὲ κάθηται τότε ὁ νῦν ἀθετούμενος ὑπὸ σοῦ. Τί οὖν ἐροῦμεν, εἰπέ μοι, τότε; τί δὲ καὶ ἀπολογησόμεθα, ἐὰν ἐπιμένωμεν ἀθετοῦντες; Τί οὖν ἐροῦμεν; πραγμάτων φροντίδας σκηψόμεθα; Ἀλλὰ προλάβων εἶπε· Τί ὠφελήσει ἀνθρώπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ; Ἀλλὰ τὸ ὑφ' ἐτέρων ἠπατήσθαι; Ἀλλ' οὐδὲ τὸν Ἀδὰμ πρὸς ἀπολογίαν ὤνησε τὸ προβαλέσθαι τὴν γυναῖκα, καὶ εἶπεν· Ἡ γυνή, ἣν ἔδωκας μετ' ἐμοῦ, αἴτη με ἠπάτησεν· ὡσπερ οὐδὲ τὴν γυναῖκα ὁ ὄφις. Φοδερόν, ὦ φίλε Θεόδωρε ὁ, τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο, οὐ κατηγόρων δεόμενον, οὐ μάρτυρας περιμένον· πάντα γὰρ γυμνά καὶ τετραχηλισμένα ἐστὶ τῷ δικάζοντι, καὶ οὐ πράξεων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐννοιῶν εὐθύνας ὑπέχειν δεῖ· κριτικὸς γὰρ ἐστὶν ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας ὁ δικαστὴς ἐκεῖνος. Ἀλλ' ἴσως ἀσθένειαν φύσεως ἔρεις, καὶ τὸ μὴ δυνήθηναί ἐνεγκεῖν τὸν ζυγόν. Καὶ ποῖα αὕτη ἀπολογία, ζυγὸν μὴ ἰσχύσαι τὸν χρηστὸν ἐνεγκεῖν, φορτίον ἰ μὴ δυνήθηναί βαστάσαι τὸ ἐλαφρόν; βαρὺ πρᾶγμα καὶ φορτικὸν ἢ τῶν κόπιων ἀνάκτησις; Ἐπὶ ταῦτα γὰρ πάντα καλεῖ ὁ Χριστὸς λέγων· Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορ-

* Savil. in textu καὶ γὰρ ὁ μακάριος, ὁ ἐκλεκτὸς βασιλεὺς καὶ προφήτης ἠνίκα πολλοί, etc. ul supra. In margine vero, τὸν μακάριον Δαυὶδ, τὸν ἐκλεκτὸν βασιλέα, καὶ προφήτην, ἠνίκα πολλά κατώρθωσεν, οὐκ ἔλαθεν ἀνθρώπων ὄντων.

ἔ Sav. ὥστε, et mox ἐπιτικιάσαι πως... τῆ τ. π. εἰδωλολατρεία.

ἔ Duo mss. καὶ ἀνθρώπων ὄντων σοφὸν γυν. Mox omnes alii δίκαιον ὄντα omissio πρότερον. Digna est quae notetur lectio Savilli, nempe :... Σολομῶντα δι' ἀμαρτίαν δίκαιον ὄντα πᾶσ. ἄφ. τ. βασιλ., διὰ τὴν τοῦ πατρὸς, κ. τ. λ.

ἔ Pergit in margine Savil. ἵνα ἕκαστος κομίσσεται τὰ διὰ τοῦ σώματος πρὸς ἃ ἐπράξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν. Mox omnes habent ἀθετούμενος ὑπὸ σοῦ. Morel. ἀθετούμενος παρὰ σοῦ. Infra Savil. φροντίδας προπαισόμεθα.

* Sic Savil. et unus cod. Alter vero φοδερόν, ὡ Θεόδωρε. Morel. φοδερόν οὖν, Θεόδωρε. Infra Savil. τετραχηλισμένα ἐστὶ τῷ δικάζοντι. Duo mss. τετραχηλισμένον τῷ δικ. Morel. et unus

τισμένει, καὶ γὰρ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ἄρατε ὁ τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· ὁ γὰρ ζυγὸς μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν. Τί γὰρ ἐλαφρότερον, εἰπέ μοι, τοῦ φροντίζων καὶ πραγμάτων καὶ φόβων, καὶ πόνων ἀπηλλάχθαι, ἐξωθεν δὲ τῶν τοῦ βίου κυμάτων ἐστάναι, καὶ ἐν εὐδίῳ διάγειν λιμένι;

γ'. Τί σοι δοκεῖ τῶν ἐν κόσμῳ μακαριστὸν εἶναι καὶ ζηλωτόν; Ἀρχὴν πάντως ἔρεις καὶ πλοῦτον καὶ τὸ παρὰ ἀνθρώποις εὐδοκίμειν. Καὶ τί τούτων ἀθλιώτερον, ὅταν πρὸς τὴν Χριστιανῶν ἐλευθερίαν συγκρίνηται; [38] Ὁ μὲν γὰρ ἀρχὸν δῆμων ὑπόκειται θυμῷ, καὶ πλῆθους ὄρμαϊς ἀλόγοις, φόβῳ τε ἀρχόντων μειζόνων, καὶ ταῖς ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων φροντίσι, καὶ ὁ χθὲς ἀρχὸν σήμερον ἰδιώτης· σκηνῆς γὰρ οὐδὲν ὁ παρὼν διενήνοχε βίης· ἀλλὰ καθάπερ ἐκεῖ βασιλέως μὲν οὗτος, στρατηγῶ δὲ ἐκεῖνος, ἕτερος δὲ στρατιώτου τάξιν πληροῖ, τῆς δὲ ἐσπέρας καταλαβούσης, οὔτε βασιλεὺς ὁ βασιλεὺς, οὔτε ἀρχὸν ὁ ἀρχὸν, οὔτε ὁ στρατηγὸς στρατηγός, οὕτω καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, οὐκ ἀπὸ τοῦ προσώπου, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἔργων ἕκαστος λήφεται τὴν ἀξίαν ἀμοιβῆν. Ἀλλὰ δόξα τίμιον, τὸ καταπίπτειν ὡς ἄνθος χόρτου; Ἀλλὰ πλοῦτος, ἔν οἱ κεκτημένοι ταλανίζονται; Οὐαὶ γὰρ, φησὶ, τοῖς πλουσίοις· καὶ πάλιν, Οὐαὶ οἱ πεποιθότες ἐπὶ τῇ δυνάμει αὐτῶν, καὶ ἐπὶ τῷ πλήθει τοῦ πλούτου αὐτῶν καυχώμενοι! Ὁ Χριστιανὸς οὐδέποτε ἐξ ἀρχόντος ἰδιώτης γίνεται, οὐδὲ ἀπὸ πλουσίου πένης, οὐδὲ ἀδοξος ἀπὸ ἐνδόξου· ἀλλὰ μένει πλοῦτῶν ὅταν πτωχεύῃ, καὶ ὑψοῦται ὅταν ταπεινοῦν ἑαυτὸν σπουδάζῃ· καὶ τῆς ἀρχῆς ἢς ἀρχεῖ, οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῶν ἀρχόντων τῆς ἐξουσίας τοῦ ἡ κοσμοκράτορος τοῦ σκότους, οὐδεὶς αὐτὸν παραλύσαι δύναται. Δίκαιος ὁ γάμος, σύμφημι καὶ γὰρ· Τίμιος ἰ γὰρ, φησὶν, ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος· πόρνους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός· σοὶ δὲ οὐκέτι δυνατὸν τὰ δίκαια τοῦ γάμου φυλάξαι. Τὸν γὰρ ἐπουρανίῳ συναφθέντα νυμφίῳ, τοῦτον μὲν ἀφείναι, γυναικὶ δὲ ἑαυτὸν συνάψαι, μοιχεῖα τὸ πρᾶγμα, καὶ μωρία· καὶ αὐτὸ γάμον καλῆς· μᾶλλον δὲ καὶ μοιχείας τσοῦτω δεινότερον, ὅσῳ κρείττων ἀνθρώπων Θεός. Μηδεὶς σε ἀπατάτω λέγων· Γαμεῖν οὐκ ἐκώλυσεν ὁ Θεός. Οἶδα τοῦτο καὶ γὰρ· γαμεῖν οὐκ ἰ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ μοιχεύειν ἐκώλυσεν, ὃ σὺ ποιεῖν ἐθέλεις· ὃ μὴ γένοιτο, σὲ ὀμιλήσαι γάμῳ ποτέ! Καὶ τί θαυμάζεις εἰ γάμος ὡσπερ μοιχεῖα κρίνεται, ὅταν ἀθετῆται Θεός; Φόνος δικαιοσύνην ἤνεγκε, καὶ φιλανθρωπία φόβου μᾶλλον κατέκρινεν· ἐπειδὴ τὸ μὲν κατὰ γνώμην, τὸ δὲ κωλύοντος ἐγένετο Θεοῦ. Καὶ τῷ μὲν Φινεὲς ἐλογίσθη εἰς δικαιοσύνην τὸ τὴν πορνευομένην γυναῖκα μετὰ τοῦ πορνεύοντος ἐκκεντῆσαι· τὸν δὲ Σαούλ ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ Σαμουὴλ ἐκεῖνος ὅλας νύκτας δακρύων καὶ πενθῶν καὶ παρακαλῶν, οὐκ ἰσχύσεν ἐξελεῖσθαι τῆς καταδίκης, ἣς ἐξήνεγκε ὁ κατ' αὐτοῦ ὁ Θεός, ἐπειδὴ τὸν τῶν ἀλλοφύλων βασιλέα, ὃν δέον ἀνελεῖν, ἔσωσε παρὰ γνώμην Θεοῦ. Εἰ τοίνυν φιλανθρωπία μᾶλλον φόβου κατέκρινε διὰ τὸ παρακουσθῆναι Θεόν, τί θαυμαστὸν εἰ γάμος μοιχείας καταδικάζει μᾶλλον, διὰ τὸ ἀθετηθῆναι τὸν Χριστόν; Ὅπερ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἔφη, εἰ μὲν ἰδιώτης ἦς, οὐδεὶς ἂν σε ἀστρατείας ἐγράψατο· νυνὶ δὲ οὐκέτι κύριος εἶ ἰ σαυτοῦ, βασιλεῖ τοιοῦτω στρατευόμενος. Εἰ γὰρ ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνὴρ, πολ-

ἰ Mss. καὶ φορτίον. In Savil. et Morel. καὶ deest.

ἰ Savil. et duo mss. ὑμᾶς καὶ πάλιν, ἄρατε. Infra unius φροντίζων βιωτικῶν καὶ πραγμάτων καὶ φόβων καθημερινῶν. Savil. item habet καθημερινῶν post φόβων.

ἰ Savil. ἀρχόντων τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ.

ἰ Savil. καλός.

ἰ Sav. in marg. γαμεῖν νομίζω, οὐκ. Unus cod. γαμεῖν μὲν νομίζω.

ἰ Savil. et mss. ἢς ἐξήνεγκε. Morel. ἢν ἐξήν.

ἰ Sav. in marg. λειποστρατίου οὐδεὶς ἐγράψατο· νυνὶ δὲ βασιλεὺς τελικούτω στρατευόμενος τοῦτον καταλαβόντα καὶ τῷ ἰδίου σώματι

λῶ μᾶλλον οἱ ἐν Χριστῷ ζῶντες οὐκ ἂν εἴεν αὐτοὶ τοῦ σώματος αὐτῶν κύριοι. Ὁ καταφρονηθεὶς νῦν αὐτός ἐστιν ὁ τότε δικάζων· τοῦτον ἐννόει δι' ὄλου, καὶ τὸν ποταμὸν τοῦ πυρός· Ποταμὸς γὰρ, φησὶν, *εἴλεκε πυρὸς πρὸ προσώπου αὐτοῦ*· οὐκ ἔστι γὰρ παρ' [39] ἐκείνου παραδοθέντα τῷ πυρὶ προσδοκῆσαι κολάσεως τέλος. Ἄλλ' αἱ μὲν ἄτοποι τοῦ βίου ἡδοναὶ τῶν σκιῶν καὶ ὄνειράτων διαφέρουσιν οὐδέν· πρὶν ἢ γὰρ τελεσθῆναι τὰ τῆς ἀμαρτίας, σθένεται τὰ τῆς ἡδονῆς· αἱ δὲ ὑπὲρ τούτων κολάσεις πέρας οὐκ ἔχουσιν. Καὶ τὸ μὲν ἡδὺ πρὸς ὀλίγον, τὸ δὲ ἀνιαρὸν αἰώνιον.

Τί βέβαιον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, εἰπέ μοι; Πλουτοῦτος ὁ μὴδὲ μέχρι τῆς ἐσπέρας μείνας πολλάκις; Ἄλλὰ δόξα; ἀλλ' ἀκούε τινος λέγοντος δικαίου· Ὁ βίος μου ἐστὶν ἐλαφρότερος δρομέως. Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι πρὶν ἢ στήναι μεταπηδῶσιν, οὕτω καὶ αὕτη πρὶν ἢ παραγενέσθαι ἀφίπταται. Οὐδὲν ψυχῆς τιμιώτερον· καὶ οὐδὲ οἱ μωρίας εἰς ἐσχάτον ἐλάσαντες ἠγνόησαν τοῦτο· Ψυχῆς γὰρ οὐδὲν ἀντάξιον*, τῶν ἐξωθέν τις ποιητικῶς ἔφη. Οἶδα ὅτι πολὺ πρὸς τὴν τοῦ πονηροῦ πάλιν ἀσθενέστερος γέγονας· οἶδα ὅτι ἐν μέσῃ τῶν ἡδονῶν ἐστηκας τῆ φλογί· ἀλλ' ἐκ' εἴπης πρὸς τὸν ἐχθρὸν, ὅτι Ταῖς ἡδοναῖς σου οὐ λατρεύομεν, καὶ τῆ ρίζῃ πάντων τῶν κακῶν σου οὐ προσκυνούμεν· ἂν τείνης ἄνω τὸ ὄμμα, τινάξει καὶ νῦν τὴν φλόγα ὁ Σωτήρ, καὶ τοὺς μὲν ^b ἐμβάλλοντάς σε εἰς τὸ πῦρ κατακαύσει, σοὶ δὲ ἐν μέσῃ καμίνῳ νεφέλην καὶ δρόσον καὶ πνεῦμα διασπύριζον ἀποστελεῖ, ὡς μὴδὲ τῶν λογισμῶν σου καὶ τῆς συνειδήσεώς σου ἀψάσθαι τὸ πῦρ· μόνον σεαυτὸν μὴ κατακαύσης. Καὶ γὰρ τὰς ὀχυρὰς τῶν πόλεων ὄπλα μὲν πολλάκις καὶ μηχανήματα τῶν ἐξωθεν οὐκ ἴσχυσε καθελεῖν, προδοσία δὲ ἐνός ἢ δύο τῶν ἐνδον οἰκούντων πολιτῶν ἀπονητὶ παρέδωκε τοῖς ἐχθροῖς. Καὶ νῦν, εἰ μὴδεὶς σε τῶν ἐνδον προδῶ λογισμῶν, καὶν μυρία προσαγάγη μηχανήματα ἐξωθεν ὁ πονηρὸς, προσάξει μάτην.

δ'. Πολλοὺς ἔχεις Θεοῦ χάριτι καὶ μεγάλους τοὺς συναλγούντας, τοὺς ἀλείφοντας, τοὺς ὑπὲρ τῆς σῆς τρέμοντας ψυχῆς, τὸν ἅγιον τοῦ Θεοῦ Βαλέριον ^c, τὸν πάντα αὐτῷ ἀδελφὸν Φλωρέντιον, τὸν τὴν τοῦ Χριστοῦ σοφίαν σοφὸν Πορφύριον, καὶ ἑτέρους πολλοὺς. Οὗτοι καθ' ἑκάστην ὀλοφύρονται ἡμέραν καὶ εὐχόμενοι οὐκ ἐπαύσαντο· καὶ ἔτυχον ἂν ὧν ἐδέοντο πάλοι, εἰ μικρὸν γοῦν ἀποστῆσαι σαυτὸν ἠθέλησας τῶν τοῦ πολεμίου χειρῶν. Πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον ἑτέρους μὲν μὴδὲ νῦν ἀπογνῶναί σου τὴν σωτηρίαν, ἀλλὰ δι' ὄλου τὸ μέλος αὐτῶν ἀπολαβεῖν εὐχεσθαι, σὲ δὲ ἀπαξ πεσόντα μὴ θέλειν ἀναστῆναι, ἀλλὰ κεῖσθαι. μονονουχί βοῶντα πρὸς τὸν ἐχθρὸν· Σφάττε, παῖε, μὴ φεῖση; *Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται*; ὁ θεὸς ἔφη χρησμός. Σὺ δὲ μάχη τούτῳ καὶ ἀντιλέγεις· τὸν γὰρ πεσόντα ἀπογνῶναι, οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν εἰπεῖν, ἢ ὅτι ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται. Μὴ, παρακαλῶ, μὴ τοσοῦτον ἀδικήσης σαυτὸν· μὴ τοσαύτην ἡμῶν καταχέης ὀδύνην. Οὐ λέγω νῦν, ὅτε οὐπω εἰκοστὸν ἄγεις ἔτος, ἀλλὰ εἰ πολλὰ ποιήσας, καὶ τὸν ἅπαντα βίον ἐν Χριστῷ ζήσας, ἐν ἐσχάτῳ γῆρα ταύτην ἐπαθες τὴν ἐπήρειαν, ἣν μὲν οὐδὲ τότε ἀπογνῶναι καλὸν, ἀλλὰ ἐν νῦν λαθεῖν τὸν ἐν τῷ σταυρῷ δικαιοθέντα ληστὴν, τοὺς περὶ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν ἐργασαμένους, καὶ τῆς ὅλης ἡμέρας ἀπειληφότας τὸν [40] μισθόν. Ὡσπερ δὲ οὐ καλὸν τοὺς ἐν ἐσχάτῳ τέρματι πεσόντας ἀπελπίζειν, ἐὰν σωφρονῶσιν, οὕτως οὐκ ἀσφα-

* Savil. ψυχῆς γὰρ ἀντάξιον οὐδέ. Deinde τῶν ἐξωθεν ποιητῆς τις ἔφη.

^b Sav. τινάξει κάτω καὶ νῦν τὴν φλόγα ὁ Σωτήρ· καὶ τοὺς μὲν. Duo mss. τινάξει καὶ νῦν τὴν φλόγα· καὶ τοὺς μὲν. Mor. et unus ut in textu. Ib. duo mss. κατακαύσει. Alii omnes κατακαύσει.

^c Savil. Φαλλέριον. Duo mss. Φαλέριον. Paulo post Savil. εἰ

λὲς ταύτη τρέφεσθαι τῇ ἐλπίδι, καὶ λέγειν, ὅτι Ἐνταῦθα τέως μὲν ἀπολαύσω τῶν ἡδῶν τοῦ βίου, ὕστερον δὲ ὀλίγον πονέσας χρόνον, τοῦ παντὸς ἀπολήφομαι χρόνου τοὺς μισθοὺς. Καὶ γὰρ μέμνημαί σου πολλάκις εἰρηκότος, ἤνικα σοι πολλοὶ παρήνουν εἰς μουσεῖα φοιτῶν^d. Τί δὲ, ἐὰν ἐν τῷ βραχεῖ χρόνῳ κακῶς καταλύσω τὸν βίον, πῶς ἀπελεύσομαι πρὸς τὸν εἰρηκότα, *Μὴ ἀνάμενε ἐπιστρέψαι πρὸς Κύριον, μὴδὲ ἀναβάλλου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας*; Τοῦτον ἀνάκτησαι τὸν λογισμὸν, καὶ δεῖσον ^e τὴν κλέπτῃν· οὕτω γὰρ ὁ Χριστὸς τὴν ἐνθῆνδε ἡμῶν ἐξοδὸν καλεῖ, διὰ τὸ ἀγνοοῦσιν ἐφίστασθαι. Ἐνόησον τὰς τοῦ βίου φροντίδας τὰς ἰδίαι καὶ κοινῇ γινομένας, τοὺς τῶν ἀρχόντων φόβους, τὸν τῶν πολιτῶν φθόνον, τὸν μέχρι τῶν ἐσχάτων πολλάκις ἐπαρτηθέντα κίνδυνον, τοὺς πόνους, τὰς τλαιπωρίας, τὰς κολακείας τὰς δουλοπρεπεῖς, καὶ οὐδὲ τῶν ἀνδραπόδων τοῖς σπουδαίοις προστηκούσας, τὸ τῶν πόνων τὸν καρπὸν ἐνθάδε τελευτῶν, οὐ τί ἂν γένοιτο ἀλγεινότερον; Πολλοῖς δὲ οὐδὲ ἀπολαῦσαι ὑπὲρ ὧν ἐπόνεσαν συνέδη, ἀλλὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν πόνους καὶ κινδύνους ἀναλώσαντες, ἤνικα ἤλπισαν ἀπολήψεσθαι τοὺς μισθοὺς, ἀπῆλθον μὴδὲν ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν. Εἰ γὰρ τὸν ἐπὶ γῆς βασιλέα μετὰ τὸ πολλοὺς μὲν ὑπομεῖναι κινδύνους, πολλοὺς δὲ ἀνύσαι πολέμους, μόλις τις ὄψεται μετὰ παρρησίας, πῶς τὸν οὐράνιον ἰδεῖν δυνήσεται τις, τὸν ἅπαντα χρόνον ἐτέρῳ ζήσας καὶ στρατευσάμενος;

^e. Εἴπω βούλει καὶ τὰς οἴκοι φροντίδας τὰς τῆς γυναικός, τὰς τῶν παίδων, τὰς τῶν οἰκετῶν· Δεινὸν πενεστέραν λαβεῖν γυναῖκα, δεινὸν εὐπορωτέραν· τὸ μὲν γὰρ εἰς τὴν οὐσίαν ἐβλάψε, τὸ δὲ εἰς ἀθηνεσίαν καὶ ἐλευθερίαν τὸν ἄνδρα. Ἀλγεινὸν κτήσασθαι παῖδας, ἀλγεινότερον μὴ κτήσασθαι ^f· τὸ μὲν γὰρ μάτην ἐστὶ γεγαμηκένοι, τὸ δὲ πικρὰν ὑπομένειν δουλείαν. Ἠρρώστησε τὸ παιδίον, φόβος οὐ μικρὸς· ἀπῆλθεν ἄωρον, πένθος ἀπαραμύθητον ^g· καὶ καθ' ἑκάστην ἡλικίαν διάφοροι φροντίδες ὑπὲρ αὐτῶν καὶ φόβοι καὶ πόννοι πολλοί. Τί δεῖ λέγειν τὰς τῶν οἰκετῶν μοχθηρίας; Βίος οὖν ἄρα οὗτος, Θεόδωρε, εἰς τοσαῦτα μερίζεσθαι ψυχὴν μίαν, τοσοῦτοις δουλεύειν, τοσοῦτοις ζῆν, ἑαυτῷ δὲ ^h μὴδέποτε; Οὐδὲν τούτων ἐστὶ παρ' ἡμῖν, ὧ φίλε, καὶ αὐτὸν σε μάρτυρα καλῶ. Ὅτε γὰρ τὸν βραχὺν ἐκεῖνον χρόνον ἀνακύψαι τῶν κυμάτων ἠθέλησας, οἶσθα πόσης εὐφροσύνης ἀπέλαυες καὶ χαρᾶς. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐλεύθερος, ἀλλ' ἡ μόνος ὁ Χριστῷ ζῶν· οὗτος ἀνώτερος ἀπάντων ἐστηκε τῶν δεινῶν· καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἀδικῆσαι μὴ βούληται, ἕτερος τοῦτο οὐκ ἰσχύσει ποτὲ, ἀλλ' ἐστὶν ἀνάλωτος, οὐ ζημίᾳ χρημάτων δακνόμενος· ἔμαθε γὰρ ὅτι οὐδὲν εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ⁱ, οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα· οὐ πόθῳ φιλοτιμίας ἢ δόξης ἀλισκόμενος· ἔμαθε γὰρ ὅτι ἐν οὐρανῷ ἡμῶν τὸ πολίτευμα· οὐ λοιδορῶν αὐτὸν τις λυπεῖ, οὐ τύπτων παροξύνει· μία συμφορὰ Χριστιανῶ μόνῃ, τὸ προσκροῦσαι Θεῷ· [41] τὰ δὲ ἄλλα, οἷον κτημάτων ἀποβολήν, πατρίδος στέρησιν, τὸν ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων κίνδυνον, οὐδὲ εἶναι τι νομίζει δεινόν· καὶ ὁ πάντας πεφρίκασι,

^d Savil. πολλὰ παρήνουν εἰς μουσεῖα φοιτῶντι. Colb. unus πολλὰ παρήνουν εἰς μουσεῖα μὴ φοιτῶν. Duo alii item πολλὰ παρήνουν. Praestare videtur lectio Morelliana, quam sequimur.

^e Sic Savil. Montf. ediderat δῆσον.

^f Sav. ἀλγεινὸν κτήσασθαι παῖδας, ἀλγεινὸν μὴ κτήσασθαι. Duo mss. ἀλγεινὸν μὴ κτήσασθαι παῖδας, ἀλγεινὸν καὶ κτήσασθαι.

^g Sic Savil. et Morel. Duo mss. πένθος ἀπαραίτητον.

^h Unus cod. συζῆν, ἑαυτῷ δὲ Mox Sav. ὧ φίλε Θεόδωρε. Ib. unus cod. καὶ αὐτὸν σε περὶ τούτων μάρτυρα καλῶ. Mox item χρόνον ἠθέλησας τῶν κυμάτων ἀπαλλάξαι σαυτὸν, οἶσθα. Ib. Sav. ἀπέλαυσας καὶ χαρᾶς. Οὐ γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἐστὶν ἐλεύθερος, etc. Unus cod. ἀπέλαυσας καὶ χαρᾶς. Οὐ γὰρ ἐστὶν, οὐκ ἐστὶν ἐλεύθερος, ἀλλ' ἡ μόνος ὁ μὴ γὰρ ἡμῶν προσομιλήσας, ὁ Χριστῷ ζῶν. Οὗτος γὰρ ἀνώτερος. Postea idem οὐκ ἰσχύσει βλάψαι ποτὲ.

ⁱ Τοῦτον deest in Sav. et in uno cod. Infra post λοιδορῶν,

Fluvius, inquit, *igneus trahebat in conspectu ejus* (*Dan. 7. 10*): qui enim semel igni traditus ab illo fuerit, nullum potest supplicii sperare finem. Et absurdæ quidem vitæ voluptates nihil ab umbris et somniis differunt: priusquam enim peccata ad finem deducantur, delectatio voluptatis extinguitur; supplicia vero iis destinata nullum habent terminum. Suavitas illa brevissima est, cruciatus æternus.

Nihil in mundo stabile. — Dic mihi, quid in hoc mundo stabile est? An divitiæ, quæ sæpe ne ad vesperam quidem usque manent? Num gloria? sed audi justum quemdam virum dicentem: *Vita mea velocior est cursore* (*Job 9. 25*). Sicut enim illi priusquam steterint exsiliunt, ita et hæc evolat antequam veniat. Nihil anima pretiosius est: quod ne ii quidem ignorant, qui ad extremum insipientiæ devenerunt. *Animæ nihil æquandum*, ait quidam exterorum poeta. Novi te longe infirmiore ad certamen contra malignum evasisse: novi te in media voluptatum flamma versari. Sed si inimico dixeris: Voluptatibus tuis non servimus, omnium malorum tuorum radicem non adoramus; si sursum oculos extuleris, flammam nunc Salvator excutiet eosque qui te in ignem conjecerunt comburet; tibi autem in medio fornacis, nubem, rorem et sibilantem auram mittet; ita ut nec cogitationes nec conscientiam tuam ignis attingat: tantum ne teipsum incendas. Atenim urbes munitas, quas nec tela nec machinæ obsidentium expugnare potuerant, sæpe unius duorumve civium intus habitantium prodicione nullo negotio in manus hostium devenerunt. Et nunc si nulla te intus posita cogitatio prodat, etiamsi sexcentas foris machinas malignus ille admoverit, id frustra tentabit.

4. *Multi Theodori vicem dolebant.* — Multos per Dei gratiam magnosque viros habes, qui vicem tuam dolent, qui te cohortantur, et pro anima tua formidant; sanctum nempe Dei Valerium¹, ipsius omnimode fratrem Florentium, sapientem, et quidem Christi sapientia, Porphyrium, multosque alios. Hi quotidie ingentes, nullum precandi finem faciunt, et jamdiu optata consequuti essent, si vel paululum te inimici manibus subtrahere voluisses. Quomodo igitur non absurdum fuerit, dum alii de salute tua non desperant, et ut membrum recipiant suum assidue precantur, te semel lapsum nolle resurgere, sed jacere, ac prope quodam hostem his vocibus cohortari: Occide, percute, ne parcas? *Numquid qui cadit, non resurget* (*Jer. 8. 4*)? inquit divinum oraculum. Tu vero huic repugnas et contradicis: nam lapsum desperare nihil aliud est quam dicere, Qui cadit non resurget. Ne, quæso, ne usque adeo teipsum lædas, ne tantum nobis dolorem infundas. Non dico nunc, quando annum vicesimum necdum agis: sed etiam si multos annos emensus esses, et post exactam in Christo totam vitam, in extrema senectute hanc passus esses calamitatem, ne tunc quidem desperandum, sed cogitandum esse de latrone, qui in cruce justificatus

est, deque iis, qui undecima hora aggressi sunt opus et totius diei mercedem acceperunt. Ut autem bonum non est eos, qui in extremo vitæ lapsi sunt, desperare, si tamen resipiscant: ita non autum est hac spe teneri ac dicere: Illic quidem interea vitæ voluptatibus fruar, postremo autem brevi labore totius temporis mercedem accipiam. Memini namque te sæpe dixisse, cum multi te hortarentur ut musea frequentares: Quid vero, si brevi tempore male vitam obeam? quomodo adibo illum qui dixit: *Ne tardes converti ad Dominum, neque differas de die in diem* (*Eccli. 5. 8*)? Hanc cogitationem repete, et furem time; ita enim Christus exitum ex hac vita nostrum vocat, eo quod ignorantibus accidat. Tecum reputa hujus vitæ sollicitudines, tum singulis proprias, tum pluribus communes, principum metum, civium invidiam, de summa rerum frequens periculum, miserias, adulationes serviles, imo ipsis servis, si probi quidem sint, indignas, cogita laborum fructum hic interire, quo quid miserabilius fuerit? Multi etiam laborum fructum percipere non potuerunt: sed postquam primam ætatem sudoribus et periculis insumpserant, cum se mercedem accepturos sperarent, abscesserunt nihil secum referentes. Nam si terrenum imperatorem, etiam post multa pericula, post plurima bella confecta, vix audet quispiam cum fiducia respicere, quomodo cælestem illum poterit quis iutueri, qui toto tempore alteri vixerit, alteri militavit?

5. An vis de domesticis curis, uxoris, liberorum, famulorum agamus? Grave est pauperem uxorem duxisse, grave opulentiorum: alterum enim facultates, alterum viri auctoritatem libertatemque lædit. Molestum est liberos suscepisse, molestius non suscepisse: illud enim est frustra duxisse conjugem, hoc amaræ servituti subjectum esse. Ægrotat puer, hinc non levis formido: immaturus decessit, hinc non consolabilis dolor: ad singulos ætatis gradus, curæ de ipsis, sollicitudines et labores. Quid de domesticorum improbitate dicamus? Hæccine vita est, Theodore, ubi anima una in tot curas distrahitur, tot servit, tot vivit hominibus, sibi numquam? Nihil apud nos hujusmodi reperitur, dilectè, te testem appello.

Nemo liber est, nisi qui Christo vivit. Una Christiano calamitas, Deum offendere. — Brevi quippe illo tempore, quo ex fluctibus emergere voluisti, nosti quanta lætitia, quanto gaudio fruebaris. Nemo quippe liber est, nisi qui Christo vivit²: hic omnibus molestiis superior est: ac nisi seipsum lædere velit, nullus alius id unquam poterit; nullo capi et superari potest, non pecuniarum jactura cruciatur, quippe qui didicerit nos nihil in hunc³ mundum attulisse, neque inde quidpiam auferre posse; non ambitione et gloriæ cupidine tenetur, gnarus conversationem nostram in cælo esse: non conviciis vexatur, non plagis movetur; una Christiano calamitas Deum offendere: cætera vero, ut possessionum jacturam, patriæ amissionem,

¹ Cuius codex: *Non est enim, non est liber, nisi qui in testimonio immuatis, Christo vivit.*

² *Ver,* hinc, deest in Savil. et in uno codice.

³ Savil., *Phaleriam* hinc Mezer. *Phaleriam.*

extremum periculum, ne inter gravia quidem reputat; quodque omnes horrent, nempe exitum ex hac vita in aliam, id ei ipsa vita dulcius est. Quemadmodum enim si quis in alto scopulo positus contempletur mare, et navigantium alios a fluctibus demergi videat, alios in latentia saxa allidi, alios alio quidem contentes, alios autem ut vinctos vi ventorum abduci, multos undis obrui, alios pro navigio et gubernaculo manibus solum uti, alios vel tabula una vel fragmento navis ferri, alios mortuos supernatare, multiplicem scilicet et variam calamitatem: ita et qui Christo militat, tumultui et fluctibus vitæ se subducens, in tuto et excelso loco sedet. Quid enim tutius, quid sublimius fuerit, quam unicam habere sollicitudinem: *Quomodo oporteat placere Deo* (1. *Thess.* 4. 1)? Vidiſti, Theodore, naufragia eorum qui in hoc mari navigabant? Quamobrem fuge¹ pelagus, fluctus delina, editumque locum occupa, ubi intercipi nequeas; resurrectio futura est, iudicium aderit, horrendum nos hinc egressos tribunal exspectat: *Omnes ad stare oportet ante tribunal Christi* (2. *Cor.* 5. 10). Non frustra cum minis denuntiatur gehenna: non incassum tanta nobis parata sunt bona. Umbra, imo umbra inaniores sunt res hujusce vitæ, timoribus plurimis, multis periculis, extremaque servitute plenæ. Ne, quæso, et præsentis et futuri sæculi jacturam facias, cum liceat utrumque lucrari, si velis. Quod autem ii, qui in Christo vivunt, etiam hujus vitæ bona lucrentur, docet Paulus his verbis: *Ego autem vobis parco: et iterum: Hoc autem dico ad vestram utilitatem* (1. *Cor.* 7. 28. 35). Viden' eum qui cogitat ea quæ Domini sunt, etiam in hoc mundo superiorem ei esse, qui uxorem ducit? Postquam illuc transgressi fueri-

¹ Savil. et unus codex. *fuge, fuae.*

mus, nullus poenitentiae locus. Nul us athleta e stadio egressus, postquam theatrum solutum fuit, certare amplius potest. Hæc semper cogita, et acutum maligni gladium contere, quo ipse multos interficit. Hæc est desperatio, quæ dejectis spem præcidit: hoc validum est inimici telum, et semel captos non alio quam hoc vinculo constrictos detinet: quod, si voluerimus, cito per Dei gratiam confringere poterimus. Scio me justos epistolæ limites excessisse: sed ignosce, non enim lubens hoc egi, sed amoris dolorisque vi compulsus: hic me affectus ad hanc etiam scribendam epistolam necessario induxit, vetantibus licet multis ac dicentibus: *Finem fac vane laborandi, ac in petris serendi.* Ego autem nemini aurem præbui: Spes enim est, dicebam apud me, Dei ope literas aliquid profuturas esse; quod si id, quod ne fiat deprecamur, acciderit, id saltem lucrabimur, ut ne silentium nobis vitio verti possit: neque deteriores navigantibus erimus, qui cum suæ sortis homines viderint, quas sata vi ventorum navi, tabulæ hærentes, demissis velis, jacta anchora, et conscensa scapha, homines ignotos, ac ex præsentis solum calamitate sibi cognitos servare nituntur. Quod si illi noluerint, nemo culpaverit eos, quod pereuntes servare conati sint. Hæc nostræ facultatis sunt: speramus autem te per Dei gratiam, quæ in tua potestate sunt præstiturum esse, foreque ut te rursus videamus in grege¹ Christi florentem valentemque vera valetudine, teque citius orationibus sanctorum recipiamus, o dilectum caput. Si quam nostri rationem habeas, neque penitus nos e memoria tua ejeceris, nobis rescribere digneris; hoc enim modo magna nos lætitia afficies.

¹ Savil. in margine et unus codex, *in grege pretioso.*

τὸ ἐνθὲνδε ἐκεῖ ἀπελθεῖν, τοῦτα ἐκείνω τοῦ ζῆν ἥδιον. Ὡς περ γὰρ ἂν τις εἰς ἄκρον σκόπελον ἀνελθὼν θεωρῆ τὴν θάλασσαν, καὶ τοὺς αὐτὴν πλέοντας, τοὺς μὲν ὑπὸ κυμάτων βαπτιζομένους, τοὺς δὲ ὑφάλους προσαράσσοντας, ἄλλους δὲ ἐτέρωθι μὲν σπεύδοντας, ἐτέρωθι δὲ ἀγομένους ὡς περ δεσμίους τῆ τοῦ πνεύματος ῥύμη, καὶ πολλοὺς μὲν ὑποβρυχίους γινομένους, καὶ τοὺς μὲν ἀντὶ πλοίου καὶ πηδαλίου ταῖς χερσὶ χρωμένους μόναις, πολλοὺς δὲ ἐπὶ σανίδος μιᾶς ἢ ἀπὸ τινος τῶν τοῦ πλοίου φερομένους, ἄλλους νεκροὺς * ἐπιπλέοντας, πολυειδῆ τινα καὶ πολυπρόσωπον συμφορὰν οὕτω δὴ καὶ ὁ Χριστῷ στρατευόμενος, τῆς ταραχῆς τοῦ βίου καὶ τῶν κυμάτων ἑαυτὸν ὑπεξαγαγὼν, κάθηται ἐπ' ἀσφαλεῖ καὶ ὑψηλῷ χωρίῳ. Τί γὰρ ἀσφαλέστερον καὶ ὑψηλότερον τοῦ μίαν ἔχειν φροντίδα, Πῶς ἀρέσαι δεῖ τῷ Θεῷ; Εἶδες, Θεόδωρε, τὰ ναυάγια τῶν ταύτην τὴν θάλατταν πλεόντων; Διὸ, παρακαλῶ, φύγε^b τὸ πέλαγος, φύγε τὰ κύματα, καὶ ὑψηλὸν κατάλαβε χωρίον, ὅθεν οὐκ ἔστιν ἀλῶναι· ἀνάστασις ἔστι, κρίσις ἔστι, κριτήριον ἡμᾶς φοβερὸν ἔνθεν ἐξελθόντας μένει· Πάντας παραστήναι δεῖ τῷ βήματι τοῦ Χριστοῦ. Οὐ μάτην ἠπειλήται γέεννα, οὐκ εἰκὴ τσσαῦτα ἠτοίμασται ἀγαθά. Σικὰ καὶ σικᾶς οὐδαμινέστερα τὰ τοῦ βίου πράγματα, πολλῶν μὲν γέμοντα φόβων, πολλῶν δὲ κινδύνων, ἐσχάτης δὲ δουλείας. Μὴ δὴ ζημιωθῆς κάκεινον καὶ τοῦτον τὸν αἰῶνα, ἐξὸν ἀμφοτέρους κερδαίνει, εἰ βούλοιο. Ὅτι δὲ καὶ τὰ ἐνθάδε κερδανούσιν οἱ ἐν Χριστῷ ζῶντες, διδάσκει Παῦλος λέγων· Ἐγὼ δὲ ὑμῶν φειδομαι· καὶ πάλιν, Τοῦτο δὲ λέγω πρὸς τὸ ὑμῶν συμφέρον^c. Ὅρας ὅτι καὶ ἐνταῦθα τοῦ γεγαμηκότος ἀνώτερος ὁ τὰ τοῦ Κυρίου μεριμνῶν; Οὐκ ἔστιν ἀπελθόντα ἐκεῖ μετανοῆσαι· οὐδεὶς ἀθλητῆς, ἐπειδὴν ἐξέλθη τὸ στάδιον, καὶ λυθῆ^d τὸ θέατρον, παλαίειν δύναται.

* Sav. et tres mss. γινομένους, πολλοὺς δὲ ἐπὶ σανίδος μιᾶς, ἢ ἀπὸ (al. ἐπὶ) τινος τῶν ἀπὸ τοῦ πλοίου φερομένους, καὶ τοὺς μὲν ἀντὶ πλοίου καὶ πηδαλίου ταῖς χερσὶ χρωμένους μόναις, ἄλλους δὲ νεκροὺς, quæ situ verborum tantum differunt ab edit. Morel.

^b Savil. et unus cod. φεῦγε bis.

^c Savil. τοῦτο δὲ λέγω πρὸς τὸ ὑμῶν συμφ. Morel. non habet δέ, sed ὑμῶν legit ut habetur in Bibliis.

^d Tres mss. διαλυθῆ, Sav. et Morel. λυθῆ. lb. unus cod. τὸ θέατρον, πάλιν δύναται ἀναπαλαίειν, καὶ ἀγωνίζεσθαι, ταῦτα.

Ταῦτα ἀεὶ λογίζου, καὶ τὴν ὀξεῖαν τοῦ πονηροῦ μάχαιραν σύντριψον^e, δι' ἧς πολλοὺς ἀναιρεῖ. Αὕτη δὲ ἔστιν ἡ ἀπόγνωσις, ἢ τοὺς καταβληθέντας ἐκκόπτει τῆς ἐλπίδος. Ἰσχυρὸν τοῦτο τοῦ ἐχθροῦ τὸ ὄπλον, καὶ τοὺς ἀλόντας ἐτέρως οὐ κατέχει, ἀλλ' ἢ τούτῳ δεσμεύων τῷ δεσμῷ, ὃν ἐὰν ἐθέλωμεν, Θεοῦ χάριτι διαρρήξαι δυνασόμεθα ταχέως. Οἶδα τὸ μέτρον ἐξελθὼν τῆς ἐπιστολῆς, ἀλλὰ σύγγνωθι· οὐ γὰρ ἐκὼν τοῦτο ἔπαθον, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀγάπης καὶ λύπης ἀναγκασθεὶς, δι' ἣν καὶ ταύτην^f ἐβίασάμην ἑμαυτὸν γράψαι τὴν ἐπιστολήν, πολλῶν κωλύοντων. Παῦσαι ματαιοπονῶν, καὶ κατὰ πετρῶν σπαίρων, ἔλεγόν μοι πολλοί. Ἐγὼ δὲ οὐδενὸς ἤκουσα^g. Ἐλπίς γὰρ, ἔφην πρὸς ἑμαυτὸν, Θεοῦ θέλοντος, ἀνύσειντι τὰ γράμματα· εἰ δὲ ὅπερ ἀπευχόμεθα συμβαίη, τῷ γοῦν ἑαυτοῖς σιγὴν μὴ δύνασθαι ἐγκαλεῖν κερδανούμεν^h, καὶ οὐκ ἐσόμεθα τῶν τὴν θάλασσαν πλεόντων χεῖρους, οἳ τοὺς ὁμοτέχνους ὅταν ἴδωσι, [42] τῆς νηὸς ὑπὸ τῶν πνευματικῶν καὶ τῶν κυμάτων διαλυθείσης, ἐπὶ σανίδος φερομένους, ἰστία καθελόντες, καὶ ἀγκύρας χαλάσαντες, καὶ εἰς ἀκάτιον ἐμβάντες, ἀνθρώπους ἀγνώστους, ἀπὸ δὲ τῆς συμφορᾶς γινωσκομένους μόνον, διαπίπτειν ἐπιχειροῦσιν. Εἰ δὲ μὴ βούλοιντο ἐκεῖνοι, οὐδεὶς ἂν αὐτῶν τῆς ἀπωλείας τοὺς ἐπιχειρήσαντας σῶσαι αἰτιάσαιτοⁱ. Ταῦτα τὰ παρ' ἡμῶν· πιστεύομεν δὲ ὅτι Θεοῦ χάριτι ὑπάρξει καὶ τὰ παρὰ σοῦ, καὶ πάλιν σε διαπρέποντα κατὰ τὴν ἀγγέλην^j ὀφόμεθα τοῦ Χριστοῦ. Ὑγιαίνοντά σε τὴν ἀληθῆ ὑγίειαν, θᾶπτον ἀπολάβοιμεν εὐχαῖς ἀγίων, ὧ φίλη κεφαλῆ. Εἰ τίς σοι λόγος ἡμῶν ἔστι, καὶ μὴ πάντῃ τῆς μνήμης ἡμᾶς ἐξέβαλες τῆς σῆς, ἀντιγράψαι ἀξίωσον ἡμῖν· πάνυ γὰρ ἡμᾶς εὐφρανεῖς ἐν τούτῳ.

Paulo post duo mss. αὕτη δὲ ἔστι τὸ τοὺς καταβληθέντας ἐκκόπτειν τῆς ἐλπίδος.

^e Savil. συντρίψεις.

^f Unus codex σύγγνωθι· οὐκ ἐκὼν εἰς τοῦτο προήλθον, ἀλλ' ὑπὸ τῆς λύπης καὶ τῆς ἀγάπης ἀναγκασθεὶς, δι' ἧς καὶ ταύτην.

^g Savil. et unus cod. ἤκουον.

^h Sic Morel. et unus codex (nempe : τὸ γοῦν... , ubi nos τῷ γοῦν rescripsimus. Edit.) Savil. vero τὸ γοῦν ἑαυτοῖς μὴ ἐγκαλεῖν κερδανούμεν. Alius cod. τὸ γοῦν ἐκεῖ ἐγκαλεῖσθαι κερδανούμεν. Alius τὸ γοῦν ἑαυτοῖς ἐγκαλεῖν κερδ.

ⁱ Sic e Sav. et Morel. restituimus. Montf. ex duobus mss. ediderat : οὐδεὶς ἂν τοὺς ἀπωλείας αὐτοῦς ἐπιχ. σῶσαι αἰτ. Edit.

^j Sav. in marg. et unus cod. κατὰ τὴν τιμίαν ἀγγέλην. Infra κεφαλῆ. Καὶ εἰ τίς. Sic Morel. In reliquis omnibus καὶ deest.